

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (suuri jaosto)
28 päivänä kesäkuuta 2005 *

Sisällys

I	Asiaa koskevat oikeussäännöt	I - 5495
	Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi	I - 5495
	Asetus N:o 17	I - 5495
	Suuntaviivat	I - 5497
	Yhteistyötiedonanto	I - 5498
II	Oikeusriitojen taustalla olevat tosiseikat	I - 5499
III	Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa nostetut kanteet ja valituksenalaiset tuomiot	I - 5508
IV	Valittajien vaatimukset	I - 5512
V	Valituksenalaisten tuomioiden kumoamisperusteet	I - 5517
VI	Valitusten arviointi	I - 5525
A	Menettelyä koskevat perusteet	I - 5525
	1) Peruste, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 68 artiklan 1 kohtaa on rikottu siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on hylännyt Henss/Isoplus-konsernin pyynnön tiettyjen todistajien kuulemiseksi asian selvitystoimena	I - 5525
	2) ABB:n kumoamisperuste, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c alakohtaa ja 48 artiklan 2 kohtaa on rikottu, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei hyväksynyt vastauskirjelmään liitetyn oikeudellisen lausunnon esittämistä .	I - 5531

* Oikeudenkäyntikieliet: tanska, saksa ja englanti.

- B Aineellisia kysymyksiä koskevat kumoamisperusteet, jotka liittyvät vastuuseen joutumiseen kilpailusääntöjen rikkomisesta I - 5537
- 1) Kumoamisperuste, jonka mukaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta on rikottu, koska tiettyjen yritysten on katsottu kuuluvan Henss/Isoplus-konserniin ja tämän konsernin on katsottu olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta tässä määräyksessä tarkoitettuna "yrityksenä" I - 5538
- 2) Kumoamisperusteet, joiden mukaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa on rikottu, koska Henss/Isoplus-konsernin ja Bruggin on katsottu olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta sen vuoksi, että ne ovat osallistuneet kokoukseen, jonka tarkoituksena oli kilpailun rajoittaminen. . I - 5545
- C Aineelliset kumoamisperusteet, jotka liittyvät sakkojen määrän määrittämiseen I - 5551
- 1) Kumoamisperusteet, joiden mukaan luottamuksensuojan periaatetta ja taannehtivuuskiellon periaatetta on loukattu, kun kyseessä oleviin kilpailusääntöjen rikkomisiin on sovellettu suuntaviivoja I - 5551
- a) Kumoamisperusteet, joiden mukaan luottamuksensuojan periaatetta on loukattu I - 5552
- b) Kumoamisperusteet, joiden mukaan taannehtivuuskiellon periaatetta on loukattu I - 5563
- 2) Kumoamisperusteet, jotka liittyvät suuntaviivoissa vahvistetun tai riidanalaisessa päätöksessä käytetyn sakkojen laskentatavan lainmukaisuuteen .. I - 5572
- a) Kumoamisperusteet, joiden mukaan asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohtaa on rikottu, kun riidanalaisessa päätöksessä sakot on määritetty suuntaviivoissa tarkoitettun laskentatavan mukaisesti I - 5573
- b) Kumoamisperusteet, joiden mukaan suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu, kun riidanalaisessa päätöksessä sakon määrä on määritetty suuntaviivoissa esitetyn laskentatavan mukaisesti I - 5591
- I - 5489

c)	Henss/Isoplus-konsernin esittämät kumoamisperusteet, joiden mukaan puolustautumisoikeuksia on loukattu raskauttavia olosuhteita arvioitaessa	I - 5605
d)	LR A/S:n esittämä kumoamisperuste, jonka mukaan lieventäviä olosuhteita ei ole otettu huomioon	I - 5608
e)	Henss/Isoplus-konsernin ja LR A/S:n esittämät kumoamisperusteet, joiden mukaan niiden yhteistyötä hallinnollisen menettelyn aikana ei ole otettu huomioon tai se on otettu huomioon riittämättömällä tavalla	I - 5611
D	Kumoamisperusteet, jotka koskevat oikeutta tulla kuulluksi ja perusteluvelvollisuutta	I - 5622
1)	Kumoamisperusteet, joiden mukaan oikeutta tulla kuulluksi on loukattu ..	I - 5622
2)	Kumoamisperusteet, joiden mukaan perusteluvelvollisuutta on laiminlyöty sakkojen laskemisen osalta	I - 5630
VII	Oikeudenkäyntikulut	I - 5635

Yhdistetyissä asioissa C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ja C-213/02 P,

joissa on kyse yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 49 artiklan nojalla tehdyistä valituksista, joista valitus ensimmäisessä asiassa on tehty 17.5.2002, toisessa asiassa 29.5.2002, neljässä seuraavassa 3.6.2002 ja viimeisessä 5.6.2002,

Dansk Rørindustri A/S, kotipaikka Fredericia (Tanska), edustajinaan advokat K. Dyekjær-Hansen ja advokat K. Høegh (C-189/02 P),

Isoplus Fernwärmetechnik Vertriebsgesellschaft mbH, kotipaikka Rosenheim (Saksa),

Isoplus Fernwärmetechnik Gesellschaft mbH, kotipaikka Hohenberg (Itävalta),

Isoplus Fernwärmetechnik GmbH, kotipaikka Sondershausen (Saksa),

edustajanaan Rechtsanwalt P. Krömer, prosessiosoite Luxemburgissa (C-202/02 P),

KE KELIT Kunststoffwerk GmbH, kotipaikka Linz (Itävalta), edustajinaan
Rechtsanwalt W. Löble, prosessiosoite Luxemburgissa (C-205/02 P),

LR af 1998 A/S, aiemmin Løgstør Rør A/S, kotipaikka Løgstør (Tanska),
edustajinaan avocat D. Waelbroeck ja advokat H. Peytz (C-206/02 P),

Brugg Rohrsysteme GmbH, kotipaikka Wunstorf (Saksa), edustajinaan Rechtsan-
walt T. Jestaedt, Rechtsanwalt H.-C. Salger ja Rechtsanwalt M. Sura, prosessiosoite
Luxemburgissa (C-207/02 P), ja

LR af 1998 (Deutschland) GmbH, aiemmin Løgstør Rör (Deutschland) GmbH,
kotipaikka Fulda (Saksa), edustajanaan Rechtsanwalt H.-J. Hellmann, prosessiosoite
Luxemburgissa (C-208/02 P), ja

ABB Asea Brown Boveri Ltd, kotipaikka Zürich (Sveitsi), edustajinaan Rechtsanwält A. Weitbrecht, abogado J. Ruiz Calzado ja avvocato M. Bay, prosessiosoite Luxemburgissa (C-213/02 P),

valittajina,

ja joissa valittajien vastapuolina ja muina osapuolina ovat

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään W. Mölls, P. Oliver ja H. Støvlbæk, avustajanaan Rechtsanwält A. Böhlke, (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P ja C-208/02 P) ja R. Thompson, QC (C-206/02 P ja C-213/02 P), prosessiosoite Luxemburgissa,

vastajana ensimmäisessä oikeusasteessa,

HFB Holding für Fernwärmetechnik Beteiligungsgesellschaft mbH & Co. KG,

HFB Holding für Fernwärmetechnik Beteiligungsgesellschaft mbH Verwaltungsgesellschaft,

edustajanaan Rechtsanwält P. Krömer, prosessiosoite Luxemburgissa (C-202/02 P),

kantajina ensimmäisessä oikeusasteessa,

• YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (suuri jaosto),

toimien kokoonpanossa: presidentti V. Skouris, jaostojen puheenjohtajat P. Jann, C. W. A. Timmermans (esittelevä tuomari) ja R. Silva de Lapuerta sekä tuomarit C. Gulmann, R. Schintgen, N. Colneric, S. von Bahr ja J. N. Cunha Rodrigues,

julkisasiamies: A. Tizzano,

kirjaajat: apulaiskirjaaja H. von Holstein ja johtava hallintovirkamies M.-F. Contet,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 16.3.2004 pidetyssä istunnossa esitetyn,

kuultuaan julkisasiamiehen 8.7.2004 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

- 1 Seuraavat yritykset ovat tehneet käsiteltävänä olevat valitukset: Dansk Rørindustri A/S (jäljempänä Dansk Rørindustri) (C-189/02 P), Isoplus Fernwärmetechnik Vertriebsgesellschaft mbH, Isoplus Fernwärmetechnik Gesellschaft mbH ja Isoplus

Fernwärmetechnik GmbH (jäljempänä yhteisesti Henss/Isoplus-konserni) (C-202/02 P), KE KELIT Kunststoffwerk GmbH (jäljempänä KE KELIT) (C-205/02 P), LR af 1998 A/S, aiemmin Løgstør Rør A/S (jäljempänä LR A/S) (C-206/02 P), Brugg Rohrsysteme GmbH (jäljempänä Brugg) (C-207/02 P), LR af 1998 (Deutschland) GmbH, aiemmin Løgstør Rør (Deutschland) GmbH (jäljempänä LR GmbH) (C-208/02 P) ja ABB Asea Brown Boveri Ltd (jäljempänä ABB) (C-213/02 P).

- 2 Valituksissaan nämä yritykset ovat vaatineet yhteisöjen tuomioistuinta kumoamaan Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen 20.3.2002 antamat tuomiot itseään koskevassa asiassa eli asiassa T-21/99, Dansk Rørindustri vastaan komissio (Kok. 2002, s. II-1681), asiassa T-9/99, HFB ym. vastaan komissio (Kok. 2002, s. II-1487), asiassa T-17/99, KE KELIT vastaan komissio (Kok. 2002, s. II-1647), asiassa T-23/99, LR AF 1998 vastaan komissio (Kok. 2002, s. II-1705), asiassa T-15/99, Brugg Rohrsysteme vastaan komissio (Kok. 2002, s. II-1613), asiassa T-16/99, Løgstør Rør vastaan komissio (Kok. 2002, s. II-1633), ja asiassa T-31/99, ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio (Kok. 2002, s. II-1881) (jäljempänä viitattaessa johonkin näistä asioista annettuun tuomioon esimerkiksi ”asiassa Dansk Rørindustri vastaan komissio annettu valituksenalainen tuomio” ja viitattaessa kaikkiin näissä asioissa annettuihin tuomioihin ”valituksenalaiset tuomiot”).
- 3 Valituksenalaisissa tuomioissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin muun muassa alensi ABB:lle Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamismenettelyssä (asia N:o IV/35.691/E-4: Esieristettyjen kaukolämmitysputkien alan kartelli) 21 päivänä lokakuuta 1998 tehdyllä komission päätöksellä 1999/60/EY (EYVL 1999, L 24, s. 1; jäljempänä riidanalainen päätös) määrätyn sakon määrää ja hylkäsi tästä päätöksestä nostetut kumoamiskanteet olennaisilta osiltaan.

I Asiaa koskevat oikeussäännöt

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi

- 4 Roomassa 4.11.1950 ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus tai EIOS) 7 artiklan otsikkona on "Ei rangaistusta ilman lakia", ja tämän artiklan 1 kappaleessa määrätään seuraavaa:

"Ketään ei ole pidätettävä syyppänä rikokseen sellaisen teon tai laiminlyönnin perusteella, joka ei ollut teko hetkellä kansallisen lainsäädännön tai kansainvälisen oikeuden mukaan rikos. Rikoksen teko hetkellä sovellettavissa ollutta rangaistusta ankarampaa rangaistusta ei saa määrätä."

Asetus N:o 17

- 5 Perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ensimmäisen täytäntöönpanoasetuksen eli 6 päivänä helmikuuta 1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 (EYVL 1962, 13, s. 204) 15 artiklassa säädetään seuraavaa:

"1. Komissio voi päätöksellään määrätä yrityksille tai yritysten yhteenliittymille vähintään 100 ja enintään 5 000 laskentayksikön sakon, jos ne tahallaan tai tuottamuksesta:

— —

b) antavat virheellisiä tietoja vastatessaan 11 artiklan 3 tai 5 kohdan tai 12 artiklan nojalla tehtyyn tietojensaantipyyntöön

— —

2. Komissio voi päätöksellään määrätä yrityksille tai yritysten yhteenliittymille sakon, joka on vähintään 1 000 ja enintään 1 000 000 laskentayksikköä taikka tätä suurempi mutta enintään 10 prosenttia kunkin rikkomukseen osallisen yrityksen edellisen tilikauden liikevaihdosta, jos ne tahallaan tai tuottamuksesta:

a) rikkovat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa tai 86 artiklaa; — —

— —

Sakon suuruutta määrättäessä on otettava huomioon rikkomuksen vakavuuden lisäksi sen kesto.”

Suuntaviivat

- 6 Komission tiedonannon, jonka otsikkona on ”Suuntaviivat asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa” ja joka on julkaistu Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä 14.1.1998 (EYVL C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat), johdanto-osassa todetaan seuraavaa:

”— — suuntaviivoissa esitettyjen periaatteiden tarkoituksena on varmistaa komission päätösten avoimuus ja objektiivisuus suhteessa yrityksiin kuin myös yhteisöjen tuomioistuimeen; samalla vahvistetaan lainsäätäjän komissiolle jättämä liikkumavara harkintavallalle, jonka perusteella komissio voi määrätä sakoksi enintään 10 prosenttia yrityksen kokonaisliikevaihdosta. Tätä liikkumavaraa on kuitenkin sovellettava yhtenäisen ja syrjimättömän politiikan linjan mukaisesti, joka vastaa kilpailusääntöjen rikkomisen estämiselle asetettuja tavoitteita.

Sakon uusi laskutapa perustuu tästedes jäljempänä esitettyyn kaavaan, joka pohjautuu perusmäärään, jota korotetaan raskauttavien olosuhteiden perusteella ja alennetaan lieventävien olosuhteiden perusteella.”

Yhteistyötiedonanto

- 7 Komissio määritteli sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa antamassaan tiedonannossa, joka julkaistiin Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä 18.7.1996 (EYVL C 207, s. 4; jäljempänä yhteistyötiedonanto) ja jonka luonnos julkaistiin samassa lehdessä 19.12.1995 (EYVL C 341, s. 13; jäljempänä yhteistyötiedonantoluonnos), ne edellytykset, joilla komission kanssa kartelleja koskevissa tutkimuksissa yhteistyössä oleville yrityksille voidaan jättää määräämättä sakkoja tai niille muussa tapauksessa määrättyjä sakkoja lievennetään, kuten tämän tiedonannon A luvun 3 kohdasta ilmenee.
- 8 Yhteistyötiedonannon A luvun 5 kohdassa todetaan seuraavaa:

”Yritysten yhteistyö komission kanssa on vain yksi monista tekijöistä, jotka komissio ottaa huomioon sakon määrän vahvistaessaan. — — ”

- 9 Kyseisen tiedonannon E luvun 3 kohdassa, joka koskee menettelyä, todetaan erityisesti seuraavaa:

"Komissio on tietoinen siitä, että tämä ilmoitus johtaa oikeutettuihin odotuksiin, joihin yritykset voivat turvautua paljastaessaan kartellin komissiolle."

II Oikeusriitojen taustalla olevat tosiseikat

- 10 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen käsittelemien kanteiden taustalla olevat tosiseikat, sellaisina kuin ne on esitetty valituksenalaisissa tuomioissa, voidaan tätä tuomiota varten esittää seuraavana yhteenvetona.
- 11 Kantajat ovat kaukolämmityksen alalla toimivia yrityksiä. Ne valmistavat ja myyvät tällä alalla käytettäviä esieristettyjä putkia.
- 12 Ruotsalaisen Powerpipe AB -nimisen yrityksen (jäljempänä Powerpipe) 18.1.1995 tekemän kantelun johdosta komissio ja kyseessä olevien jäsenvaltioiden kilpailuviranomaisten edustajat tekivät asetuksen N:o 17/14 artiklan nojalla 28.6.1995 tarkastuksia kymmenessä kaukolämmitysalalla toimivassa yrityksessä tai järjestössä, joiden joukossa olivat valittajat ja tietyt niille kuuluvat liikkeet.

- 13 Komissio osoitti asetuksen N:o 17 11 artiklan nojalla tietojensaantipyynnöjä suurimmalle osalle niistä yrityksistä, joita riidanalaiset tosiseikat koskivat.
- 14 Komissio osoitti tietyille valittajille ja muille yrityksille, joita asia koskee, neuvoston asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 ja 2 kohdassa säädetyistä kuulemisista 25 päivänä heinäkuuta 1963 annetun komission asetuksen N:o 99/63/ETY (EYVL 1963, 127, s. 2268) 2 artiklan 1 kohdan mukaisen väitetiedoksiannon.
- 15 Yrityksiä kuultiin 24. ja 25.11.1997.
- 16 Komissio teki 21.10.1998 riidanalaisen päätöksen, jossa se totesi useiden yritysten, muun muassa osan valittajista, osallistuneen EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) tarkoitettujen sopimusten ja yhdenmukaistettujen menettelytapojen kokonaisuuteen (jäljempänä kartelli).
- 17 Kyseisen päätöksen mukaan neljä tanskalaista kaukolämmitysputkien valmistajaa tekivät vuoden 1990 lopulla sopimuksen periaatteesta, joka koskee yleistä yhteistyötä kotimaan markkinoilla. Päätöksen mukaan sopimuksen tekivät ABB:n tanskalainen tytäryhtiö ABB IC Møller A/S, Dansk Rørindustri, joka tunnettiin myös nimellä Starpipe, LR A/S ja Tarco Energi A/S (jäljempänä Tarco ja kaikki neljä yhtiötä yhteisesti ”tanskalaiset valmistajat”).

- 18 Ensimmäisiä toimenpiteitä oli hinnankorotuksen yhteensovittaminen sekä Tanskan markkinoilla että vientimarkkinoilla. Kyseessä olevien yritysten myyntijohtajista muodostunut yhteysryhmä vahvisti, sovelsi ja valvoi kiintiöitä tarkoituksenaan jakaa Tanskan markkinat.
- 19 Riidanalaisen päätöksen mukaan kaksi saksalaista valmistajaa, Henss/Isoplus-konserni ja Pan-Isovit GmbH (josta sittemmin tuli Lögstör Rör (Deutschland) GmbH ja tämän jälkeen LR GmbH), osallistuivat vuoden 1991 syksystä lähtien tanskalaisten valmistajien säännöllisiin kokouksiin. Näissä kokouksissa neuvoteltiin Saksan markkinoiden jakamisesta. Kokouksissa päädyttiin vuoden 1993 elokuussa sopimukseen, joissa vahvistettiin myyntikiintiöt kullekin osallistujayritykselle.
- 20 Riidanalaisen päätöksen mukaan vuonna 1994 nämä valmistajat sopivat kiintiöiden vahvistamisesta koko Euroopan markkinoille. Tämän yhteisönlaajuisen kartellin rakenne oli kaksitasoinen. Kartelliin osallistuneiden valmistajien pääjohtajista tai toimitusjohtajista koostuva johtajien klubi oli päättänyt kunkin yrityksen kiintiöistä sekä euroopanlaajuisilla markkinoilla että eri kansallisilla markkinoilla, eli Tanskan, Saksan, Italian, Alankomaiden, Itävallan, Suomen ja Ruotsin markkinoilla. Tiettyjen kansallisten markkinoiden osalta perustettiin paikallisista myyntijohtajista koostuva yhteysryhmä, jolle annettiin tehtäväksi hallinnoida hankkeiden jakamista koskevia sopimuksia ja koordinoita vastauksia tarjousmenettelyihin.
- 21 Saksan markkinoiden osalta riidanalaisessa päätöksessä todetaan, että Saksan yhteysryhmän ensimmäinen kokous pidettiin 7.10.1994 sen jälkeen, kun kuusi

suurinta eurooppalaista valmistajaa, eli ABB, Dansk Rørindustri, Henss/Isoplus-konserni, LR A/S, LR GmbH ja Tarco sekä Brugg olivat kokoontuneet 18.8.1994. Saksan yhteisryhmän kokoukset jatkuivat pitkän aikaa sen jälkeen, kun komissio oli toteuttanut tarkastuksensa vuoden 1995 kesäkuun lopussa, vaikkakin tuon ajankohdan jälkeen kokoukset pidettiin Euroopan unionin ulkopuolella Zürichissä (Sveitsi). Zürichin kokouksia jatkettiin 25.3.1996 asti, toisin sanoen muutama päivä sen jälkeen, kun tietyt näistä yrityksistä olivat vastaanottaneet komissiolta tietojensaantipyynnöitä.

- 22 Riidanalaisessa päätöksessä mainitaan yhtenä kartellin osana erityisesti sellaisten yhdenmukaistettujen menettelytapojen hyväksyminen ja täytäntöönpano, joilla pyrittiin eliminoimaan ainoa merkittävä kartellin ulkopuolinen yritys, Powerpipe. Komissio täsmentää, että tietyt kartelliin osallistuneet yritykset ovat palkanneet Powerpipen ”avainhenkilöstöä” ja ovat antaneet sen ymmärtää, että sen pitäisi poistua Saksan markkinoilta.
- 23 Sen jälkeen, kun Powerpipelle myönnettiin vuoden 1995 maaliskuussa suuri saksalainen urakka, Düsseldorfissa (Saksa) pidettiin kokous, johon osallistuivat 18.8.1994 pidettyyn kokoukseen osallistuneet seitsemän yritystä. Tässä kokouksessa päätettiin Powerpipen asiakkaisiin ja tavarantoimittajiin kohdistuvasta kollektiivisesta boikotista. Tämä boikotti pantiin tämän jälkeen täytäntöön.
- 24 Komissio esittää riidanalaisessa päätöksessä perusteluja, joilla tanskalaisten valmistajien vuoden 1990 lopussa sopiman, markkinoiden jakamista koskevan nimenomaisen järjestelyn lisäksi myös niiden vuoden 1991 lokakuusta alkaen sopimien järjestelyjen voidaan yhteisesti katsoa muodostavan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa kielletyn sopimuksen.

- 25 Komissio korostaa lisäksi, että Tanskan kartelli ja yhteisönlaajuinen kartelli merkitsevät molemmat yhtä ja samaa kartellia, joka on aloitettu Tanskassa, mutta jonka pitkän aikavälin tavoitteena oli alusta lähtien ollut laajentaa osallistujien valvonta koko yhteismarkkinoille. Komission mukaan valmistajien välisellä jatkettulla sopimuksella on ollut merkittävä vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.
- 26 Valituksenalaisissa tuomioissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi olevan riidatonta, että riidanalaisessa päätöksessä sakkojen määrät on laskettu suuntaviivojen mukaisella menetelmällä, mikä ilmenee erityisesti asiassa LR AF 1998 vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 222 ja 275 kohdasta.
- 27 Lisäksi on kiistatonta, että riidanalaisessa päätöksessä ei viitata lainkaan suuntaviivoihin; että yrityksille ei ole ilmoitettu hallinnollisen menettelyn aikana, että niihin tulitaisiin soveltamaan suuntaviivoissa tarkoitettua menetelmää; ja että kyseistä menetelmää ei ole mainittu väitetiedoksiannossa eikä yritysten kuulemisten yhteydessä.
- 28 On myös todettava, että komissio on alentanut yhteistyötiedonannon nojalla kaikille muille riidanalaisen päätöksen kohteena oleville yrityksille kuin Henss/Isoplus-konsernille määrättävää sakkoa. Tämä alennus, joka lasketaan prosenttiosuutena lähtökohtaisesti määrättävästä sakosta, myönnettiin niille vastikkeena niiden yhteistyöstä hallinnollisen menettelyn aikana. Tähän yhteistyöhön sisältyi se, etteivät yritykset kiistäneet kilpailusääntöjen rikkomisiin liittyviä olennaisia tosiseikkoja, ja se, että ne avustivat eri tavoin rikkomista koskevan näytön hankkimisessa.

29 Riidanalainen päätös sisältää seuraavat säännökset:

”1 artikla

ABB — —, Brugg — —, Dansk Rørindustri — —, Henss/Isoplus Group, [KE-KELIT], Oy KWH Tech Ab, Løgstør Rør A/S, Pan-Isovit GmbH, Sigma Technologie di rivestimento Srl ja Tarco — — ovat rikkoneet perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa perusteluosassa kuvatulla tavalla ja siinä kuvatussa laajuudessa osallistumalla esieristettyjen kaukolämmitysputkien alalla sopimusten ja yhdenmukaisesti menettelytapojen kokonaisuuteen, joka sai alkunsa noin marras-joulukuussa 1990 neljän tanskalaisvalmistajan välisenä, laajeni sitten muille kansallisille markkinoille ja koskemaan Pan-Isovitia ja Henss/Isoplusia sekä muodosti vuoden 1994 lopulla laajan, koko yhteismarkkinat kattavan kartellin.

Rikkominen kesti seuraavasti:

— ABB, Dansk Rør[industri], Løgstør, Pan-Isovit — — noin marras-joulukuusta 1990 ainakin maaliskuu- tai huhtikuuhun 1996,

— Henss/Isoplus[-konserni] noin lokakuusta 1991 samaan ajankohtaan saakka,

- Brugg noin elokuusta 1994 samaan ajankohtaan saakka,

- [KE KELIT] noin tammikuusta 1995 samaan ajankohtaan saakka,

— —

Rikkomisen pääpiirteet olivat seuraavat:

- kansallisten markkinoiden ja lopulta koko Euroopan markkinoiden jakaminen osallistujien kesken kiintiöiden pohjalta,

- kansallisten markkinoiden osoittaminen tietyille valmistajille ja sen järjestäminen, että muut valmistajat vetäytyvät markkinoilta,

- tuotteen ja yksittäisten hankkeiden hintojen sopiminen,

- yksittäisten hankkeiden osoittaminen määrätyille valmistajille ja tarjousmenetelyn ohjaaminen näiden hankkeiden osalta tarkoituksena varmistaa, että kartellin määräämä valmistaja sai kyseisen urakan,

- yhdenmukaistettujen toimintatapojen sopiminen ja toteuttaminen kartellin suojaamiseksi ainoan sen ulkopuolisen merkittävän toimijan Powerpipe — —:n kilpailulta ja kilpailijan kaupallisen toiminnan estämiseksi, sen liiketoiminnan vahingoittamiseksi tai sen poistamiseksi kokonaan markkinoilta.

— —

3 artikla

Edellä 1 artiklassa mainituille yrityksille määrätään siinä todettujen rikkomisten vuoksi seuraavat sakot:

a) ABB — —, sakkoa 70 000 000 ecua;

b) Brugg — —, sakkoa 925 000 ecua;

c) Dansk Rørindustri — —, sakkoa 1 475 000 ecua;

d) Henss/Isoplus-konserni, sakkoa 4 950 000 ecua,

josta vastaavat seuraavat yhtiöt yhdessä ja erikseen:

- HFB Holding für Fernwärmetechnik Beteiligungsgesellschaft mbH & Co. KG,

- HFB Holding für Fernwärmetechnik Beteiligungsgesellschaft mbH Verwaltungsgesellschaft,

- Isoplus Fernwärmetechnik Vertriebsgesellschaft mbH (entinen Dipl.-Kfm. Walter Henss GmbH Rosenheim),

- Isoplus Fernwärmetechnik GmbH, Sondershausen,

- Isoplus Fernwärmetechnik Ges. mbH — stille Gesellschaft,

— Isoplus Fernwärmetechnik Ges. mbH, Hohenberg,

e) [KE KELIT], sakkoa 360 000 ecua;

— —

g) Løgstør Rør A/S, sakkoa 8 900 000 ecua;

h) Pan-Isovit GmbH, sakkoa 1 500 000 ecua;

— —”

III Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa nostetut kanteet ja valitusenalaiset tuomiot

30 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon toimitetuilla kannekirjelmillä kahdeksan kymmenestä riidanalaisen päätöksen kohteena olleesta yrityksestä,

joiden joukossa olivat seitsemän käsiteltävänä olevan valituksen tehnyttä yritystä, nostivat kanteet, joissa kaikissa vaadittiin kyseisen päätöksen kumoamista osittain tai kokonaan ja toissijaisesti niille määrätyn sakon kumoamista tai sen määrän alentamista.

31 Asiassa Dansk Rørindustri vastaan komissio antamassaan valituksenalaisessa tuomiossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuim

— kumosi kyseisen päätöksen 1 artiklan siltä osin kuin siinä todetaan Dansk Rørindustrin osallistuneen moitittuun rikkomiseen ajanjaksolla huhti–elokuu 1994

— hylkäsi kanteen muilta osin

— velvoitti Dansk Rørindustrin vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan ja korvaamaan 90 prosenttia komission oikeudenkäyntikuluista

— velvoitti komission vastaamaan 10 prosentista omista oikeudenkäyntikuluistaan.

32 Asiassa HFB ym. vastaan komissio antamassaan valituksenalaisessa tuomiossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— kumosi riidanalaisen päätöksen 3 artiklan d alakohdan ja 5 artiklan d alakohdan HFB Holding für Fernwärmetechnik Beteiligungsgesellschaft mbH & Co. KG:n ja HFB Holding für Fernwärmetechnik Beteiligungsgesellschaft mbH Verwaltungsgesellschaftin osalta

— hylkäsi kanteen muilta osin

— velvoitti kyseisen konsernin muodostavat yritykset vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan, välitoimimenettelystä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut mukaan lukien, ja korvaamaan 80 prosenttia komission oikeudenkäyntikuluista, välitoimimenettelystä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut mukaan lukien

— velvoitti komission vastaamaan 20 prosentista omista oikeudenkäyntikuluistaan, välitoimimenettelystä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut mukaan lukien.

33 Asiassa KE KELIT vastaan komissio, asiassa LR AF 1998 vastaan komissio, asiassa Brugg Rohrsysteme vastaan komissio ja asiassa Lögstör Rör vastaan komissio antamissaan valituksenalaisissa tuomiossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— hylkäsi kanteet

— velvoitti kyseiset kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

34 Asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio antamassaan valituksenalaisessa tuomiossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— muutti riidanalaisen päätöksen 3 artiklassa ABB:lle määrätyn sakon määräksi 65 miljoonaa euroa

— hylkäsi kanteen muilta osin

— velvoitti kyseisen kantajan vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan ja korvaamaan 90 prosenttia komission oikeudenkäyntikuluista

— velvoitti komission vastaamaan 10 prosentista omista oikeudenkäyntikuluistaan.

IV Valittajien vaatimukset

35 Dansk Rørindustri vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

- alentaa riidanalaisella päätöksellä sille määrätyn sakon määrää

- toissijaisesti kumoaa asiassa Dansk Rørindustri vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion ja palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen, jotta tämä lausuisi uudelleen sakon määrästä

- velvoittaa komission korvaamaan sille ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja yhteisöjen tuomioistuimessa käytyjen oikeudenkäyntimenettelyjen yhteydessä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

36 Henss/Isoplus-konserni vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

- kumoaa asiassa HFB ym. vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion, lukuun ottamatta tuomiolauselman ensimmäistä kohtaa, sekä riidanalaisen päätöksen

- toissijaisesti kumoaa kyseisen tuomion, lukuun ottamatta tuomiolauselman ensimmäistä kohtaa, ja palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen, jotta tämä saattaisi oikeudenkäyntimenettelyn päätökseen ja antaisi uuden tuomion

- vaihtoehtoisesti kumoaa valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman toisen kohdan ja alentaa kyseisen konsernin muodostaville yrityksille riidanalaisella päätöksellä määrätyn sakon määrää

- velvoittaa komission korvaamaan näille yrityksille ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja yhteisöjen tuomioistuimessa käytyjen oikeudenkäyntimenettelyjen yhteydessä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

37 KE KELIT vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

- kumoaa asiassa KE KELIT vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion

- toissijaisesti kumoaa kyseisen tuomion ja palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen uudelleen tutkittavaksi

- vaihtoehtoisesti alentaa sille riidanalaisella päätöksellä määrätyn sakon määrää

- joka tapauksessa velvoittaa komission korvaamaan sille ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja yhteisöjen tuomioistuimessa käytyjen oikeudenkäyntimenettelyjen yhteydessä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

38 LR A/S vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

- kumoaa asiassa LR AF 1998 vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion
- kumoaa riidanalaisen päätöksen, jolla sille määrätään sakkoa, tai ainakin alentaa sen määrää huomattavasti, tai toissijaisesti palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen
- toteaa EY:n perustamissopimuksen 184 artiklan (josta on tullut EY 241 artikla) nojalla, että suuntaviivat ovat lainvastaiset
- velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

39 Brugg vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

- kumoaa asiassa Brugg Rohrsysteme vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion sekä riidanalaisen päätöksen 1 ja 3 artiklan

- toissijaisesti alentaa sille kyseisellä päätöksellä määrätyn sakon määrää

- joka tapauksessa velvoittaa komission korvaamaan sille ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja yhteisöjen tuomioistuimessa käytyjen oikeudenkäyntimenettelyjen yhteydessä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

40 LR GmbH vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

- kumoaa asiassa Lögstör Rör vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion ja lausuu lopullisesti seuraavaa: kumoaa riidanalaisen päätöksen siltä osin kuin se koskee kyseistä valittajaa tai toissijaisesti alentaa sakon määrää ja velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut

- toissijaisesti kumoo kyseisen valituksenalaisen tuomion ja palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ratkaistavaksi.

41 ABB vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

- kumoo asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman 2 ja 3 kohdan

- kumoo riidanalaisen päätöksen 3 artiklan siltä osin kuin se koskee kyseistä valittajaa

- alentaa tällä päätöksellä sille määrätyn sakon määrää entisestään

- toissijaisesti palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen, jotta tämä ratkaisisi asian yhteisöjen tuomioistuimen tuomion mukaisesti

- velvoittaa komission korvaamaan kaikissa oikeudenkäyntimenettelyissä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut, ABB:lle muutoksenhakumenettelyssä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut mukaan lukien.

42 Komissio vaatii kaikissa käsiteltävänä olevissa asioissa, että yhteisöjen tuomioistuin

- pysyttää valituksenalaiset tuomiot
- velvoittaa kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

V Valituksenalaisten tuomioiden kumoamisperusteet

43 Dansk Rørindustri esittää kolme kumoamisperustetta:

- asetusta N:o 17 on rikottu sekä suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu, kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole todennut lainvastaiseksi sitä, että valittajalle määrätyn sakon määrä on kohtuuton toteutettuun rikkomiseen nähden

— asetusta N:o 17 on rikottu sekä oikeusvarmuuden periaatetta ja taannehtivuuskiellon periaatetta on loukattu, kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole todennut lainvastaiseksi sitä, että kyseiselle valittajalle määrätyn sakon määrä on vahvistettu suuntaviivojen periaatteiden perusteella, vaikka nämä suuntaviivat eroavat huomattavasti periaatteista, jotka olivat voimassa kiellettyjen toimenpiteiden toteuttamisajankohtana, väitetiedoksiannon antamisajankohtana ja kuulemistilaisuuden järjestämisaikajakohtana

— puolustautumisoikeuksia on loukattu, kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole todennut lainvastaiseksi sitä, että Dansk Rørindustrille ei ole hallinnollisessa menettelyssä annettu mahdollisuutta ilmaista näkemystään muutoksista, joita suuntaviivoilla on tehty kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävän sakon määrittämistä koskevaan komission päätöskäytäntöön.

44 Henss/Isoplus-konserni esittää seitsemän kumoamisperustetta, joista erät jakautuvat useampaan osaan:

— suuntaviivat ovat lainvastaiset seuraavista syistä:

— komissiolla ei ollut toimivaltaa

- yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu

- puolustautumisoikeuksia on loukattu

- taannehtivuuskiellon periaatetta on loukattu

- oikeutta tulla kuulluksi on loukattu siltä osin kuin kyse on suuntaviivojen soveltamisesta sakkojen määrää vahvistettaessa

- asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohtaa on rikottu sakkojen määrää vahvistettaessa seuraavista syistä:

- yhteistyötiedonantoa ei ole sovellettu kyseessä oleviin yrityksiin

- puolustautumisoikeuksia, jotka ovat perusoikeuksia, on loukattu raskauttavia olosuhteita arvioitaessa

- perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa on rikottu niiden seurausten vuoksi, joita katsottiin olevan sillä, että kyseessä olevat yritykset osallistuivat kokoukseen, jonka tarkoituksena oli kilpailun rajoittaminen

- perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa on rikottu, koska kyseessä olevien yritysten katsottiin kuuluvan Henss/Isoplus-konserniin ja tämän konsernin katsottiin olevan ”yrityksenä” vastuussa rikkomisesta

- menettely on ollut virheellinen, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei määrännyt todistajien kuulemisesta kantajan pyytämänä selvittämistoimena

- menettely on ollut virheellinen, koska valituksenalainen tuomio on tietyiltä osin ristiriidassa asian asiakirjojen kanssa.

45 KE KELIT esittää viisi kumoamisperustetta:

- yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja luottamuksensuojan periaatetta on loukattu, koska sakko on määrätty suuntaviivojen mukaisesti

- yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu rikkomisen keston osalta

- taannehtivuuskiellon periaatetta on loukattu

- puolustautumisoikeuksia on loukattu

- perusteluvollisuutta on laiminlyöty.

46 LR A/S esittää neljä kumoamisperustetta:

- suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu ja asetusta N:o 17 on rikottu, koska sakko on kohtuuttoman suuri ja syrjivä, ja toissijaisesti suuntaviivat ovat lainvastaiset

- luottamuksensuojan periaatetta ja taannehtivuuskiellon periaatetta on loukattu ja EY:n perustamissopimuksen 190 artiklaa (josta on tullut EY 253 artikla) on rikottu, kun komissio on virheellisesti poikennut aiemmasta yhteistyötä koskevasta päätöskäytännöstään ja soveltanut taannehtivasti suuntaviivoja ja yhteistyötä koskevia tiukempia sääntöjä, ja ainakaan tällaista taannehtivaa soveltamista ei ole perusteltu

— siihen sovellettavat lieventävät olosuhteet on otettu huomioon riittämättömällä tavalla

— sen yhteistyö on otettu huomioon riittämättömällä tavalla.

47 Brugg esittää viisi kumoamisperustetta:

— taannehtivuuskiellon periaatetta, luottamuksensuojan periaatetta ja hyvän hallinnon periaatetta on loukattu, koska sakon määrää määritettäessä on sovellettu suuntaviivoja

— luottamuksensuojan periaatetta on loukattu, koska sakon laskentatapaa on muutettu sen jälkeen, kun kyseinen valittaja harjoitti yhteistyötä

— puolustautumisoikeuksia on loukattu, koska suuntaviivoja on sovellettu ilman, että sitä olisi kuultu

- yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu, kun Brüggin sakkoa vahvistettaessa sakon perusmäärää ei alennettu
- perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa on sovellettu virheellisesti siltä osin kuin kyse on kyseisen valittajan osallistumisesta Powerpipen boikotoimiseen.

48 LR GmbH esittää neljä kumoamisperustetta:

- taannehtivuuskiellon periaatetta ja luottamuksensuojan periaatetta on loukattu, koska suuntaviivoja on sovellettu taannehtivasti
- asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohtaa on rikottu ja hallinnollisen toiminnan laillisuusperiaatetta on loukattu, koska komissio ei harkintavaltaansa käyttäessään noudattanut kyseisen säännöksen mukaisia harkintavaltansa rajoja ja koska se käytti tätä valtaa väärin soveltaessaan tätä säännöstä käsiteltävänä olevassa asiassa, kun se loukkasi suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta LR GmbH:n vahingoksi
- perustamissopimuksen 190 artiklassa tarkoitettua perusteluvelvollisuutta on laiminlyöty siltä osin kuin riidanalaisessa päätöksessä ei esitetä perusteluja suuntaviivojen taannehtivan soveltamisen osalta

- puolustautumisoikeuksia on loukattu, koska komissio ei kunnioittanut sen oikeutta tulla kuulluksi tällaisen taannehtivan soveltamisen osalta.

49 ABB esittää kolme kumoamisperustetta:

- ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c alakohtaa ja 48 artiklan 2 kohtaa on rikottu ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen sen päätöksen osalta, jolla vastauskirjelmään liitetty oikeudellinen lausunto jätettiin tutkimatta
- luottamuksensuojan periaatetta on loukattu siltä osin kuin se saattoi erityisesti yhteistyötiedonannon valossa luottaa komission vakiintuneeseen käytäntöön sakon määrän laskemisen osalta, minkä vuoksi komissio ei voinut poiketa tällaisesta käytännöstä mielivaltaisesti
- asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohtaa on rikottu siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hyväksyi sen, että komissio määritteli ABB:n rikkomisen vakavuuden ottamatta huomioon sen liikevaihtoa relevanteilla markkinoilla.

VI Valitusten arviointi

50 Käsiteltävänä olevat asiat on niiden asiayhteyden vuoksi yhdistettävä tuomion antamista varten yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 43 artiklan mukaisesti, ja asianosaisia ja julkisasiamiestä on kuultu tältä osin.

A Menettelyä koskevat perusteet

51 Ensimmäiseksi on käsiteltävä Henss/Isoplus-konsernin ja ABB:n esittämät perusteet, jotka koskevat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen rikkomista tietyiltä osin.

1) Peruste, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 68 artiklan 1 kohtaa on rikottu siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on hylännyt Henss/Isoplus-konsernin pyynnön tiettyjen todistajien kuulemiseksi asian selvitystoimena

52 Kuudennessa kumoamisperusteessaan Henss/Isoplus-konserni väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi asiassa HFB ym. vastaan komissio

antamansa valituksenalaisen tuomion 36–38 kohdassa sen pyynnön Boysenin, B. Hansenin, N. Hansenin, Hybschmannin, Jespersenin ja Volandtin kuulemisesta todistajina ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 68 artiklan 1 kohdan mukaisesti. Näitä kohtia rasittaa sen mukaan menettelyvirhe.

53 Toisin kuin kyseisen valituksenalaisen tuomion 37 kohdassa todetaan, kyseisten kuuden henkilön kuulemisesta koskevassa pyynnössä Henss/Isoplus-konsernin mukaan ilmoitettiin, mistä seikoista todistajat olisi määrättävä kuultaviksi. Henss/Isoplus-konsernin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen toimittaman kanneskirjelmän 72 kohdassa todettiin, että tämä pyyntö oli tehty sen osoittamiseksi, että kyseisen konsernin yritykset eivät olleet osallistuneet kartelliin ennen vuoden 1994 lokakuuta.

54 Tämä peruste on hylättävä.

55 Kyseisen valituksenalaisen tuomion 34 kohdasta nimittäin ilmenee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ottanut huomioon sen, että tätä kuulemisesta pyydettiin ”sen osoittamiseksi, etteivät kantajat tai Henss/Isoplus-konserni ole osallistuneet ennen lokakuuta 1994 — — perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuun laittomaan toimintaan tai tällaisen toiminnan toteuttamiseen taikka muuhun tämänkaltaiseen toimintaan”.

56 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin huomautti kuitenkin kyseisen tuomion 36 kohdassa, että työjärjestyksensä 68 artiklan 1 kohdan viimeisen alakohdan mukaan asianosaisen pyynnössä todistajan kuulemiseksi on ilmoitettava täsmällisesti, mistä seikoista ja minkä vuoksi todistajaa on tarpeen kuulla.

- 57 Kyseisen tuomion seuraavassa kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, että erityisesti kannekirjelmän 20, 40, 50, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 94, 96, 125 ja 142 kohdassa mainittiin joitakin henkilöitä, jotka voisivat antaa todistajanlausuntonsa kyseisissä kohdissa esitetyistä seikoista, mutta että näiden kuuden henkilön, joiden kuulemista todistajana ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa on nimenomaisesti pyydetty, nimiä ei ole mainittu kyseisissä kohdissa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi näin ollen, että Henss/Isoplus-konserni ei ole näiden kuuden henkilön osalta millään tavoin ilmoittanut täsmällisesti, mistä seikoista todistajanlausunnot olisi määrättävä annettaviksi.
- 58 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi kyseisen tuomion 38 kohdassa tämän vuoksi ja ilman, että oli tarpeen tarkastella kyseisten kuuden henkilön kuulemisen tarkoituksenmukaisuutta, ettei ollut aiheellista hyväksyä todistajien kuulemista koskevaa pyyntöä.
- 59 On todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle oli esitetty yhtäältä huomattava määrä täsmällisiä tosiseikkoja, joista Henss/Isoplus-konserni mainitsi kannekirjelmässään voivansa esittää näyttöä tiettyjen henkilöiden mahdollisen kuulemisen avulla, ja toisaalta myös tässä kannekirjelmässä esitetty muodollinen pyyntö, joka koski kuuden muun henkilön kuulemista todistajina ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 68 artiklan 1 kohdan mukaisesti yleisesti sen osoittamiseksi, että kyseisen konsernin kyseessä olevat yritykset eivät olleet osallistuneet kartelliin ennen vuoden 1994 lokakuuta; kyseisessä kannekirjelmässä ei kuitenkaan viitattu täsmällisesti niihin tosiseikkoihin, joiden osalta näyttöä oli mainittu voitavan esittää.
- 60 Koska muutoin kattava kannekirjelmä ei ilmiselvästi ollut tältä osin riittävän selvä, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi oikeutetusti, että kyseisten kuuden henkilön kuulemista koskevassa pyynnössä ei ilmoitettu täsmällisesti, mistä seikoista näitä henkilöitä olisi pitänyt kuulla todistajina.

- 61 Henss/Isoplus-konserni väittää lisäksi, että muiden kuin kyseisten kuuden henkilön kuulemista ei olisi pidettävä pelkkänä mainintana näytön esittämisestä, vaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 68 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna pyyntönä todistajien kuulemiseksi.
- 62 Tällä kumoamisperusteella Henss/Isoplus-konserni moittii näin ollen sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tältä osin ottanut sen kannekirjelmän sisällön huomioon vääristyneellä tavalla.
- 63 Tämä kumoamisperuste ei ole perusteltu.
- 64 Tästä kannekirjelmästä, ja erityisesti sen 145 kohdasta, johon kyseinen valittaja lisäksi nimenomaisesti viittaa, ilmenee nimittäin, että se on itse erottanut toisistaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua näytön esittämistä koskevat mainintansa ja esittämänsä muodollisen pyynnön, joka koskee työjärjestyksen 68 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua kuuden muun henkilön kuulemista todistajina, joka muodostaa asian selvitystoimen. Näin ollen ei ole osoitettu, että kannekirjelmän sisältö olisi otettu huomioon vääristyneellä tavalla.
- 65 Toissijaisesti Henss/Isoplus-konserni väittää, että vaikka oletettaisiin, että sen pyyntöä kyseessä olevien henkilöiden kuulemiseksi todistajina ei ollut tehty kyseisen 68 artiklan 1 kohdan mukaisesti, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen piti joka tapauksessa määrätä tästä kuulemisesta viran puolesta.

- 66 Koska kilpailuoikeuden nojalla määrättyjä sakkoja on pidettävä EIOS:n 6 artiklassa tarkoitettuina "rikosoikeudellisina" seuraamuksina, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen on Henss/Isoplus-konsernin mukaan joka tapauksessa kyseisen säännöksen 3 kohdan ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan yhteisön oikeuden yleisen periaatteen mukaisesti kutsuttava ja kuulusteltava syytetyn nimenomaisesti nimeämiä ja hänen puolestaan esiintyviä todistajia.
- 67 Tältä osin on huomautettava, että on yksinomaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiana arvioida, onko sen ratkaistavana olevissa asioissa käytettävissä olevia tietoja tarpeen täydentää (ks. mm. yhdistetyt asiat C-57/00 P ja C-61/00 P, Freistaat Sachsen ym. v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok. 2003, s. I-9975, 47 kohta ja asia C-136/02 P, Mag Instrument v. SMHV, tuomio 7.10.2004, Kok. 2004, s. I-9165, 76 kohta).
- 68 Lisäksi kuten yhteisöjen tuomioistuin on todennut eräässä kilpailuoikeutta koskevassa asiassa, vaikka kannekirjelmässä tehdyssä pyynnössä todistajan kuulemiseksi on ilmoitettu täsmällisesti, mistä seikoista ja minkä vuoksi todistajaa tai todistajia on tarpeen kuulla, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiana on arvioida, onko pyyntö hyväksyttävä, kun huomioon otetaan riidan kohde ja tarve kuulla nimettyjä todistajia (asia C-185/95 P, Baustahlgewebe v. komissio, tuomio 17.12.1998, Kok. 1998, s. I-8417, 70 kohta).
- 69 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen harkintavaltaa tältä osin ei voida riitauttaa, kuten Henss/Isoplus-konserni tekee, vetoamalla yhteisön oikeuden yleiseen periaatteeseen, joka on saanut vaikutteita EIOS:n 6 artiklan 1 kohdasta,

jonka mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, ja erityisesti tämän oikeuden erityisen osan muodostavaan periaatteeseen, joka ilmenee kyseisen artiklan 3 kohdan d alakohdasta, jonka mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on muun muassa oikeus saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat.

- 70 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä nimittäin ilmenee, että viimeksi mainitulla säännöksellä rikoksesta syytetylle ei myönnetä absoluuttista oikeutta siihen, että todistajia kuullaan tuomioistuimessa, ja että lähtökohtaisesti kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää todistajan nimeämisen tarpeellisuudesta tai asianmukaisuudesta (ks. mm. asia *Pisano v. Italia*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 27.7.2000, 21 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa; asia *S.N. v. Ruotsi*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 2.7.2002, 43 kohta, oikeustapauskokoelma 2002-V ja asia *Destrehem v. Ranska*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 18.5.2004, 39 kohta, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa).
- 71 Tämän oikeuskäytännön mukaan EIOS:n 6 artiklan 3 kohdassa ei edellytetä kaikkien todistajien kutsumista, vaan sillä pyritään asianosaisten täysimääräiseen menettelylliseen yhdenvertaisuuteen, jolla taataan se, että riidanalaisessa menettelyssä kokonaisuutena tarkasteltuna syytetylle on annettu asianmukainen ja riittävä mahdollisuus kiistää sitä vastaan esitetyt epäilyt (ks. mm. em. asia *Pisano v. Italia*, tuomion 21 kohta).
- 72 Käsiteltävänä olevassa asiassa on riidatonta, kuten asiassa *HFB ym. vastaan komissio* annetun valituksenalaisen tuomion 21 kohdasta ilmenee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin pyysi prosessinjohtotoimenpiteenä *Henss/Isoplus*-konsernia vastaamaan kirjallisiin kysymyksiin ja toimittamaan tiettyjä asiakirjoja ja että asianosaiset ovat noudattaneet näitä pyyntöjä. Näin ollen ei voida väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi lyönyt laimin selvittämismvelvollisuutensa (ks. vastaavasti em. asia *Baustahlgewebe v. komissio*, tuomion 76 kohta).

73 On todettava lisäksi, että kyseisen valituksenalaisen tuomion 137–181 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tarkasteli lukuisia sille toimitettuja asiakirjoja ja totesi niiden perusteella, että komissio saattoi oikeutetusti väittää, että Henss/Isoplus-konserni osallistui kartelliin vuoden 1991 lokakuusta vuoden 1994 lokakuuhun.

74 Tästä seuraa, että kyseisellä valittajalla on ollut riittävä tilaisuus osoittaa se, että sen muodostavat yritykset eivät ole osallistuneet kartelliin ennen vuoden 1994 loka-kuuta.

75 Toisin kuin tämä valittaja väittää, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella ei tämän vuoksi ollut velvollisuutta määrätä viran puolesta kyseessä olevien syytetyn puolesta esiintyvien todistajien kuulemistä.

76 Edellä esitetyn perusteella tarkasteltu kumoamisperuste on hylättävä.

2) ABB:n kumoamisperuste, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomiois-tuimen työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c alakohtaa ja 48 artiklan 2 kohtaa on rikottu, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei hyväksynyt vastauskirjel-mään liitetyn oikeudellisen lausunnon esittämistä

77 Ensimmäisessä kumoamisperusteessaan ABB väittää, että kun ensimmäisen oikeus-asteen tuomioistuin totesi asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio

antamansa valituksenalaisen tuomion 112–114 kohdassa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen toimitettuun ABB:n vastauskirjelmään liitettyä professori J. Schwarzen oikeudellista lausuntoa ei voitu ottaa huomioon kokonaan tai osittain, se rikkoi työjärjestyksensä 44 artiklan 1 kohdan c alakohtaa ja 48 artiklan 2 kohtaa.

78 Tämän kumoamisperusteen ensimmäisessä osassa ABB väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on kyseisen valituksenalaisen tuomion 112 kohdassa todennut, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 48 artiklan 2 kohdan mukaisesti oikeudellisen lausunnon esittämistä ei voida hyväksyä siltä osin kuin tämä lausunto sisältää tiettyjä yleisiä periaatteita, joilla perustellaan kanneperusteita, joita ei ole mainittu ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen toimitetussa kannekirjelmässä.

79 Koska kyseisen tuomion 115–136 kohta koskee ainoastaan luottamuksensuojan periaatetta, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin lähti tältä osin olettamasta, jonka mukaan kyseinen kanneperuste koskee ainoastaan tätä periaatetta, jolloin muut oikeudellisissa lausunnossa tarkastellut hallinto-oikeuden periaatteet muodostavat uuden kanneperusteen, jota ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 48 artiklan 2 kohdan mukaisesti ei tämän vuoksi voida ottaa tutkittavaksi.

80 Oikeudellisissa lausunnossa, jossa viitataan erityisesti tiettyihin hallinto-oikeuden periaatteisiin, kehitellään kuitenkin ABB:n mukaan ainoastaan perusteluja, joilla selvennetään tiettyä oikeudellista perustaa ja erityisesti luottamuksensuojan periaatteen sisältöä. Näillä perusteluilla pyritään lähinnä osoittamaan, että komission harkintavalta sakon määrää vahvistaessaan oli käsiteltävänä olevien asioiden olosuhteissa rajoitettu.

- 81 ABB:n mukaan oikeudellinen lausunto sisältää näin ollen ainoastaan perusteluja, jotka on esitetty ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen toimitetussa kannekirjelmässä jo mainitun kanneperusteen tueksi, eikä uutta kanneperustetta.
- 82 Tältä osin on todettava, että kyseisessä oikeudellisessa lausunnossa, joka sisältää yhteensä 101 kappaletta, käsitellään erityisesti kuutta yhteisön oikeuden periaatetta eli luottamuksensuojan periaatetta, periaatetta, jonka mukaan hallintoelimen toimet sitovat sitä itseään, estoppel-periaatetta, oikeudenmukaisen hallinnon periaatetta, *venire contra factum proprium* -periaatetta ja oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin tai puolustautumisoikeuksien kunnioittamista.
- 83 Oikeudellisen lausunnon 19 kappaleesta ilmenee, että näitä periaatteita tutkitaan sen määrittämiseksi, sisältääkö yhteisön oikeus määräyksiä, joilla rajoitetaan komission harkintavaltaa määrätä sakkoja kilpailuoikeuden alalla ja joiden vastaista on se, että komissio muuttaa sakkojen määrän määrittämistä koskevaa vakiintunutta käytäntöään ja soveltaa uutta käytäntöään käsiteltävänä olevan asian kaltaisessa tilanteessa.
- 84 Kyseisen lausunnon 43 kappaleessa todetaan, että kukin näistä periaatteista voi eri tavoin ja mahdollisesti eri laajuudessa rajoittaa kyseistä komission harkintavaltaa.
- 85 Oikeudellisen lausunnon 44–96 kappaleessa kutakin mainituista periaatteista analysoidaan erikseen ja sovelletaan käsiteltävänä olevaan tilanteeseen.

- 86 Kyseisen lausunnon 97–101 kappaleessa päätellään tämän perusteella, että käsiteltävänä olevassa asiassa komission harkintavalta oli todellakin rajoitettu siltä osin, että komissio ei voinut poiketa aiemmasta käytännöstään.
- 87 Kyseisen lausunnon 98 kappaleessa todetaan, että siltä osin kuin nämä periaatteet ovat sitovia, ne ovat samankaltaisia.
- 88 Oikeudellisen lausunnon rakenteesta ja sisällöstä seuraa, että vaikka tässä lausunnossa esitetyt hallinto-oikeuden periaatteet ja kannekirjelmässä esitetyt kanneperusteet ovat tietyiltä osin samankaltaisia, kyseisessä lausunnossa ei selvästikään pelkästään esitetä luottamuksensuojan periaatteeseen liittyvää kanneperustetta täsmentäviä tai täydentäviä perusteita, kuten ABB väittää, vaan käsitellään tiettyjä itsenäisiä periaatteita, joilla pyritään osoittamaan, että käsiteltävänä olevassa asiassa komissio ei voinut poiketa sakkojen määrän määrittämistä koskevasta aiemmasta käytännöstään. Tältä osin on todettava, että luottamuksensuojan periaate on ainoastaan yksi tältä osin käsitellyistä kuudesta periaatteesta.
- 89 Kuten komissio väittää, oikeudellisen lausunnon sanamuodosta ilmenee, että siinä oli tarkoitus käsitellä ensimmäistä kertaa tiettyjä periaatteita, joita ei mainittu ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen toimitetussa kannekirjelmässä.
- 90 Edellä esitetyn perusteella ABB:n esittämän ensimmäisen kumoamisperusteen ensimmäinen osa on hylättävä.

- 91 Ensimmäisen kumoamisperusteensa toisessa osassa ABB väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 113 kohdassa todennut, että oikeudellista lausuntoa ei voida ottaa huomioon kokonaan tai osittain, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c alakohdan nojalla kanteessa on mainittava oikeudenkäynnin kohde ja yhteenveto kanteen oikeudellisista perusteista.
- 92 ABB:n mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei havainnut kannekirjelmässä tai vastauskirjelmässä mitään virhettä, joka olisi oikeuttanut kyseisen säännöksen soveltamisen. Tämän vuoksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi virheellisesti, että ABB pyrki kompensoimaan riittämätöntä kanneperustetta viittaamalla yleisesti oikeudelliseen lausuntoon. ABB:n mukaan ei ollut myöskään mitään perustetta vedota analogisesti kyseiseen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen säännökseen, kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki valituksenalaisen tuomion kyseisessä kohdassa.
- 93 Tältä osin on palautettava mieliin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 113 kohdassa esittämät perustelut.
- 94 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin huomautti, että työjärjestyksensä 44 artiklan 1 kohdan c alakohdasta seuraa, että itse kannekirjelmässä on mainittava vähintään yhteenvedonomaaisesti ne oikeudelliset seikat ja tosiseikat, joihin kanne perustuu, eikä näin ollen ole riittävää, että kannekirjelmässä viitataan sen liitteessä esiintyviin tällaisiin seikkoihin.

- 95 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin mainitsi erityisesti yhteisöjen tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön, jonka mukaan komission on kaikissa EY 226 artiklan nojalla nostamissaan kanteissa ilmoitettava ne täsmälliset väitteet, joista yhteisöjen tuomioistuinta pyydetään lausumaan, sekä vähintään yhteenvedonmaisesti muun muassa ne oikeudelliset seikat, joihin väitteet perustuvat.
- 96 Tältä osin tästä oikeuskäytännöstä ilmenee todellakin, että tätä velvollisuutta ei ole täytetty, jos komission väitteet on kannekirjelmässä esitetty pelkkinä viittauksina perusteluihin, jotka on ilmoitettu virallisessa huomautuksessa ja perustellussa lausunnossa tai sellaisessa kannekirjelmän osassa, joka koskee asiaa koskevia oikeussääntöjä (ks. vastaavasti mm. asia C-52/90, komissio v. Tanska, tuomio 31.3.1992, Kok. 1992, s. I-2187, 17 ja 18 kohta; asia C-375/95, komissio v. Kreikka, tuomio 23.10.1997, Kok. 1997, s. I-5981, 35 kohta ja asia C-202/99, komissio v. Italia, tuomio 29.11.2001, Kok. 2001, s. I-9319, 20 ja 21 kohta).
- 97 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin huomautti myös, ettei sen asiana ole etsiä ja tunnistaa liitteistä kanneperusteita, joihin kanteen voitaisiin katsoa perustuvan, koska liitteillä on puhtaasti todistuksellinen ja täydentävä tehtävä.
- 98 Näiden seikkojen valossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi, ettei sen asiana ole todellakaan — kun otetaan huomioon se, ettei osaa oikeudellisesta lausunnosta voida ottaa huomioon — myöskään etsiä ja tunnistaa tästä lausunnosta osia, jotka voitaisiin ottaa huomioon liitteinä, jotka tukevat ja täydentävät ABB:n kirjelmiä tiettujen kysymysten osalta.

- 99 Edellä esitettyjen perusteiden valossa tämä toteamus on ymmärrettävä siten, että liitteiden puhtaasti todistuksellinen ja täydentävä tehtävä merkitsee sitä, että siltä osin kuin oikeudellinen lausunto sisältää uusien kanneperusteiden, joita ei siis voida tutkia, lisäksi oikeudellisia seikkoja, joihin tietyt kannekirjelmässä mainitut kanneperusteet perustuvat, tällaiset seikat on mainittava itse sen vastauskirjelmän tekstissä, johon tämä lausunto on liitetty, tai ainakin ne on yksilöitävä riittävällä tavalla tässä vastauskirjelmässä.
- 100 Kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ottanut huomioon nämä edellytykset ja todennut, että käsiteltävänä olevassa asiassa ne eivät ole täyttyneet, se ei ole tehnyt minkäänlaista oikeudellista virhettä.
- 101 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tältä osin myöskään ottanut vääristyneellä tavalla huomioon sille toimitetun vastauskirjelmän sisältöä. On nimittäin todettava, että kyseisen vastauskirjelmän 31 kohdassa ainoastaan viitataan yleisesti oikeudelliseen lausuntoon. Lisäksi se ABB:n mainitsema seikka, että tämän vastauskirjelmän tiettyjen kohtien alaviitteissä viitataan tiettyihin oikeudellisen lausunnon kohtiin, ei ole omiaan saattamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tätä koskevaa toteamusta kyseenalaiseksi.
- 102 Näissä olosuhteissa tämä kumoamisperuste on hylättävä.

B Aineellisia kysymyksiä koskevat kumoamisperusteet, jotka liittyvät vastuuseen joutumiseen kilpailusääntöjen rikkomisesta

- 103 Toiseksi on tutkittava Henss/Isoplus-konsernin ja Bruggin esittämiä aineellisia kysymyksiä koskevia kumoamisperusteita, joissa nämä valittajat riitauttavat

valituksenalaiset tuomiot, jotka koskevat niitä, siltä osin kuin kyse on vastuuseen joutumisesta sellaisesta kilpailusääntöjen rikkomisesta, johon niiden on riidanalaisessa päätöksessä katsottu syyllistyneen ja jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on vahvistanut.

1) Kumoamisperuste, jonka mukaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa on rikottu, koska tiettyjen yritysten on katsottu kuuluvan Henss/Isoplus-konserniin ja tämän konsernin on katsottu olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta tässä määräyksessä tarkoitettuna ”yrityksenä”

104 Viidennellä kumoamisperusteellaan Henss/Isoplus-konserni arvostelee sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 54–68 kohdassa, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä katsonut oikeutetusti tiettyjen yritysten kuuluvan Henss/Isoplus-konserniin ja tämän konsernin olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta.

105 Kyseinen valittaja väittää aluksi, että kyseisen valituksenalaisen tuomion 66 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on hylännyt väitteen, jonka mukaan perustamissopimuksen kilpailumääräyksissä tarkoitettun yrityksen on välttämättä oltava oikeushenkilö.

106 Valittajan mukaan tilanne ei ole tämä Henss/Isoplus-konsernin osalta, vaikka sen oletettaisiin muodostavan taloudellisen yksikön, eikä Henssin osalta henkilönä, jolla kyseisen valituksenalaisen tuomion mukaan on määräysvalta kyseiseen konserniin kuuluvissa eri yrityksissä.

- 107 Henss/Isoplus-konserni väittää, että sen väite saa tukea Euroopan talousalueesta 2.5.1992 tehdyn sopimuksen (EYVL 1994, L 1, s. 3) 22 pöytäkirjan 1 artiklasta, josta sen mukaan seuraa, että perustamissopimuksen kilpailumääräyksissä tarkoitetulla ”yrityksen” käsitteellä tarkoitetaan jokaista kaupallista tai taloudellista toimintaa harjoittavaa oikeussubjektia (saksaksi ”Rechtssubjekt”).
- 108 Tämä on Henss/Isoplus-konsernin mukaan vahvistettu erityisesti yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä, joka koskee EHTY:n perustamissopimuksen kilpailumääräyksiä (yhdistetyt asiat 17/61 ja 20/61, Klöckner-Werke ja Hoesch v. korkea viranomainen, tuomio 13.7.1962, Kok. 1962, s. 617 ja asia 19/61, Mannesmann v. korkea viranomainen, tuomio 13.7.1962, Kok. 1962, s. 675).
- 109 Eräissä muissa asioissa, ja erityisesti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kyseisen valituksenalaisen tuomion 66 kohdassa mainitsemisissa asioissa yhteisöjen tuomioistuin ei ollut vielä lopullisesti ratkaissut periaatteellista kysymystä siitä, edellyttääkö kilpailuoikeuden mukainen yrityksen määritelmä kaikissa olosuhteissa sitä, että kyseinen yksikkö on oikeushenkilö (asia 48/69, ICI v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok. 1972, s. 619, Kok. Ep. II, s. 25; asia 6/72, Europemballage ja Continental Can v. komissio, tuomio 21.2.1973, Kok. 1973, s. 215, Kok. Ep. II, s. 89; asia 170/83, Hydrotherm, tuomio 12.7.1984, Kok. 1984, s. 2999 ja asia C-41/90, Höfner ja Elser, tuomio 23.4.1991, Kok. 1991, s. I-1979, Kok. Ep. XI, s. I-147).
- 110 Vaikka yrityksen, joka on erillinen oikeushenkilö, toteuttama kilpailusääntöjen rikkominen voidaan lukea sen emoyhtiönä olevan holding-yhtiön syyksi, kun viimeksi mainitulla on siinä määräysvalta ja kun kyseessä on näin ollen sama taloudellinen yksikkö (ks. erityisesti em. asia ICI v. komissio sekä asia Europemballage ja Continental Can v. komissio), tällainen syyksi lukeminen edellyttää kuitenkin kyseisen valittajan mukaan sitä, että määräysvallan omaava yksikkö on itse oikeushenkilö.

111. Luonnollista henkilöä, kuten käsiteltävänä olevassa asiassa Henssiä, ei kyseisen valittajan mukaan voida pelkästään yhtiökumppanin tai osuuksienomistajan ominaisuudessa pitää perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna ”yrityksenä”. Tämän vuoksi tällä oikeuskäytännöllä ei kyseisen valittajan mukaan ole merkitystä käsiteltävänä olevassa asiassa.

112. Tältä osin on huomautettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kilpailuoikeudelliseen yrityksen käsitteeseen kuuluvat kaikki taloudellista toimintaa harjoittavat yksiköt riippumatta niiden oikeudellisesta muodosta tai rahoitustavasta (ks. erityisesti asia C-309/99, *Wouters ym.*, tuomio 19.2.2002, Kok. 2002, s. I-1577, 46 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

113. Tästä oikeuskäytännöstä ilmenee selvästi, että perustamissopimuksen kilpailumääräyksissä tarkoitettu yrityksen käsite ei edellytä sitä, että kyseinen taloudellinen yksikkö olisi oikeushenkilö. Toisin kuin Henss/Isoplus-konserni väittää, kyse ei ole myöskään tulkinnasta, joka rajoittuisi ainoastaan tilanteisiin, joita yhteisöjen tuomioistuimen edellä mainituissa asioissa Hydrotherm tai Höfner ja Elser antamat tuomiot koskivat, vaan yleisluonteisesta tulkinnasta.

114. Tätä tulkintaa ei voida saattaa kyseenalaiseksi väitteellä, joka koskee Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen 22 pöytäkirjan 1 artiklan saksankielistä versiota ja erityisesti siinä esiintyvää käsitettä ”oikeussubjekti” (”Rechtssubjekt”).

- 115 Käsite "oikeussubjekti" ei sulje välttämättä pois luonnollisia henkilöitä. Joka tapauksessa tällaista käsitettä ei esiinny muissa kieliversioissa, jotka sisältävät ainoastaan käsitteen "yksikkö".
- 116 Henss/Isoplus-konserni väittää tämän jälkeen, että yrityksistä, jotka eivät ole keskenään sidoksissa yhtiöpääoman näkökulmasta tai yhtiöoikeuden kannalta ja jotka tämän vuoksi eivät ole riippuvaisia määräysvallan omaavasta yrityksestä, ei voi tulla konsernia pelkästään luonnollisten henkilöiden — jotka eivät ole yrityksiä — välisten mahdollisten yhteyksien vuoksi.
- 117 Tältä osin on huomautettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yrityksen voidaan katsoa olevan vastuussa toisen yrityksen kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä, jos tämä toinen yritys ei ole päättänyt markkinakäyttäytymisestään itsenäisesti vaan on pääasiallisesti noudattanut ensin mainitun yrityksen antamia ohjeita erityisesti näitä yrityksiä yhdistävien taloudellisten ja oikeudellisten suhteiden vuoksi (ks. mm. asia C-294/98 P, Metsä-Serla v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-10065, 27 kohta).
- 118 On totta, että pelkästään se, että kahden eri liikeyhtiön yhtiöpääoman omistaa sama henkilö tai perhe, ei riitä osoittamaan näiden yhtiöiden olevan taloudellinen yksikkö, minkä seurauksena yhteisön kilpailuoikeuden mukaan on se, että yhden yhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa toisen yhtiön toiminnasta ja että yksi yhtiö voidaan velvoittaa maksamaan toiselle määrätty sakko (ks. asia C-196/99 P, Aristrain v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok. 2003, s. I-11005, 99 kohta).

- 119 Käsiteltävänä olevassa asiassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole kuitenkaan todennut, että olisi olemassa Henss/Isoplus-konsernin muodostava taloudellinen yksikkö, pelkästään sen perusteella, että kyseisten yritysten määräysvalta oli yhtiöpääoman näkökulmasta yhdellä henkilöllä eli käsiteltävänä olevassa asiassa Henssillä.
- 120 Asiassa HFB ym. vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 56–64 kohdasta nimittäin ilmenee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi kyseisen taloudellisen yksikön olemassaolon niiden seikkojen kokonaisuuden perusteella, joilla osoitetaan Henssin määräysvalta kyseessä olevissa yrityksissä ja joita ovat sen lisäksi, että Henss tai hänen vaimonsa omistavat suoraan tai välillisesti kaikki tai lähes kaikki osuudet, se, että Henss on näiden yhtiöiden hallintoelinten avaintehtävissä, ja se, että Henss edusti tämän tuomion 20 kohdassa mainitun johtajien klubin kokouksissa eri yrityksiä ja että kartelli myönsi näille yrityksille yhden ainoan kiintiön.
- 121 Lopuksi Henss/Isoplus-konserni väittää toissijaisesti, että komission ryhmittämät eri yritykset eivät kuuluneet samaan taloudelliseen yksikköön, koska ne eivät olleet epäitsenäisiä eivätkä olleet riippuvaisia ulkoisista ohjeista. Tällä väitteellään kantaja kiistää sen, että kyseessä olevat yritykset olisivat olleet jollain tavalla Henssin määräysvallan alaisia.
- 122 Tältä osin on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 56–64 kohdassa esittämät toteamukset, jotka koskevat taloudellisen yksikön olemassaoloa, perustuvat useisiin tosiseikkoja koskeviin toteamuksiin, joita ei voida käsitellä muutok-

senhaun yhteydessä, paitsi jos ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle esitetyt merkitykselliset tosiseikat tai todisteet on otettu huomioon vääristyneellä tavalla tai jos ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamusten paikkansapitämättömyys käy ilmi oikeudenkäyntiasiakirjoista (ks. vastaavasti em. asia Metsä-Serla v. komissio, tuomion 37 kohta ja em. asia Mag Instrument v. SMHV, tuomion 39 ja 76 kohta).

123 Kyseisen valituksenalaisen tuomion 57 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei todennut, kuten Henss/Isoplus-konserni väittää, että viitejakson eli komission toteaman, vuoden 1991 lokakuusta vuoden 1996 maaliskuuhun ulottuvan rikkomisajanjakson aikana Henss ei olisi ollut ainoastaan Isoplus Fernwärmetechnik Vertriebsgesellschaft mbH:n toimitusjohtaja vaan myös sen osuuskienomistaja. Tämä ei ole mitenkään ristiriidassa oikeudenkäyntiasiakirjojen kanssa, joten kyseisen valittajan seitsemännen kumoamisperusteensa osana esittämä väite menettelyvirheestä tältä osin on hylättävä.

124 Kyseisen valituksenalaisen tuomion 58 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei myöskään todennut, kuten Henss/Isoplus-konserni väittää, että viitejakson aikana Henss olisi omistanut suurimman osan Isoplus Fernwärmetechnik Vertriebsgesellschaft mbH:n osuuksista väliyhhtiöiden välityksellä, mutta ei olisi koskaan toiminut toimitusjohtajana.

125 Näin ollen on todettava, että kyseistä 57 ja 58 kohtaa koskeva erityinen arvostelu ei osoita lainkaan, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi ottanut merki-

tykselliset tosiseikat tai todisteet huomioon vääristyneellä tavalla, eikä paljasta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamusten paikkansapitämättömyyttä, joka kävisi ilmi oikeudenkäyntiasiakirjoista.

- 126 Isoplus Fernwärmetechnik GmbH:n osalta Henss/Isoplus-konserni väittää, että Henss tai Papsdorfin pariskunta eivät ole koskaan olleet toimitusjohtajia ja että viitejaksolla tämän yhtiön osuuksista kolmasosa oli Isoplus Fernwärmetechnik Gesellschaft mbH:n nimissä, kolmasosan omistivat Papsdorfit viimeksi mainitun, väilyhtiönä toimineen yhtiön välityksellä ja kolmasosan omistivat muut luonnolliset henkilöt myös kyseisen väilyhtiön välityksellä.
- 127 Nämä tosiseikat ovat samat kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kyseisen valituksenalaisen tuomion 59 kohdassa mainitsemat tosiseikat, joten tämänkään kohdan osalta ei ole osoitettu, että merkitykselliset tosiseikat tai todisteet olisi otettu huomioon vääristyneellä tavalla. Myöskään oikeudenkäyntiasiakirjoista ei käy ilmi minkäänlaista ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamusten paikkansapitämättömyyttä.
- 128 Henss/Isoplus-konserni lisää, että näistä tosiseikoista seuraa, ettei Isoplus Fernwärmetechnik GmbH ollut Henssin eikä Papsdorfin vaikutuspiirissä.
- 129 Tämä kumoamisperuste on jätettävä tutkimatta, koska se koskee sitä, täyttyivätkö taloudellisen yksikön olemassaolon edellytykset käsiteltävänä olevassa asiassa.

Muutoksenhakumenettelyssä ei voida riitauttaa sellaisenaan tällaista tarkastelua, joka perustuu tosiseikkojen arviointiin (ks. em. asia Metsä-Serla ym. v. komissio, tuomion 30 kohta).

130 Näissä olosuhteissa ei voida arvostella sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi tosiseikkojen muodostaman kokonaisuuden kattavan ja lähtökohtaisesti vapaan arvioinnin perusteella, että Henss/Isoplus-konsernin muodostavien eri yritysten oli tämän vuoksi katsottava muodostavan yhden ainoan taloudellisen yksikön.

131 Tämän vuoksi tämä kumoamisperuste on hylättävä

2) Kumoamisperusteet, joiden mukaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa on rikottu, koska Henss/Isoplus-konsernin ja Bruggin on katsottu olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta sen vuoksi, että ne ovat osallistuneet kokoukseen, jonka tarkoituksena oli kilpailun rajoittaminen.

132 Henss/Isoplus-konserni moittii neljännessä kumoamisperusteessaan ja Brugg viidennessä kumoamisperusteessaan omalta osaltaan sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 223–227 kohdassa ja asiassa Brugg Rohrsysteme vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 52–66 kohdassa, että komissio on riidanalaisessa päätöksessään katsonut oikeutetusti niiden olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta kokonaan tai osittain, koska ne olivat osallistuneet kokouksiin, joiden tarkoituksena oli kilpailun rajoittaminen.

- 133 Henss/Isoplus-konserni riitauttaa erityisesti sen, että sillä seikalla, että Henss osallistui kokouksiin, joiden tarkoituksena oli kilpailun rajoittaminen, ennen vuoden 1994 lokakuuta, voitaisiin perustella toteamusta, jonka mukaan tämän konsernin oli katsottava osallistuneen näistä vuoden 1991 lokakuun ja vuoden 1994 lokakuun välisenä aikana pidetyistä kokouksista johtuvaan kartelliin.
- 134 Brugg väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on virheellisesti pitänyt sen osallistumista 24.3.1995 pidettyyn kokoukseen, jonka aikana Powerpipen boikotoiminen otettiin esille, todisteena sen tosiasiallisesta osallistumisesta kyseiseen boikottiin.
- 135 Henss/Isoplus-konserni tukeutuu analogisesti oikeuskäytäntöön, jonka mukaan komissio voi kieltäytyä antamasta tilaisuutta tutustua tiettyihin asiakirjoihin sillä perusteella, että määräävässä asemassa oleva yritys saattaa toteuttaa vastatoimia komission tutkimuksessa avustanutta yritystä vastaan (asia C-310/93 P, BPB Industries ja British Gypsum v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. I-865, 26 ja 27 kohta ja asia T-65/89, BPB Industries ja British Gypsum v. komissio, tuomio 1.4.1993, Kok. 1993, s. II-389, Kok. Ep. XIV, s. II-1, 33 kohta).
- 136 Henss/Isoplus-konsernin mukaan tästä seuraa, että vaikka heikossa taloudellisessa asemassa olevat yritykset eivät irtisanoudu julkisesti sellaisten kokousten sisällöstä, joiden tarkoitus on selvästi kilpailua rajoittava ja joihin määräävässä asemassa tai taloudellisesti paremmassa asemassa olevat yritykset ovat kutsuneet ne, niiden ei ole katsottava olevan vastuussa osallistumisestaan lainvastaiseen kartelliin, jos ne eivät toimeenpane näiden kokousten tuloksia.

- 137 Käsiteltävänä olevassa asiassa Henss/Isoplus-konserni ei ollut omien sanojensa mukaan irtisanoutunut niiden kokousten sisällöstä, joihin se oli osallistunut, koska kartelliin osallistuivat erityisesti ABB, joka on määräävässä asemassa, ja LR A/S, joka on huomattavasti vahvemmassa asemassa kuin se.
- 138 Henss/Isoplus-konserni ei kuitenkaan omien sanojensa mukaan toimeenpannut kyseisten kokousten tuloksia, mistä oli osoituksena hintojen jatkuva lasku esieristettyjen kaukolämmitysputkien markkinoilla vuoden 1991 lokakuun ja vuoden 1994 lokakuun välisenä aikana.
- 139 Brugg väittää, ettei se pelkkänä kyseisten tuotteiden jälleenmyyjänä voinut toimeenpanna boikottia.
- 140 Sen mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi lisäksi asiassa Brugg Rohrsysteme vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 62 kohdassa virheellisesti, että koska Powerpipe oli Bruggin välitön kilpailija Saksan markkinoilla, Bruggilla oli intressi muiden kartellin osapuolten toteuttamiin boikotointitoimenpiteisiin Powerpipeä vastaan.
- 141 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on perustellusti hylännyt nämä väitteet.
- 142 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on riittävää, että komissio osoittaa kyseessä olevan yrityksen osallistuneen kokouksiin, joiden aikana on tehty kilpailua rajoittavia sopimuksia, ilman että kyseinen yritys olisi selvästi vastustanut niitä, jotta komissio

voi osoittaa riittävällä tavalla kyseisen yrityksen osallistuneen kartelliin. Jos osallistuminen tällaisiin kokouksiin on näytetty toteen, kyseisen yrityksen on esitettävä selvitystä siitä, että se ei osallistunut kyseisiin kokouksiin rajoittaakseen kilpailua, ja osoitettava ilmoittaneensa kilpailijoilleen, että se osallistui näihin kokouksiin eri tarkoituksessa kuin ne (ks. erityisesti yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok. 2004, s. I-123, 81 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 143 Tältä osin kielletyn aloitteen hiljainen hyväksyminen ilman julkista irtisanoutumista sen sisällöstä tai sen ilmoittamista hallintoviranomaisille rohkaisee muita jatkamaan kilpailusääntöjen rikkomista ja vaarantaa sen paljastumisen. Tämä kumppanuus merkitsee passiivista osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ja saattaa näin ollen johtaa siihen, että yritys joutuu vastuuseen, kun kyseessä on yksi ainoa sopimus (ks. em. yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 84 kohta).
- 144 Myöskään se, että yritys ei noudata kokouksessa, jonka tarkoitus oli kilpailun rajoittaminen, sovittua, ei poista sen vastuuta kartelliin osallistumisesta, ellei se ole julkisesti sanoutunut irti siitä, mitä kokouksessa on sovittu (ks. em. yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 85 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 145 Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamiseksi riittää, että sopimuksen tarkoituksena on rajoittaa, estää tai vääristää kilpailua, eikä sopimuksen konkreettisilla vaikutuksilla ole tällöin merkitystä. Niinpä silloin, kun keskenään kilpailevien yritysten kokouksissa tehdään sopimuksia, tätä määräystä rikotaan, kun näillä kokouksilla on tällainen tarkoitus ja kun niissä siten pyritään keinotekoisesti järjestämään markkinoiden toimintaa. Tällöin tietyn yrityksen voidaan pätevästi

katsoa olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta, kun kyseinen yritys on osallistunut näihin kokouksiin tietoisena niiden tarkoituksesta, vaikka yritys ei tämän jälkeen olisikaan toimeenpannut tiettyä näissä kokouksissa sovittua toimenpidettä. Sillä, kuinka säännöllisesti yritys on osallistunut kokouksiin ja kuinka täysimääräisesti se on toimeenpannut sovitut toimenpiteet, ei ole vaikutusta sen vastuun syntyymiseen vaan vastuun laajuuteen ja näin ollen seuraamusten tasoon (ks. yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok. 2002, s. I-8375, 508–510 kohta).

146 Tästä seuraa, että se Bruggin esiin tuoma seikka, ettei se ole toimeenpannut eikä se edes olisi voinut toimeenpanna boikottitoimenpidettä, josta sovittiin 24.3.1995 pidetyssä kokouksessa, ei voi poistaa sen vastuuta osallistumisestaan tähän toimenpiteeseen, ellei se ole julkisesti irtisanoutunut sen sisällöstä, mitä kyseinen valittaja ei ole väittänyt.

147 Kuten Brugg väittää ja toisin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut asiassa Brugg Rohrsysteme vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 62 kohdassa, tältä osin sillä, että tällä valittajalla oli intressi muiden kartellin osapuolten toteuttamiin boikotointitoimenpiteisiin erästä sen kilpailijaa vastaan, ei ole merkitystä (ks. vastaavasti em. yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 335 kohta).

148 Kyseessä on kuitenkin tämän tuomion ylimääräistä perustelua vastaan esitetty väite, joka ei voi aiheuttaa tuomion kumoamista ja joka on näin ollen tehoton (ks.

erityisesti asia C-184/01 P, Hirschfeldt v. AEE, tuomio 7.11.2002, Kok. 2002, s. I-10173, 48 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

149 Bruggin tapauksessa riidanalaisesta päätöksestä ilmenee lisäksi, että toisin kuin se väittää, komissio ei ole pitänyt sen osallistumista Powerpipen vastaiseen boikottiin raskauttavana olosuhteena, koska sen osalta raskauttavana olosuhteena pidettiin yksinomaan kilpailusääntöjen rikkomisen jatkamista tarkastusten jälkeen.

150 Tämän tuomion 142–145 kohdassa mainitun oikeuskäytännön valossa myöskään sillä Henss/Isoplus-konsernin mainitsemalla seikalla, että yritykset osallistuvat määräävässä tai erityisen vahvassa asemassa olevien sellaisten yritysten kartelliin, jotka voivat toteuttaa vastatoimia muita, heikommassa asemassa olevia osapuolia kohtaan, jos viimeksi mainitut irtisanoutuvat julkisesti sellaisten kokousten sisällöstä, joiden tarkoituksena oli kilpailun rajoittaminen, ei ole vaikutusta viimeksi mainittujen yritysten vastuuseen osallistumisestaan kilpailua rajoittavaan toimenpiteeseen, mutta voi mahdollisesti vaikuttaa seuraamusten tason määrittämiseen.

151 Kuten komissio on perustellusti todennut, päinvastaista väitettä ei voida hyväksyä, koska se johtaisi siihen, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytykset olisivat erikokoisilla yrityksillä erilaiset siten, että heikommassa asemassa olevia yrityksiä suosittaisiin.

152 Edellä esitetyn perusteella tutkitut kumoamisperusteet on hylättävä.

C Aineelliset kumoamisperusteet, jotka liittyvät sakkojen määrän määrittämiseen

153 Kaikki valittajat riitauttavat valituksenalaiset tuomiot niille määrättyjen sakkojen määrän laskemisen osalta.

154 Ensiksi käsitellään väitteet, joiden mukaan tiettyjä periaatteita on loukattu, kun suuntaviivoja on sovellettu käsiteltävänä olevassa asiassa kyseessä oleviin rikkomisiin, ja toiseksi väitteet, jotka liittyvät suuntaviivoissa mainitun tai riidanalaisessa päätöksessä käytetyn sakkojen laskentatavan lainmukaisuuteen.

1) Kumoamisperusteet, joiden mukaan luottamuksensuojan periaatetta ja taannehtivuuskiellon periaatetta on loukattu, kun kyseessä oleviin kilpailusääntöjen rikkomisiin on sovellettu suuntaviivoja

155 Suurin osa valittajista arvostelee sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut, että kun komissio riidanalaisessa päätöksessä sovelsi suuntaviivoja käsiteltävänä olevaan asiaan, se ei loukannut luottamuksensuojan periaatetta tai taannehtivuuskiellon periaatetta.

a) Kumoamisperusteet, joiden mukaan luottamuksensuojan periaatetta on loukattu

156 Kumoamisperusteillaan Dansk Røringindustri (toinen peruste), KE KELIT (ensimmäinen peruste), LR A/S (toinen peruste), Brugg (ensimmäinen ja toinen peruste), LR GmbH (ensimmäisen perusteen toinen osa) ja ABB (toinen peruste) väittävät, että niillä on ollut perusteltu luottamus sakkojen määrän laskemista koskevaan komission aiempaan päätöskäytäntöön, sellaisena kuin se oli rikkomisten toteuttamishetkellä.

157 Valittajien mukaan kyse on johdonmukaisesta ja pitkäaikaisesta käytännöstä, jonka mukaan sakkojen määrä lasketaan kyseisen tuotteen relevanteilla maantieteellisillä markkinoilla toteutetun liikevaihdon perusteella (jäljempänä relevantti liikevaihto) eikä sakkojen määrä voi missään tapauksessa ylittää asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua sakon enimmäismäärää eli kymmentä prosenttia yrityksen kokonaisliikevaihdosta kaikkien tuotteiden osalta (jäljempänä kokonaisliikevaihto).

158 Tästä käytännöstä seuraa valittajien mukaan myös, että sakon enimmäismäärä on 10 prosenttia relevantista liikevaihdosta.

159 Kyseisten valittajien mukaan komissio ei saanut loukkaamatta niiden perusteltua luottamusta tähän aiempaan päätöskäytäntöön soveltaa niihin laskentatapaa, joka

esitetään suuntaviivoissa, jotka oli annettu sekä rikkomisten että komission hallinnollisen menettelyn viimeisenä vaiheena toteutettujen kuulemisten jälkeen, koska tämä laskentatapa on täysin uudenlainen.

160 Tämän laskentatavan uutuus johtuu valittajien mukaan ennen kaikkea siitä, että siinä otetaan laskemisen lähtökohdaksi tiettyjä ennalta määritettyjä rikkomisen vakavuuteen liittyviä perusmääriä, joilla ei sellaisinaan ole yhteyttä relevanttiin liikevaihtoon, ja tätä perusmäärää voidaan tämän jälkeen korottaa tai alentaa rikkomisen keston ja mahdollisten raskauttavien tai lieventävien olosuhteiden perusteella ja sitä voidaan loppuvaiheessa alentaa vielä sen vuoksi, että yritys on mahdollisesti hallinnollisen menettelyn aikana toiminut yhteistyössä komission kanssa.

161 Kyseiset valittajat väittävät, ettei komissio voinut mielivaltaisesti poiketa aiemmasta päätöskäytännöstään tai että sen olisi ainakin pitänyt ilmoittaa niille ajoissa tällaisesta muutoksesta tai perustella tämän uuden laskentatavan soveltamista erityisesti.

162 Valittajat väittävät myös, että niiden luottamus sakkojen määrän laskemista koskevaan komission aiempaan päätöskäytäntöön oli sitäkin perustellumpi, koska niiden päätös toimia yhteistyössä komission kanssa perustui väistämättä tähän käytäntöön ja erityisesti hyötyihin, joita ne saattoivat uskoa yhteistyöstään saavansa kyseisen käytännön valossa.

- 163 Yhteistyötiedonantoon perustuva perusteltu luottamus ulottuu tämän tiedonannon sanamuodon mukaisesti laskennan perusmääränä käytettävän sakon sellaisen määrän laskemiseen, johon tämän jälkeen sovelletaan yhteistyön perusteella myönnettävää alennusprosenttia.
- 164 Dansk Rørindustrin ja KE KELIT:n kumoamisperusteet, joiden mukaan luottamuksensuojan periaatetta on loukattu, on jätettävä tutkimatta.
- 165 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan jos asianosaisella olisi oikeus esittää ensi kertaa vasta yhteisöjen tuomioistuimessa perusteita, joihin hän ei ole ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa vedonnut, asianosaisella olisi oikeus saattaa yhteisöjen tuomioistuimen, jonka toimivalta muutoksenhakuasioissa on rajoitettu, käsiteltäväksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käsiteltyyn asiaan nähden laajempi asia. Yhteisöjen tuomioistuin on näin ollen valitusasioissa toimivaltainen tutkimaan ainoastaan arvioinnit, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt sille esitetyistä perusteista (ks. erityisesti asia C-458/98 P, *Industrie des poudres sphériques v. neuvosto*, tuomio 3.10.2000, Kok. 2000, s. I-8147, 74 kohta).
- 166 On todettava, että Dansk Rørindustri ja KE KELIT eivät ole esittäneet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa kanneperustetta, jonka mukaan luottamuksensuojan periaatetta olisi loukattu suuntaviivojen soveltamisen vuoksi.
- 167 Tämän vuoksi näiden valittajien osalta kyse on uusista perusteista, joita ei näin ollen voida tutkia muutoksenhaun yhteydessä.

- 168 LR A/S, Brugg, LR GmbH ja ABB väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 241–248 kohdassa, asiassa Brugg Rohrsysteme vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 137–144 kohdassa, asiassa Lögstör Rör vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 248–257 kohdassa ja asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 122–136 kohdassa loukannut luottamuksensuojan periaatetta, kun se on hylännyt kanneperusteet, joita ne olivat esittäneet tämän periaatteen nojalla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa.
- 169 Tältä osin on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on huomauttanut perustellusti, että se, että komissio on aikaisemmin soveltanut tietyntasoisia sakkoja tietynlaisiin rikkomuksiin, ei voi merkitä sitä, etteikö se voisi nostaa tätä sakkojen tasoa asetuksessa N:o 17 ilmoitetuissa rajoissa, jos tämä on tarpeen yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi. Yhteisön kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen edellyttää päinvastoin sitä, että komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa tämän politiikan tarpeita vastaavaksi (yhdistetyt asiat 100/80–103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok. 1983, s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 109 kohta ja em. asia Aristrain v. komissio, tuomion 81 kohta).
- 170 EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa ja 86 artiklassa (josta on tullut EY 82 artikla) komissiolle myönnettyyn valvontatehtävään kuuluu yksittäisten kilpailusääntöjen rikkomusten tutkiminen ja seuraamusten määrääminen niistä, mutta siihen kuuluu myös velvollisuus harjoittaa sellaista yleistä politiikkaa, jolla pyritään kilpailuasioiden osalta noudattamaan perustamissopimuksessa vahvistettuja periaatteita ja ohjaamaan yritysten käyttäytymistä näiden periaatteiden mukaisesti (ks. em. yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 105 kohta).
- 171 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on oikeutetusti todennut, talouden toimijat eivät voi perustaa perusteltua luottamusta sellaiseen vallitsevaan tilanteeseen.

seen, jota komissio voi harkintavaltansa puitteissa muuttaa (asia C-350/88, Delacre ym. v. komissio, tuomio 14.2.1990, Kok. 1990, s. I-395, 33 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

172 Tätä periaatetta selvästikin sovelletaan kilpailupolitiikan alalla, jolle on ominaista komission laaja harkintavalta erityisesti sakkojen määrän määrittämisen osalta.

173 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on myös oikeutetusti todennut, että sellaiseen hallinnolliseen menettelyyn osallistuvat yritykset, jonka päätteeksi voidaan määrätä sakkoja, eivät voi saavuttaa perusteltua luottamusta siihen, ettei komissio ylitä aiemmin käytettyä sakkojen tasoa, joten käsiteltävänä olevassa asiassa valittajat eivät voineet perustellusti luottaa EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 13 heinäkuuta 1994 tehdystä komission päätöksestä 94/601/EY (IV/C/33.833 — Kartonki) (EYVL L 243, s. 1) seuraavaan sakkojen tasoon. Kuten komissio totesi, tästä seuraa, ettei myöskään sakkojen laskentatapaan voida perustellusti luottaa.

174 Useat valittajat väittävät, että tämä oikeuskäytäntö on kyseenalaistettu asiassa 344/85, Ferriere San Carlo vastaan komissio, 12.11.1987 annetulla tuomiolla (Kok. 1987, s. 4435, 12 ja 13 kohta). Kyseisessä tuomiossa yhteisöjen tuomioistuin totesi, että koska kyseessä olevalle toimijalle ei ollut erikseen ilmoitettu etukäteen

kaksi vuotta sovelletun sellaisen komission käytännön muuttamisesta, jossa sallittiin tietyt kiintiöiden ylitykset, komission tällaisesta ylityksestä määräämä sakko loukkasi perusteltua luottamusta, joka kyseisellä toimijalla saattoi olla tämän käytännön jatkamiseen.

175 Kuten komissio toteaa, kyseisestä tuomiosta mahdollisesti saatavaan opastukseen ei voida kuitenkaan vedota sellaista valvontatoimivaltaa koskevassa erityisessä asiayhteydessä, joka komissiolla on kilpailuoikeuden alalla ja johon sovelletaan tämän tuomion 169 ja 170 kohdassa mainittuja periaatteita.

176 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi lisäksi oikeutetusti, että komission aiempi päätöskäytäntö ei perustunut yksinomaan relevanttiin liikevaihtoon ja että tämän vuoksi perusteltu luottamus ei voinut perustua tällaiseen käytäntöön.

177 Tältä osin on huomautettava, että ainoastaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on toimivaltainen määrittämään merkityksellisen tosiseikaston ja arvioimaan sitä sekä arvioimaan selvitystä. Lukuun ottamatta sitä tapausta, että tämä tosiseikasto ja selvitys on otettu huomioon vääristyneellä tavalla, tämä arviointi ei näin ollen ole sellainen oikeuskysymys, että se sinänsä kuuluisi yhteisöjen tuomioistuimen muutoksenhaun yhteydessä harjoittaman valvonnan piiriin (ks. erityisesti em. asia *Mag Instrument v. SMHV*, tuomion 39 kohta).

178 LR A/S, Brugg, LR GmbH ja ABB eivät kiistä sellaisten päätösten olemassaoloa, joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin viittaa, mutta katsovat niiden olevan yksittäistapauksia. Tältä osin ne vetoavat useisiin komission päätöksiin ja kannan-

ottoihin, joista ilmenee niiden mukaan, että sakkojen määrän laskemisesta prosenttiosuutena relevantista liikevaihdosta oli päinvastoin olemassa riittävän johdonmukaista ja selkeää päätöskäytäntöä.

- 179 Vaikka tämä väite olisi täsmällinen, sen perusteella ei voida mitenkään osoittaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esitetty tosiseikasto tai selvitys olisi otettu huomioon vääristyneellä tavalla. Arvostelu koskee tosiasiallisesti tosiseikkojen arviointia eli ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen yksinomaiseen toimivaltaan kuuluvaa asiaa. Tämä väite ei näin ollen voi menestyä muutoksenhakuvaiheessa.
- 180 Kyseisten valittajien väite, jonka mukaan komission aiemmasta päätöskäytännöstä seuraa, että sakon enimmäismäärä voi olla korkeintaan 10 prosenttia relevantista liikevaihdosta, on myös tosiseikkoja koskeva kysymys, jota yhteisöjen tuomioistuin ei voi käsitellä muutoksenhaun yhteydessä.
- 181 On kuitenkin komission tapaan todettava, että tällainen enimmäismäärä ei johdu suinkaan asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdasta, koska tässä säännöksessä säädetty enimmäismäärä koskee yritysten kokonaisliikevaihtoa eikä relevanttia liikevaihtoa (ks. vastaavasti em. yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française* ym. v. komissio, tuomion 119 kohta).
- 182 Kyseiset valittajat väittävät lisäksi voivansa perustaa perustellun luottamuksen komission aiempaan sakkojen laskemista koskevaan päätöskäytäntöön, koska niiden

päätös toimia yhteistyössä komission kanssa perustui väistämättä tähän käytäntöön ja erityisesti hyötyihin, joita ne saattoivat uskoa yhteistyöstään saavansa kyseisen käytännön valossa.

183 Ne vetoavat analogisesti erityisesti asiassa 120/86, Mulder, 28.4.1988 annettuun tuomioon (Kok. 1988, s. 2321, 24 kohta) ja väittävät, että komissio kannusti tähän yhteistyöhön julkaisemalla yhteistyötiedonannon ja hyötyi näin siitä, joten se sitoutui olemaan muuttamatta yhtäkkiä sitä perustaa, jolla kyseistä yhteistyötä tehtiin.

184 Valittajat väittävät, että jos komissiolla olisi oikeus muuttaa sakkojen laskentatapaa mielensä mukaan, perusteltu luottamus, jonka toimijat voivat odottaa syntyvän yhteistyötiedonannon perusteella, eli oikeus saada sakkoonsa alennusta, olisi vaarassa muuttua näennäiseksi.

185 Toimijoiden pitäisi näin ollen voida arvioida mahdollisen yhteistyön hyötyjä ja laskea etukäteen, mikä on sakon todellinen määrä siinä tapauksessa, että ne päättävät tehdä yhteistyötä, ja siinä tapauksessa, että ne päättävät olla tekemättä yhteistyötä.

186 Tältä osin on todettava, kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi asiassa Brugg Rohrsysteme vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion

143 kohdassa sekä asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 127 ja 128 kohdassa, että yhteistyötiedonannosta ei voida päätellä, että siihen voitaisiin perustaa perusteltu luottamus sakkojen laskentatavan tai sakkojen tason osalta.

187 Yhteistyötiedonannon E osan 3 kohdasta ilmenee nimittäin, että komissio on tietoinen siitä, että tämä tiedonanto johtaa oikeutettuihin odotuksiin, joihin yritykset voivat turvautua paljastaessaan kartellin komissiolle. Tämän tiedoksiannon A osan 5 kohdassa todetaan, että yrityksen yhteistyö komission kanssa on vain yksi monista tekijöistä, jotka komissio ottaa huomioon sakon määrän vahvistaessaan.

188 Näistä kohdista yhdessä luettuina seuraa, että perusteltu luottamus, jonka toimijat voivat perustaa kyseiseen tiedonantoon, rajoittuu tietoon siitä, että ne voivat hyötyä tietystä alennusprosentista, mutta tämä perusteltu luottamus ei ulotu sakkojen laskentatapaan eikä varsinkaan sakon tiettyyn tasoon, joka voitaisiin laskea silloin, kun toimija päättää konkretisoida aikomuksensa toimia yhteistyössä komission kanssa.

189 Lisäksi LR A/S ja LR GmbH arvostelevat sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 244–246 kohdassa ja asiassa Lögstör Rör vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 255–257 kohdassa, että komissiolla ei ollut velvollisuutta noudattaa näiden valittajien yhteistyön osalta tämän yhteistyön

tekemishetkellä olemassa olevaa sakkojen alentamiskäytäntöään, joka on ilmoitettu yhteistyötiedonantoluonnoksessa ja jonka oli määrä vastata päätöksessä 94/601 jo noudatettua käytäntöä. Kyseiset valittajat moittivat lisäksi sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi kyseisissä kohdissa, että komission piti soveltaa yhteistyötiedonantoa, vaikka se annettiin yhteistyön tekemisen jälkeen ja oli molemmille valittajille kyseistä käytäntöä epäedullisempi.

190 Kyseiset valittajat katsovat voineensa perustaa perustellun luottamuksen tällaiseen komission käytäntöön ja ettei komissio näin ollen voinut soveltaa yhteistyötiedonannon lopullista versiota, joka oli niille epäedullisempi.

191 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on oikeutetusti hylännyt tämän väitteen sillä perusteella, että talouden toimijat eivät voi perustaa perusteltua luottamusta tällaiseen käytäntöön, koska komissiolla on sakkojen määrän vahvistamisen alalla harkintavaltaa, jonka perusteella se voi milloin tahansa korottaa sakkojen yleistä tasoa asetuksessa N:o 17 mainituissa rajoissa, jos se on tarpeen yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi, kuten tämän tuomion 169 ja 170 kohdassa huomautetaan.

192 Tästä seuraa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut oikeutetusti, että pelkästään se seikka, että komissio on aiemmassa päätöskäytännössään myöntänyt tietyn alennuksen tietynlaisen käyttäytymisen vuoksi, ei merkitse, että sillä olisi velvollisuus tehdä samanlainen suhteellinen alennus arvioidessaan vastaavanlaista käyttäytymistä jossain myöhemmässä hallinnollisessa menettelyssä.

- 193 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut myös oikeutetusti, että LR A/S ja LR GmbH eivät ole voineet silloin, kun ne ovat ottaneet komissioon yhteyttä, mitenkään olla siinä käsityksessä, että komissio soveltaisi niitä koskevassa asiassa yhteistyötiedonantoluonnoksessa esitettyä menetelmää, koska kyseisestä asiakirjasta käy selvästi ilmi, että kyse on luonnoksesta.
- 194 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta ei voida arvostella siitä, että se totesi asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 245 kohdassa, että yhteistyötiedonanto on voinut synnyttää perusteltua luottamusta, minkä vuoksi komissio on sittemmin ollut velvollinen noudattamaan sitä.
- 195 Kyseisen tiedonannon E osan 3 kohdassa todetaan nimittäin nimenomaisesti, että ”komissio on tietoinen siitä, että tämä ilmoitus johtaa oikeutettuihin odotuksiin, joihin yritykset voivat turvautua paljastaessaan kartellin komissiolle”.
- 196 Asiassa LR AF 1998 vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 245 kohta on ymmärrettävä siten, että talouden toimijat voivat perustaa perustellun luottamuksen yhteistyötiedonannon soveltamiseen mutta ne eivät voi oikeutetusti perustaa perusteltua luottamusta väitettyyn komission aiempaan käytäntöön.

197 Tästä seuraa, että tarkastellut kumoamisperusteet on hylättävä kokonaisuudessaan.

b) Kumoamisperusteet, joiden mukaan taannehtivuuskiellon periaatetta on loukattu

198 Kumoamisperusteissaan Dansk Rørindustri (toinen peruste), Henss/Isoplus-konserni (ensimmäisen perusteen neljäs osa), KE KELIT (kolmas peruste), LR A/S (toinen peruste), Brugg (ensimmäinen peruste) ja LR GmbH (ensimmäinen peruste) arvostelevat kukin itseään koskevin osin sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi asiassa Dansk Rørindustri vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 162–182 kohdassa, asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 487–496 kohdassa, asiassa KE KELIT vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 108–130 kohdassa, asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 217–238 kohdassa, asiassa Brugg Rohrsysteme vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 106–129 kohdassa ja asiassa Lögstör Rør vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 215–238 kohdassa, että kun komissio on soveltanut käsiteltävänä olevassa asiassa suuntaviivoissa mainittua sakkojen määrän laskentatapaa, se ei ole loukannut taannehtivuuskiellon periaatetta.

199 Aluksi on käsiteltävä LR A/S:n esittämää kumoamisperustetta siltä osin kuin siinä arvostellaan sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei kumonnut riidanalaista päätöstä sen perusteella, että sillä on väitteen mukaan loukattu kyseistä periaatetta, kun yhteistyötiedonantoa on sovellettu taannehtivasti.

200 On todettava, ettei tätä kumoamisperustetta ole esitetty ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa. Kyse on näin ollen tämän tuomion 165 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti uudesta perusteesta, jota ei tämän vuoksi voida tutkia muutoksenhakuvaiheessa.

- 201 Eri valituksenalaisissa tuomioissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi nämä kanneperusteet toisiaan vastaavilla perusteilla. Ne voidaan tiivistää seuraavasti.
- 202 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi aluksi oikeutetusti, että rikoslakien taannehtivuuskiellon periaate, jota on EIOS:n 7 artiklassa pidetty perusoikeutena, muodostaa yhteisön oikeuden yleisen periaatteen, jota on kunnioitettava, kun kilpailusääntöjen rikkomisesta määrätään sakkoja, ja että tämä periaate edellyttää, että teosta määrätyt seuraamukset vastaavat rikkomisen toteuttamishetkellä lainsäädännössä säädettyjä seuraamuksia.
- 203 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi tämän jälkeen, että suuntaviivat eivät ylitä sitä oikeudellista perustaa, jolla säännellään sakkojen määrän vahvistamista ja joka on määritelty asetuksen N:o 17 15 artiklassa ennen rikkomisten toteuttamisajankohtaa.
- 204 Suuntaviivoissa mainittu sakkojen laskentatapa perustuu edelleen kyseisessä säännöksessä mainittuihin periaatteisiin, koska laskeminen perustuu yhä rikkomisen vakavuuteen ja kestoon ja koska sakon määrä ei voi ylittää enimmäismäärää, joka on 10 prosenttia kokonaisliikevaihdosta.
- 205 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mukaan suuntaviivoilla ei näin ollen muuteta seuraamuksia koskevaa oikeudellista perustaa, joka määritellään edelleen yksinomaan asetuksessa N:o 17. Komission aiempi päätöskäytäntö ei ole osa tätä oikeudellista perustaa.

- 206 Lopuksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mukaan sakkoja ei koroteta taannehtivasti, vaikka suuntaviivat voivat joissain tapauksissa aiheuttaa sakkojen korottamisen. Tämä johtuu sakkojen määrän vahvistamista koskevasta harkintavallasta, joka komissiolla on asetuksen N:o 17 nojalla. Komissio voi näin ollen milloin hyvänsä korottaa sakkojen tasoa kilpailupolitiikkansa tarpeiden mukaan sillä edellytyksellä, että se pysyy asetuksessa N:o 17 ilmoitetuissa rajoissa, kuten tämän tuomion 169 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä ilmenee.
- 207 Tältä osin on todettava, että tämä arvio perustuu lähinnä oletamaan, jonka mukaan suuntaviivat eivät ole osa sakkojen määrän määrittämisen oikeudellista perustaa, jonka muodostaa yksinomaan asetuksen N:o 17 15 artikla, jolloin suuntaviivojen soveltaminen ennen niiden antamista toteutettuihin rikkomisiin ei voi loukata taannehtivuuskiellon periaatetta.
- 208 Tällainen oletama on virheellinen.
- 209 Yhteisöjen tuomioistuin on jo aiemmin katsonut hallinnon sisäisten toimenpiteiden osalta, että vaikkei niitä voitaisikaan pitää oikeussääntöinä, joita hallinto on joka tapauksessa velvollinen noudattamaan, niissä vahvistetaan kuitenkin käytännössä käytäntöjä, joissa ilmaistaan noudatettava käytäntö ja joista hallinto voi poiketa erityistapauksissa vain sellaisin perustein, jotka ovat sopusoinnussa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen kanssa. Tällaiset toimenpiteet ovat näin ollen yleisesti sovellettavia toimia, joiden lainvastaisuuteen kyseessä olevat virkamiehet ja toimihenkilöt voivat vedota niiden perusteella tehtyjä yksittäisiä päätöksiä vastaan nostamiensa kanteiden tueksi (ks. asia C-171/00 P, Libéros v. komissio, tuomio 15.1.2002, Kok. 2002, s. I-451, 35 kohta).

- 210 Tällainen oikeuskäytäntö soveltuu varsinkin käytännesääntöihin, joilla on tarkoitettu olevan vaikutuksia hallinnon ulkopuolella, mikä pätee taloudellisia toimijoita koskeviin suuntaviivoihin.
- 211 Kun komissio antaa tällaisia käytännesääntöjä ja ne julkaisemalla ilmoittaa, että niitä sovelletaan tuosta hetkestä lähtien niissä tarkoitettuihin tilanteisiin, se rajoittaa oman harkintavaltansa käyttämistä eikä voi poiketa näistä säännöistä sillä uhalla, että sen mahdollisesti katsottaisiin loukanneen yleisiä oikeusperiaatteita, kuten yhdenvertaisen kohtelun periaatetta tai luottamuksensuojan periaatetta. Näin ollen ei voi olla poissuljettua, että tietyillä edellytyksillä ja niiden sisällön mukaisesti tällaisilla yleisesti sovellettavilla käytännesäännöillä voi olla oikeusvaikutuksia.
- 212 Lisäksi kuten julkisasiamies totesi ratkaisuehdotuksensa 59 kohdassa, tämän tuomion 209 kohdassa mainitussa näiden käytännesääntöjen oikeusvaikutuksia koskevassa oikeuskäytännössä vahvistetaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 420 kohdassa ja asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 276 kohdassa esittämän sen toteamuksen pätevyys, jonka mukaan vaikka suuntaviivat eivät muodosta riidanalaisen päätöksen oikeudellista perustaa, sillä riidanalainen päätös perustuu asetuksen N:o 17 3 artiklaan ja 15 artiklan 2 kohtaan, niitä vastaan voidaan esittää perustamissopimuksen 184 artiklan mukainen lainvastaisuusväite.
- 213 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut lisäksi asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 418 kohdassa ja asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 274 kohdassa

oikeutetusti, että vaikka suuntaviivat eivät muodosta riidanalaisen päätöksen oikeudellista perustaa, niissä määritetään yleisesti ja abstraktisti menettelysäännöt, jotka komissio on asettanut itselleen tässä päätöksessä määrättyjen sakkojen määrän vahvistamiseksi, ja taataan näin ollen yritysten oikeusvarmuus.

214 Samoin kuin suuntaviivojen kaltaisia käytännesääntöjä vastaan esitetyn lainvastaisuusväitteen tutkittavaksi ottaminen ei edellytä sitä, että ne muodostaisivat sen toimen oikeudellisen perustan, jonka lainvastaisuuteen vedotaan, myöskään suuntaviivojen merkityksellisyys taannehtivuuskiellon periaatteen kannalta ei edellytä sitä, että nämä muodostaisivat kyseessä olevien sakkojen määräämisen oikeudellisen perustan.

215 Tässä yhteydessä on palautettava mieliin EIOS:n 7 artiklan 1 kappaleeseen liittyvä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö, johon useat valittajat ovat vedonneet (ks. erityisesti asia S.W. ja C.R. v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 22.11.1995, A-sarja, nro 335-B ja 335-C, 34-36 ja 32-34 kohta; asia Cantoni v. Ranska, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.11.1996, oikeustapauskokoelma nro 1996-V, 29-32 kohta ja asia Coëme ym. v. Belgia, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 22.6.2000, oikeustapauskokoelma nro 2000-VII, 145 kohta).

216 Tästä oikeuskäytännöstä nimittäin seuraa, että kyseisessä 7 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettu "lainsäädännön ja oikeuden" käsite vastaa EIOS:n muissa määräyksissä käytettyä käsitettä "laki" ja sisältää sekä lainsäädännöstä että oikeuskäytännöstä johtuvan oikeuden.

- 217 Vaikka tätä määräystä, jossa vahvistetaan erityisesti rikosten ja rangaistusten lainalaisuusperiaate (nullum crimen, nulla poena sine lege), ei voida tulkita siten, että siinä kiellettäisiin rikosoikeudellista vastuuta koskevien säännösten asteittainen selkeyttäminen, sen vastaista voi kyseisen oikeuskäytännön mukaan olla se, että sellaisen säännöksen, jossa teko säädetään rikokseksi, uutta tulkintaa sovelletaan taannehtivasti.
- 218 Saman oikeuskäytännön mukaan tämä pätee erityisesti, jos kyseessä on oikeuskäytännössä esitetty tulkinta, jonka tulos ei ollut kohtuullisesti ennakoitavissa kilpailusääntöjen rikkomishetkellä, kun otetaan huomioon erityisesti oikeuskäytännössä tuolloin vahvistettu kyseisen oikeussäännön tulkinta.
- 219 Tästä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että ennakoitavuuden käsitteen sisältö riippuu suuresti kyseessä olevan tekstin sisällöstä, sen kattamasta alasta ja sen adressaattien lukumäärästä ja laadusta. Lain ennakoitavuuden vastaista ei ole se, että kyseessä olevan henkilön on käytettävä valistuneita neuvonantajia arvioidakseen asian mukaisesti tietyn teon mahdollisia seurauksia asian olosuhteissa. Tämä koskee erityisesti ammattilaisia, jotka ovat tottuneet harjoittamaan ammattiaan huolellisesti. Heidän voidaan lisäksi edellyttää arvioivan toiminnan riskejä huolellisesti (ks. em. asia *Cantoni v. Ranska*, tuomion 35 kohta).
- 220 Nämä periaatteet heijastuvat yhteisöjen tuomioistuimen vakiintuneessa oikeuskäytännössä, jonka mukaan kansallisen tuomioistuimen veloitteelle tukeutua

direktiivin sisältöön kansalliseen oikeuteensa liittyviä merkityksellisiä sääntöjä tulkittaessaan on kuitenkin yhteisön oikeuteen kuuluvista yleisistä oikeusperiaatteista, erityisesti oikeusvarmuuden ja taannehtivuuskiellon periaatteista johtuvat rajoituksensa (ks. erityisesti asia 80/86, Kolpinghuis Nijmegen, tuomio 8.10.1987, Kok. 1987, s. 3969, Kok. Ep. IX, s. 215, 13 kohta).

221 Kyseisen oikeuskäytännön mukaan tällainen tulkinta ei voi nimittäin johtaa siihen, että yksityisen oikeussubjektin edellytettäisiin täyttävän sellaisessa direktiivissä säädetty velvoite, jota ei ole pantu täytäntöön, tai varsinkaan siihen, että yhteisön säännöksiä rikkovien henkilöiden rikosoikeudellinen vastuu syntyisi tai ankaroituisi direktiivin perusteella, kun sitä ei ole pantu täytäntöön lailla (ks. erityisesti em. asia Kolpinghuis Nijmegen, tuomion 14 kohta ja asia C-168/95, Arcaro, tuomio 26.9.1996, Kok. 1996, s. I-4705, 42 kohta).

222 Tämän oikeuskäytännön kehitykseen liittyvän oikeuskäytännön tapaan seuraamus- käytännön, tässä tapauksessa komission sakkoja koskevan yleisen kilpailupolitiikan, muuttamisella voi olla seurauksia taannehtivuuskiellon periaatteen kannalta, varsinkin jos se toteutetaan antamalla suuntaviivojen kaltaisia käytännesääntöjä.

223 Kun otetaan huomioon tällaisten käytännesääntöjen oikeusvaikutukset ja yleinen sisältö, kuten tämän tuomion 211 kohdassa todetaan, ne kuuluvat lähtökohtaisesti EIOS:n 7 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettun "lainsäädännön ja oikeuden" käsitteen alaan.

224 Kuten tämän tuomion 219 kohdassa todetaan, taannehtivuuskiellon periaatteen noudattamisen valvomiseksi on tutkittava, oliko kyseinen muutos kohtuullisesti ennakoitavissa silloin, kun kyseessä olevat kilpailusääntöjen rikkomiset tapahtuivat.

225 Tältä osin on todettava useiden valittajien tapaan, että suuntaviivojen pääasiallinen uudistus oli se, että sakkojen laskemisen lähtökohdaksi otettiin perusmäärä, joka määritettiin näissä suuntaviivoissa tätä varten ilmoitettujen sellaisten vaihteluvälien avulla, jotka heijastelevat rikkomisten eriasteista vakavuutta mutta jotka sellaisinaan eivät ole yhteydessä relevanttiin liikevaihtoon. Tämä menetelmä perustuu näin ollen olennaisesti sakkojen — vaikkakin suhteelliseen ja joustavaan — tariffointiin.

226 Näin ollen on tutkittava, oliko tämä uusi sakkojen laskentatapa, jos oletetaan sen vaikuttaneen määrättyjen sakkojen tasoon korottavasti, kohtuullisesti ennakoitavissa silloin, kun kyseessä olevat kilpailusääntöjen rikkomiset tapahtuivat.

227 Kuten tämän tuomion 169 kohdassa huomautetaan niiden kumoamisperusteiden osalta, joiden mukaan luottamuksensuojan periaatetta on loukattu, yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että se, että komissio on aikaisemmin soveltanut tietyntasoisia sakkoja tietynlaisiin rikkomuksiin, ei voi merkitä sitä, ettei se voisi nostaa tätä sakkojen tasoa asetuksessa N:o 17 ilmoitetuissa rajoissa, jos tämä

on tarpeen yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi, mutta että yhteisön kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen edellyttää päinvastoin sitä, että komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa tämän politiikan tarpeita vastaavaksi.

228 Tästä seuraa, kuten tämän tuomion 173 kohdassa todetaan, että sellaiseen hallinnolliseen menettelyyn osallistuvat yritykset, jonka päätteeksi voidaan määrätä sakkoja, eivät voi saavuttaa perusteltua luottamusta siihen, ettei komissio ylitä aiemmin käytettyä sakkojen tasoa, eikä sakkojen laskentatapaan.

229 Tämän vuoksi kyseisten yritysten on otettava huomioon se mahdollisuus, että komissio päättää minä hetkenä hyvänsä korottaa sakkojen tasoa aiemmin soveltamastaan tasosta.

230 Tämä ei päde ainoastaan silloin, kun komissio korottaa sakkojen tasoa määritessään sakkoja yksittäistapauksissa, vaan myös silloin, kun tämä korotus toteutetaan soveltamalla yksittäistapauksiin suuntaviivojen kaltaisia yleisesti sovellettavia käytännesääntöjä.

231 Tästä on pääteltävä, että erityisesti, kun otetaan huomioon tämän tuomion 219 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö, suuntaviivat ja erityisesti niiden sisältämä

sakkojen uusi laskentatapa, jos oletetaan, että niillä korotettiin määrättävien sakkojen tasoa, olivat kohtuullisesti valittajien kaltaisten yritysten ennakoitavissa kyseessä olevien rikkomisten toteuttamishetkellä.

232 Tämän vuoksi kun komissio on soveltanut riidanalaisessa päätöksessä suuntaviivoja kilpailusääntöjen rikkomisiin, jotka on toteutettu ennen kuin suuntaviivat oli annettu, se ei ole loukannut taannehtivuuskiellon periaatetta.

233 Edellä esitetyn perusteella kaikki tarkastellut kumoamisperusteet on hylättävä.

2) Kumoamisperusteet, jotka liittyvät suuntaviivoissa vahvistetun tai riidanalaisessa päätöksessä käytetyn sakkojen laskentatavan lainmukaisuuteen

234 Kumoamisperusteissaan Dansk Rørindustri (ensimmäinen peruste), Henss/Isoplus-konserni (ensimmäinen ja toinen peruste), KE KELIT (ensimmäinen ja toinen peruste), LR A/S (ensimmäinen ja kolmas peruste), Brugg (neljäs peruste), LR GmbH (toinen peruste) ja ABB (kolmas peruste) arvostelevat sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien hylkäsi niiden kanneperusteet, joilla ne pyrkivät osoittamaan, että tietyt suuntaviivoissa vahvistetun tai riidanalaisessa päätöksessä käytetyn sakkojen laskentatavan osatekijät ovat asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdan ja tiettyjen yleisperiaatteiden, erityisesti suhteellisuusperiaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen, ja vieläpä puolustautumisoikeuksien vastaisia.

- 235 Tältä osin Henss/Isoplus-konserni ja LR GmbH väittävät ensisijaisesti ja LR A/S väittää toissijaisesti, etteivät suuntaviivat ole lainmukaiset, koska käsiteltävänä olevassa asiassa sovelletun laskentatavan lainvastaisuus merkitsee sitä, että myös suuntaviivat ovat lainvastaisia.
- 236 Kyseisten valittajien tältä osin esittämän ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinten tutkiman lainvastaisuusväitteen tutkittavaksi ottamisen edellytysten täyttymistä ei voida kiistää.
- 237 Kun otetaan huomioon suuntaviivojen kaltaisten käytännesääntöjen mahdolliset oikeusvaikutukset ja koska ne sisältävät yleisesti sovellettavia säännöksiä, joita komissio on kiistatta soveltanut riidanalaisessa päätöksessä, kuten tämän tuomion 209–214 kohdassa on todettu, on näet todettava, että tämä päätös on välittömästi yhteydessä suuntaviivoihin.
- a) Kumoamisperusteet, joiden mukaan asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohtaa on rikottu, kun riidanalaisessa päätöksessä sakot on määrätty suuntaviivoissa tarkoitetun laskentatavan mukaisesti
- 238 Dansk Rørindustri, Henss/Isoplus-konserni, LR A/S, LR GmbH ja ABB väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on todennut, ettei riidanalaisessa päätöksessä käytetty sakkojen laskentatapa ole asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan vastainen.

- 239 Henss/Isoplus-konserni, LR A/S ja LR GmbH päättävät tästä, ettei komissiolla ollut toimivaltaa antaa suuntaviivoja.
- 240 Aluksi on huomautettava ensinnäkin, että yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan sakkojen määrien määrittämiseksi on otettava huomioon kilpailusääntöjen rikkomisten kesto ja kaikki sellaiset tekijät, jotka voivat vaikuttaa niiden vakavuuden arviointiin (ks. em. yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française* ym. v. komissio, tuomion 129 kohta).
- 241 Kilpailusääntöjen rikkomisten vakavuus on määritettävä erittäin monien seikkojen, kuten erityisesti asian ominaispiirteiden, asiayhteyden ja sakkojen ennalta ehkäisevän vaikutuksen perusteella, vaikka huomioon otettavista arviointiperusteista ei ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (ks. erityisesti em. yhdistetyt asiat *Limburgse Vinyl Maatschappij* ym. v. komissio, tuomion 465 kohta).
- 242 Tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa kilpailusääntöjen rikkomisten vakavuuden arviointiin, ovat kunkin yrityksen käyttäytyminen, kunkin yrityksen osuus yhdenmukaisesti menettelytapojen luomisessa, se hyöty, jonka ne ovat saaneet näistä menettelytavoista, yritysten koko, kyseisten tavaroiden arvo sekä se vaara, joka tällaisista kilpailusääntöjen rikkomisista aiheutuu yhteisön tavoitteiden toteuttamiselle (ks. em. yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française* ym. v. komissio, tuomion 129 kohta).
- 243 Tästä seuraa, että yhtäältä on sakon määräämiseksi sallittua ottaa huomioon yhtä hyvin yrityksen kokonaisliikevaihto, joka kertoo — vaikkakin vain likimääräisesti ja epätäydellisesti — jotain yrityksen koosta ja sen taloudellisesta vallasta, sekä se osa

liikevaihdosta, joka tulee kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olevista tavaroista ja joka näin ollen on omiaan osoittamaan rikkomisen laajuutta. Tästä seuraa toisaalta, ettei kummallekaan näistä luvuista pidä antaa sellaista merkitystä, joka olisi suhteeton muihin arviointiperusteisiin nähden, ja että sopivan sakon määrääminen ei näin ollen voi olla pelkän kokonaisliikevaihtoon perustuvan laskelman tulos. Näin on erityisesti silloin, kun kyseiset tavarat muodostavat ainoastaan vähäisen osan kokonaisliikevaihdosta (ks. em. yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française ym. v. komissio*, tuomion 121 kohta ja asia 322/81, *Michelin v. komissio*, tuomio 9.11.1983, Kok. 1983, s. 3461, Kok. Ep. VII, s. 339, 111 kohta).

- 244 On huomautettava toiseksi, että muutoksenhaun yhteydessä yhteisöjen tuomioistuin valvoo ensinnäkin sitä, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ottanut oikeudellisesti asianmukaisella tavalla huomioon kaikki ne tekijät, jotka ovat olennaisia arvioitaessa sitä, miten vakavana tiettyä menettelytapaa on pidettävä perustamissopimuksen 85 artiklan ja asetuksen N:o 17/15 artiklan valossa, ja toiseksi yhteisöjen tuomioistuin tutkii, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin käsitellyt oikeudellisesti riittävällä tavalla kaikkia kantajan esittämiä väitteitä, joilla pyritään sakon poistamiseen tai alentamiseen (ks. erityisesti em. asia *Baustahlgewebe v. komissio*, tuomion 128 kohta ja asia C-359/01 P, *British Sugar v. komissio*, tuomio 29.4.2004, Kok. 2004, s. I-4933, 47 kohta).

- 245 Sakon väitetyn kohtuuttomuuden osalta on huomautettava, että sen jälkeen kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ratkaissut täyden tuomiovaltansa nojalla yhteisön oikeuden rikkomisesta yrityksille määrättyjen sakkojen suuruuden, yhteisöjen tuomioistuimen asiana ei ole korvata kohtuullisuussyistä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen harkintaa omallaan, kun se käsittelee oikeuskysymyksiä valituksen yhteydessä (ks. erityisesti em. asia *Baustahlgewebe v. komissio*, tuomion 129 kohta ja em. asia *British Sugar v. komissio*, tuomion 48 kohta).

- 246 Tästä seuraa, että tämä kumoamisperuste on jätettävä tutkimatta siltä osin kuin sillä pyritään siihen, että sakon määrääminen tutkittaisiin kokonaisuudessaan uudelleen (ks. em. asia Baustahlgewebe v. komissio, tuomion 129 kohta ja em. asia British Sugar v. komissio, tuomion 49 kohta).
- 247 Dansk Rørindustri, Henss/Isoplus-konserni, LR A/S, LR GmbH ja ABB väittävät ensiksi, että käsiteltävänä olevassa asiassa käytetty laskentatapa, jossa lähtökohdaksi otetaan suuntaviivoissa määritetyt perusmäärät, joita ei määritetä relevantin liikevaihdon perusteella, on asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan vastainen, sellaisena kuin yhteisöjen tuomioistuin on sitä tulkinnut.
- 248 Niiden mukaan kyseinen laskentatapa on mekaaninen, koska siinä ei oteta huomioon relevanttia liikevaihtoa ja vaatimusta sakkojen muokkaamisesta kullekin kyseessä olevalle yritykselle erikseen tai ne otetaan huomioon riittämättömästi.
- 249 Henss/Isoplus-konserni, LR A/S ja LR GmbH väittävät tällä perusteella, että kun komissio päätti suuntaviivoissa tällaisesta laskentatavasta, se ylitti sille asetuksella N:o 17 myönnetyn harkintavallan rajat, joten kyseiset suuntaviivat ovat lainvastaiset komission toimivallan puuttumisen vuoksi.
- 250 Asiassa LR AF 1998 vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 223–232 kohdassa esitetystä suuntaviivojen sisällön yksityiskohtaisesta analyysistä ilmenee, että kuten näiden suuntaviivojen 1 kohdan ensimmäisessä alakohdassa todetaan, sakkoja laskettaessa käytettävä perusmäärä määritetään rikkomisen

vakavuuden ja keston perusteella, jotka ovat ainoat asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa vahvistetut perusteet, ja näin ollen tässä säännöksessä määritetyn seuraamusten oikeudellisen perustan mukaisesti.

251 Kuten kyseisen valituksenalaisen tuomion 225–230 kohdasta ilmenee, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin perusteli tätä toteamusta seuraavalla suuntaviivojen analyysillä:

”225 Suuntaviivojen mukaan komissio ottaa sakon määrää laskiessaan lähtökohdaksi rikkomisen vakavuuden perusteella määrittämänsä summan — —. Rikkomisen vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon sen laatu, sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja laajuus asian kannalta merkityksellisillä maantieteellisillä markkinoilla (1 kohdan a alakohdan ensimmäinen alakohta). Rikkomiset voidaan jakaa kolmeen luokkaan, nimittäin vakavaa vähäisempiin, vakaviin ja erittäin vakaviin rikkomisiin. Vakavaa vähäisemmästä rikkomisesta määrättävä sakko voi olla 1 000 ecusta 1 miljoonaan ecuun, ja vakavien rikkomisten osalta sakko voi olla 1 miljoonasta 20 miljoonaan ecuun; sen sijaan erittäin vakavasta rikkomisesta määrättävä sakko voi olla yli 20 miljoonaa ecua (1 kohdan a alakohdan toisen alakohdan ensimmäinen, toinen ja kolmas luetelmakohta). Kussakin luokassa määrättyjen seuraamusten asteikko antaa mahdollisuuden vaihdella yritykseen sovellettavaa seuraamusta rikkomisen laadun mukaan, erityisesti vakavien ja erittäin vakavien rikkomisten luokissa (1 kohdan A alakohdan kolmas alakohta). Lisäksi on tarpeen ottaa huomioon rikkomisiin syyllistyneiden todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa vahinkoa muille talouden toimijoille ja erityisesti kuluttajille, ja määrittää sakon määrä tasolle, joka on riittävän varoittava (1 kohdan A alakohdan neljäs alakohta).

226 Huomioon voidaan myös ottaa se, että suurilla yrityksillä on useimmiten tarpeelliset infrastruktuurit, jotka antavat niille oikeudellista ja taloudellista

tietoa, jolloin niillä on mahdollisuus arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä rikkomisia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia (1 kohdan A alakohdan viides alakohta).

227 Tietyissä tapauksissa voi olla tarpeen vaihdella kussakin edellä mainitussa luokassa määritettyjä määriä, jotta voitaisiin ottaa huomioon rikkomisten tapauskohtainen painoarvo ja siten kunkin yrityksen suorittaman rikkomisen todellinen vaikutus kilpailuun erityisesti silloin, kun samanlaisiin rikkomisiin syyllistyneet yritykset ovat huomattavan erikokoisia; näin voidaan siis mukauttaa yleistä lähtökohtaa kunkin yrityksen erityispiirteiden mukaan — — (1 kohdan A alakohdan kuudes alakohta).

228 Rikkomisten keston osalta suuntaviivoissa erotetaan toisistaan lyhytaikainen rikkominen (yleensä alle yksi vuosi), jonka osalta rikkomisen vakavuuden perusteella määritettyyn määrään ei pitäisi tehdä lisäystä, keskipitkän ajan kestävä rikkominen (yleensä yhdestä viiteen vuotta), jonka osalta se voi olla 50 prosenttia rikkomisen vakavuuden perusteella määrätystä määrästä, ja pitkäaikainen rikkominen (yleensä yli viisi vuotta), jonka osalta lisäys voidaan vahvistaa 10 prosentiksi vuotta kohden rikkomisten vakavuuden perusteella määrätystä määrästä (1 kohdan B alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäinen, toinen ja kolmas luetelmakohta).

229 Suuntaviivoissa esitetään tämän jälkeen esimerkinomaisesti luettelo raskauttavista ja lieventävistä olosuhteista, jotka voidaan ottaa huomioon perusmäärän suurentamiseksi tai pienentämiseksi, sekä viitataan [yhteistyö]tiedonantoon.

- 230 Yleisesti todetaan, että lopullinen kyseisen kaavan mukaan laskettu sakko-summa (perusmäärä, jota korotetaan tai alennetaan prosenttiosuudella), ei saa missään tapauksessa ylittää 10:tä prosenttia yrityksen koko maailmasta kertyvästä liikevaihdosta asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaisesti (5 kohdan a alakohta). Lisäksi suuntaviivoissa todetaan, että sen jälkeen kun edellä mainitut laskelmat on tehty, on syytä tarkastella olosuhteiden mukaan tiettyjä objektiivisia tietoja, kuten erityistä taloudellista ympäristöä, rikkomiseen syyllistyneiden mahdollisesti saamia taloudellisia tai rahoituksellisia etuja, kyseessä olevien yritysten ominaispiirteitä sekä niiden todellista maksukykyä erityisessä sosiaalisessa toimintakentässään, jotta voitaisiin lopullisesti mukauttaa suunniteltujen sakkojen määrä (5 kohdan b alakohta).”
- 252 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuim on voinut oikeudellista virhettä tekemättä päätellä tämän perusteella, että kun komissio on suuntaviivoissa ilmoittanut, millä tavalla se aikoo laskea asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaisesti määrättävät sakot, se on toiminut tämän säännöksen oikeudellisissa puitteissa eikä ole millään lailla ylittänyt lainsäätäjän sille myöntämää harkintavaltaa, kuten asiassa HFB ym. vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 432 kohdassa ja asiassa LR AF 1998 vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 277 kohdassa todetaan.
- 253 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuim on näin ollen oikeutetusti hylännyt tältä osin suuntaviivoja vastaan esitetyt lainvastaisuusväitteet, joiden mukaan komissiolla ei ollut toimivaltaa antaa niitä.
- 254 Tätä toteamusta ei horjuta valittajien ensimmäinen kumoamisperuste, jonka mukaan komissio on poikennut oikeuskäytännössä tehdystä asetuksen N:o 17 15 artiklan tulkinnasta, kun se on esitellyt suuntaviivoissa sakkojen laskentatavan, joka ei perustu kyseessä olevien yritysten liikevaihtoon.

- 255 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi erityisesti asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 442 kohdassa ja asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 278 kohdassa, komissio ei ole määrittäessään sakkojen määrää kulloisenkin rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella velvollinen laskemaan sakon määrää kyseessä olevien yritysten liikevaihtoon perustuvien määrien pohjalta.
- 256 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi erityisesti asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 443 ja 444 kohdassa ja asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 280 ja 281 kohdassa, tämä toteamus selkeästi perustuu periaatteisiin, jotka tämän tuomion 240–243 kohdassa mainitun yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan johtuvat asetuksen N:o 17 15 artiklasta.
- 257 Näistä periaatteista seuraa, että komissio saa sillä edellytyksellä, että se noudattaa tässä säännöksessä säädettyä kokonaisliikevaihtoon liittyvää ylärajaa (ks. em. yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française* ym. v. komissio, tuomion 119 kohta), ottaa huomioon kyseessä olevan yrityksen liikevaihdon arvioidessaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta, kun se määrittää sakon määrää, mutta tälle luvulle ei pidä antaa sellaista merkitystä, joka olisi suhteeton muihin arviointiperusteisiin nähden.
- 258 Tältä osin on lisättävä, kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi perustellusti asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 447 kohdassa ja asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 283 kohdassa, että vaikka suuntaviivoissa ei todeta, että sakot laskettaisiin yritysten kokonaisliikevaihdon tai relevantin liikevaihdon perusteella, niissä ei myöskään kielletä sitä, että tällaiset liikevaihdot otetaan huomioon sakkoa määritettäessä yhteisön yleisten oikeusperiaatteiden noudattamiseksi ja tilanteen sitä vaatiessa.

259 Tältä osin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 284 ja 285 kohdassa seuraavaa:

”284 On nimittäin selvää, että suuntaviivoja sovellettaessa kyseisten yritysten liikevaihto voidaan ottaa huomioon tilanteessa, jossa tarkastellaan rikkomiseen syyllistyneiden todellisia taloudellisia mahdollisuuksia aiheuttaa huomattavaa vahinkoa muille toimijoille sekä tarvetta varmistaa, että sakolla on riittävä varoittava vaikutus, taikka kun otetaan huomioon se seikka, että suurilla yrityksillä on useimmiten oikeudelliset ja taloudelliset infrastruktuurit, jotka antavat niille riittävät mahdollisuudet arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä rikkomisia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia (katso edellä 226 kohta). Yritysten liikevaihto voidaan myös ottaa huomioon rikkomisten tapauskohtaista painoarvoa ja siten kunkin yrityksen rikkomisen todellista vaikutusta arvioitaessa, erityisesti, kun samanlaisiin rikkomisiin syyllistyneet yritykset ovat huomattavan erikokoisia (katso edellä 227 kohta). Yritysten liikevaihdon perusteella voidaan myös saada tietoja rikkomiseen syyllistyneiden mahdollisesti saamista taloudellisista tai rahoituksellisista eduista tai muista kyseessä oleviin yrityksiin liittyvistä erityispiirteistä, jotka on aiheellista tilanteesta riippuen ottaa huomioon (katso edellä 230 kohta).

285 Suuntaviivoissa todetaan lisäksi, että samasta toiminnasta määrättävän seuraamuksen tasapuolisuuden periaate voi olosuhteiden niin vaatiessa johtaa siihen, että asianomaisille yrityksille määrätään erisuuruiset määrät, vaikka nämä erot eivät perustu matemaattisiin laskelmiin (1 kohdan A alakohdan seitsemäs alakohhta).”

260 Koska suuntaviivoissa esitetyn laskentatavan mukaan rikkomisen vakavuutta arvioitaessa sakkojen määrän vahvistamiseksi huomioon otetaan useita seikkoja,

joita ovat erityisesti kilpailusääntöjen rikkomisella saavutettu hyöty tai sakkojen ennalta ehkäisevän vaikutuksen takaaminen, tällainen laskentatapa vaikuttaa päinvastoin olevan enemmän asetuksen N:o 17 sisältämien periaatteiden mukainen, sellaisina kuin yhteisöjen tuomioistuin on niitä tulkinnut erityisesti edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa *Musique Diffusion française* ym. vastaan komissio, kuin valittajien mainitsema komission aiempi käytäntö, jossa relevantilla liikevaihdolla oli valittajien mukaan ratkaiseva ja suhteellisen mekaaninen rooli.

261 Valittajat eivät näin ollen voi väittää, että suuntaviivojen laskentatapa, jossa lähtökohdaksi otetaan perusmäärät, joita ei määritetä relevantin liikevaihdon perusteella, olisi asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan vastainen, sellaisena kuin yhteisöjen tuomioistuin on sitä tulkinnut.

262 Kuten julkisasiamies totesi ratkaisuehdotuksensa 73 kohdassa, myös itse riidanalainen päätös osoittaa, että suuntaviivojen laskentatavassa voidaan ottaa huomioon liikevaihto, sillä tässä päätöksessä komissio jakoi valittajat neljään ryhmään niiden koon perusteella, ja sakon perusmäärät olivat tämän vuoksi huomattavan erilaisia.

263 Tältä osin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 295–297 kohdassa seuraavaa:

”295 Lisäksi on todettava, että ottaakseen huomioon rikkomiseen osallistuneiden yritysten kokovaihtelut komissio [on] jakanut yritykset neljään luokkaan sen

mukaan, mikä oli niiden merkitys kyseisillä yhteisön markkinoilla, mutta määrännyt samalla mahdollisista tämän säännön yhteydessä tehtävistä korjauksista ottaakseen huomioon erityisesti tarpeen varmistaa tehokas varoittava vaikutus (päättöksen 166. perustelukappaleen toinen, kolmas ja neljäs kohta). Päättöksen 168–183 perustelukappaleen mukaan näissä neljässä eri luokassa sovelletaan niiden kokojärjestyksessä sakkojen laskeamiseen erityisiä lähtökohtia, jotka ovat vastaavasti 20, 10, 5 ja 1 miljoonaa ecua.

296 Siltä osin kuin on kyse kullekin luokalle määritettävistä sakon laskemisen lähtökohdista, komissio on vastannut ensimmäisen oikeusasteen sille esittämään kysymykseen, että kyseiset summat heijastavat kaukolämmitysputkien alalla toimivien yksittäisten yritysten merkitystä ottaen huomioon yritysten koko ja merkitys ABB:hen nähden ja kartellissa. Tätä varten komissio on ottanut huomioon kyseisillä markkinoilla kertyneen liikevaihdon lisäksi sen, minkä suhteellisen merkityksen kartellin jäsenet ovat katsoneet toisillaan olevan, sellaisena kuin tämä ilmenee kartellin yhteydessä sovituihin kiintiöistä, jotka on esitetty väitetiedoksiannon liitteessä 60, sekä saavutetuista ja asetetuista tuloksista vuonna 1995, jotka on esitetty väitetiedoksiannon liitteinä 169–171.

297 Komissio on myös mukauttanut uudelleen ylöspäin lähtökohtaa ABB:n osalta 50 miljoonaan ecuun sen huomioon ottamiseksi, että ABB on yksi Euroopan suurimmista teollisuuskonserneista (päättöksen 168. perustelukappale)."

264 On todettava, että vaikka suuntaviivoissa todetaan, että perusmäärä voi olla yli 20 miljoonaa euroa käsiteltävänä olevassa asiassa kyseessä olevan rikkomisen

kaltaisten erittäin vakavien rikkomisten osalta, komissio muokkasi riidanalaisessa päätöksessä tätä määrää huomattavasti kaikkien kyseessä olevien yritysten osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mainitsemalla tavalla, kuten tämän tuomion edeltävässä kohdassa todetaan.

265 Riidanalaisessa päätöksessä lähtökohdaksi on vahvistettu 10 miljoonaa euroa toiseen luokkaan kuuluvan LR A/S:n osalta, 5 miljoonaa euroa kolmanteen luokkaan kuuluvien Dansk Rørindustrin, Henss/Isoplus-konsernin ja LR GmbH:n osalta ja 1 miljoona euroa neljänteen luokkaan kuuluvan Bruggin osalta. ABB:n osalta erityiseksi lähtökohdaksi on määritetty 50 miljoonaa euroa.

266 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen suorittamasta suuntaviivojen sisällön analyysistä ilmenee, kuten tämän tuomion 251 kohdassa todetaan, että toisin kuin valittajat väittävät, kyse ei ole aritmeettisesta laskentatavasta, jossa sakkoja ei voitaisi mukauttaa yksilökohtaisesti kunkin kyseessä olevan yrityksen osalta sen mukaisesti, kuinka vakava sen osallistuminen kilpailusääntöjen rikkomiseen on suhteellisesti ollut.

267 Kuten julkisasiamies totesi ratkaisuehdotuksensa 75 kohdassa, tämä analyysi osoittaa päinvastoin, että suuntaviivoihin sisältyy useita joustavia osatekijöitä, joiden perusteella komissiolla on mahdollisuus käyttää omaa harkintavaltaansa asetuksen N:o 17 15 artiklan mukaisesti, sellaisena kuin sitä on tulkittu yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä, joka on tältä osin palautettu mieliin tämän tuomion 240–243 kohdassa.

- 268 Kuten tämän tuomion 264 kohdassa todetaan, riidanalaisessa päätöksessä käytetyssä suuntaviivojen mukaisessa laskentatavassa on muokattu sakkojen määrää huomattavasti kunkin toimijan erityispiirteiden perusteella erityisesti perusmäärän osalta.
- 269 Siltä osin kuin valittajien kumoamisperusteet on ymmärrettävä siten, että niissä arvostellaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että se ei kumonnut riidanalaisesta päätöstä sillä perusteella, että valittajien relevantti liikevaihto on otettu huomioon riittämättömällä tavalla, ne on hylättävä.
- 270 Kun otetaan huomioon yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntö, josta ilmenee, että liikevaihto on ainoastaan yksi niistä seikoista, jotka komissio saa ottaa huomioon laskiessaan sakkojen määrää, kuten tämän tuomion 243 kohdassa todetaan, ja koska on riidatonta, että riidanalaisessa päätöksessä kyseinen liikevaihto on otettu huomioon, on näet todettava, että valituksenalaisiin tuomioihin ei sisälly tältä osin oikeudellista virhettä.
- 271 Siltä osin kuin valittajien tarkoituksena on näillä kumoamisperusteilla arvostella sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt tiettyjä tosiseikkojen toteamiseen tai arviointiin liittyviä virheitä, on riittävää todeta, että tosiseikkoja ei ole osoitettu otetun huomioon vääristyneellä tavalla ja että oikeudenkäyntiasiakirjoista ei ilmene, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamukset eivät pitäisi paikkaansa.
- 272 Dansk Rørindustri, Henss/Isoplus-konserni, LR A/S ja LR GmbH väittävät tämän jälkeen, että koska perusmääriä ei ole määritetty kunkin yrityksen relevantin liikevaihdon perusteella vaan absoluuttisina määrinä, jotka ovat erityisen suuria

pienien ja keskisuurten yritysten osalta, asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu 10 prosentin enimmäismäärä kokonaisliikevaihdosta on ylitetty tämänkokoisten yritysten osalta jo tässä laskennan alkuvaiheessa, joten tällaisessa tilanteessa lopullisen sakon määrä lasketaan aritmeettisesti ainoastaan kokonaisliikevaihdon perusteella.

273 Kyseisten valittajien mukaan tästä seuraa, että tällaisessa tilanteessa muokkaukset rikkomisen keston tai mahdollisten raskauttavien tai lieventävien olosuhteiden perusteella, koska ne toteutetaan määrästä, joka ylittää 10 prosentin enimmäismäärän kokonaisliikevaihdosta, eivät voi vaikuttaa sakon lopulliseen määrään ja näin ollen niitä ei oteta huomioon tai ne otetaan huomioon ainoastaan abstraktisti tai teoreettisesti.

274 Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa edellytetään kyseisten valittajien mukaan kuitenkin, että nämä seikat otetaan tosiasiallisesti huomioon laskettaessa sakon määrää ja ne vaikuttavat konkreettisesti sakon lopulliseen määrään.

275 Henss/Isoplus-konserni, LR A/S ja LR GmbH väittävät lopuksi tällä perusteella, että kun komissio on ottanut suuntaviivoissa käyttöön tällaisen laskentatavan, se on ylittänyt asetukseen N:o 17 perustuvan harkintavaltansa rajat, joten suuntaviivat ovat lainvastaiset komission toimivallan puuttumisen vuoksi.

- 276 Tältä osin on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen erityisesti asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 287–290 kohdassa esittämiä perusteluja, joiden perusteella nämä väitteet hylättiin, ei rasita minkäänlainen oikeudellinen virhe.
- 277 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on nimittäin perustellusti todennut, että asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu sakon enimmäismäärä on ymmärrettävä siten, että yritykselle lopulta määrätyn sakon määrä ei voi ylittää tätä enimmäismäärää ja että suuntaviivoissa todetaan vastaavaa, kuten niiden 5 kohdan a alakohdasta ilmenee.
- 278 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on oikeutetusti todennut, asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa ei näin ollen kielletä komissiota viittaamasta sakon laskemista varten väliaikaiseen määrään, joka ylittää tämän enimmäismäärän. Siinä ei myöskään kielletä sitä, että väliaikaiset laskutoimitukset, joissa otetaan huomioon rikkomisen vakavuus ja kesto, toteutetaan kyseistä enimmäismäärää suuremman määrän osalta.
- 279 Jos laskemisen jälkeen ilmenee, että sakon lopullista määrää on alennettava kyseisen enimmäismäärän ylittävän määrän osalta, se, että tietyt tämän ylimenevän määrän osatekijät kuten rikkomisen vakavuus ja kesto eivät vaikuta tosiasiallisesti sakon määrään, on pelkästään seuraus siitä, että tätä enimmäismäärää sovelletaan kyseiseen lopulliseen määrään.
- 280 Kuten komissio on todennut, kyseisen enimmäismäärän tarkoituksena on estää se, että yrityksille määrättäisiin sakkoja, joiden osalta on ennakoitavissa, etteivät

yritykset pysty niitä maksamaan, kun otetaan huomioon niiden koko, josta kertoo — vaikkakin vain likimääräisesti ja epätäydellisesti — niiden kokonaisliikevaihto (ks. vastaavasti em. yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française* ym. v. komissio, tuomion 119 ja 121 kohta).

- 281 Kyseessä on näin ollen kaikkiin yrityksiin yhdenmukaisesti sovellettava ja niiden koon perusteella määräytyvä enimmäismäärä, jonka tarkoituksena on estää se, että sakot olisivat kohtuuttoman suuria ja suhteettomia.
- 282 Tällä enimmäismäärällä on siis erillinen ja rikkomuksen vakavuuteen ja keston liittyvien arviointiperusteiden tavoitteeseen nähden itsenäinen tavoite.
- 283 Tämän enimmäismäärän ainoana mahdollisena seurauksena on se, että näiden arviointiperusteiden perusteella laskettua sakon määrää alennetaan korkeimmalle sallitulle tasolle. Sen soveltaminen merkitsee sitä, että kyseessä oleva yritys ei maksa sakkoa, joka näiden arviointiperusteiden perusteella toteutetusta arvioinnista lähtökohtaisesti seuraa.
- 284 Tämä pätee varsinkin, jos — kuten käsiteltävänä olevassa asiassa on Dansk Rørindustrin, Henss/Isoplus-konsernin, LR A/S:n ja LR GmbH:n osalta — kyseisillä muokkauksilla sakon määrää korotetaan entisestään.

- 285 On siis todettava, että kyseisten valittajien osalta komissio ei ole todennut mitään lieventävää olosuhdetta ja perusmäärää voidaan muokata ainoastaan korottavasti komission toteamien seikkojen eli rikkomisen keston ja tiettyjen raskauttavien olosuhteiden perusteella.
- 286 Tästä seuraa, että enimmäismäärän soveltamisen seurauksena on ollut se, että kyseiset valittajat eivät ole kärsineet korotuksista, jotka lähtökohtaisesti olisivat seuranneet näistä raskauttavista olosuhteista.
- 287 Toisin kuin Dansk Rørindustri ja LR A/S ovat todenneet, asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa tarkoitetun enimmäismäärän soveltaminen ei näin ollen merkitse sitä, että sakon määrä olisi laskettu yksinomaan yrityksen kokonaisliikevaihdon perusteella.
- 288 Se, että sakon lopullinen määrä on sama kuin kyseinen enimmäismäärä, ei merkitse sitä, että se olisi laskettu yksinomaan tämän enimmäismäärän perusteella, vaan sitä, että kyseistä määrää, joka lähtökohtaisesti olisi vahvistettava rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella, on alennettu kyseisen enimmäismäärän tasolle.
- 289 LR A/S ei näin ollen voi väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi esittänyt ristiriitaisia lausumia, kun se on todennut yhtäältä, että yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan sakon määrää määritettäessä rikkomisen vakavuuden arviointi ei voi tapahtua yhden ainoan tekijän perusteella, ja toisaalta, että riidanalaisessa päätöksessä sakkojen määrät on voitu vahvistaa kyseisen enimmäismäärän tasolle.

- 290 Henss/Isoplus-konserni viittaa suuntaviivojen 2 kohdan viidenteen luetelmakohtaan ja väittää, että suuntaviivoissa esiteltiin uusi raskauttava olosuhde, joka koskee yritykselle rikkomisen avulla kertyneitä laittomia voittoja.
- 291 Henss/Isoplus-ryhmän mukaan kyseinen olosuhde ei kuulu asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan alaan. Lisäksi on olemassa vaara, että yrityksen voitto otetaan huomioon kahteen kertaan, koska se on otettu huomioon jo määritettäessä rikkomisen vakavuutta. Niinpä suuntaviivat ovat tältä osin lainvastaiset, koska komissiolla ei ollut toimivaltaa antaa niitä.
- 292 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kuitenkin oikeutetusti todennut asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 454–456 kohdassa, että yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että yritysten menettelytavoistaan saama hyöty kuuluu niihin tekijöihin, jotka voivat vaikuttaa rikkomisen vakavuuden arviointiin, ja että tämän tekijän huomioon ottamisen tarkoituksena on taata sakon varoittava vaikutus (ks. em. yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française* ym. v. komissio, tuomion 129 kohta).
- 293 Kyse on näin ollen selvästi tekijästä, joka voidaan ottaa huomioon asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaisesti riippumatta siitä, että se on mainittu suuntaviivoissa nimenomaisesti.
- 294 Suuntaviivoissa todetaan, että raskauttavana olosuhteena on otettava huomioon tarve korottaa sakkojen määrää, jotta se ylittäisi rikkomisen avulla kertyneiden

laittomien voittojen määrän, jos näiden voittojen objektiivinen arviointi on mahdollista. Kuten komissio on väittänyt, tästä seuraa, että tämän raskauttavan olosuhteen perusteella on tarkoitus korottaa perusmäärää, jos tällaisia laittomia voittoja koskevan objektiivisen arvioinnin perusteella voidaan todeta, että perusmäärän taso on riittämätön yrityksen rikkomisista saaman hyödyn neutraloimiseksi.

295 Näissä olosuhteissa suuntaviivat eivät sisällä vaaraa voiton ottamisesta huomioon kahteen kertaan.

296 Tästä seuraa, että esitetyt kumoamisperusteet on hylättävä.

b) Kumoamisperusteet, joiden mukaan suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu, kun riidanalaisessa päätöksessä sakon määrä on määritetty suuntaviivoissa esitetyn laskentatavan mukaisesti

297 Dansk Rørindustri, Henss/Isoplus-konserni, KE KELIT, LR A/S, Brugg ja LR GmbH arvostelevat sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien on hylännyt niiden kanneperusteet, joiden mukaan suhteellisuusperiaatetta ja mahdollisesti yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu, kun riidanalaisessa päätöksessä sakon määrä on määritetty suuntaviivoissa esitetyn laskentatavan mukaisesti.

298 Kyseiset valittajat väittävät, että suuntaviivoissa esitetyn laskentatavan mukaan perusmääriä ei määritetä relevantin liikevaihdon nojalla vaan kiinteinä määrinä,

jotka vahvistetaan erityisen suuriksi niiden kokoisille yrityksille eli pienille ja keskisuurille yrityksille, joita riidanalaisessa päätöksessä kutsutaan toisen ja kolmannen luokan yrityksiksi.

299 Niiden mukaan tästä seuraa, että tällaisten yritysten osalta asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu enimmäismäärä, joka on 10 prosenttia kokonaisliikevaihdosta, ylittyy selvästi jo tässä laskennan ensivaiheessa, joten jos ei oteta huomioon mahdollista yhteistyötiedonannon mukaista alennusta, niille määrättyt sakot on tosiasiallisesti vahvistettu kyseisen enimmäismäärän tasolle ja ne ovat näin ollen samat kuin sakon enimmäismäärä.

300 Tämä kyseisille valittajille määrättyjen sakkojen taso merkitsee niiden mukaan epäyhdenvertaista kohtelua ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista, jotka ovat erityisen ilmeisiä, jos sitä verrataan ABB:lle — ainoalle kaukolämmityksen alalla toimivalle monikansalliselle yritykselle ja kartellin kiistattomalle johtohahmolle — määrätyn sakon määrään, koska viimeksi mainittu määrä oli ainoastaan erittäin pieni prosenttiosuus ABB:n kokonaisliikevaihdosta ennen yhteistyötiedonannon mukaista alennusta, eli 0,36 prosenttia.

301 Heti aluksi on jätettävä tutkimatta LR A/S A/S:n kumoamisperuste, jolla pyritään osoittamaan, että suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on

loukattu, koska tälle valittajalle on määrätty sakon enimmäismäärä huolimatta seuraavista lieventävistä olosuhteista, jotka sen mukaan ovat kiistattomat:

- se ei ole kartellin johtohahmo

- ABB, joka on sitä vahvempi yritys, on painostanut sitä huomattavasti. Kilpailusääntöjen rikkominen, josta LR A/S:ää syytetään, on lisäksi vähemmän vakava kuin se, josta ABB:ta syytetään

- koska LR A/S:n liikevaihdosta ainoastaan 36,8 prosenttia toteutuu relevantin tuotteen markkinoilla, se ei ole erikoistunut yhteen ainoaan tuotteeseen

- kartelli on alun perin rajoittunut Tanskaan ja se on ollut yhteisönlaajuinen vain suhteellisen lyhyen ajan

- ei ole osoitettu, että LR A/S olisi saanut hyötyä rikkomisesta

- on olemassa tiettyjä muita lieventäviä olosuhteita.

- 302 Näin muotoiltuna tämän kumoamisperusteen tarkoituksena on LR A/S:lle määrätyn sakon yleinen uudelleenarviointi, ja tältä osin se on tämän tuomion 245 ja 246 kohdassa mieliin palautetun oikeuskäytännön mukaisesti jätettävä tutkimatta muutoksenhakuvaiheessa.
- 303 On myös huomautettava, että muutoksenhaun yhteydessä yhteisöjen tuomioistuin valvoo ensinnäkin sitä, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ottanut oikeudellisesti asianmukaisella tavalla huomioon kaikki ne tekijät, jotka ovat olennaisia arvioitaessa sitä, miten vakavana tiettyä menettelytapaa on pidettävä perustamissopimuksen 85 artiklan ja asetuksen N:o 17/15 artiklan valossa, ja toiseksi yhteisöjen tuomioistuin tutkii, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin käsitellyt oikeudellisesti riittävällä tavalla kaikkia kantajan esittämiä väitteitä, joilla pyritään sakon poistamiseen tai alentamiseen, kuten tämän tuomion 244 kohdassa todetaan.
- 304 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on voinut todeta asiassa Dansk Rørindustri vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 198–210 kohdassa, asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 292–301 kohdassa ja asiassa Lögstör Rör vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 299–305 kohdassa tekemättä virhettä, jota voidaan arvostella muutoksenhakumenettelyssä, että toiseen ja kolmanteen luokkaan kuuluville kantajille määrätyn sakon tason ei voida katsoa merkitsevän epäyhdenvertaista kohtelua, kun otetaan huomioon erityisesti ABB:lle määrätyn sakon taso.
- 305 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut näin riidanalaisessa päätöksessä käytetyn sakkojen laskentamenetelmän yksityiskohtaisen tarkastelun perusteella.
- 306 Tältä osin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut, että sakkojen määrät on vahvistettu sellaisten perusmäärien perusteella, jotka puolestaan on

määritetty suuntaviivoissa erittäin vakavien rikkomisten osalta ilmoitetun sakon mahdollisen 20 miljoonan euron määrän perusteella, jota on muokattu kaikkien kyseessä olevien yritysten osalta niiden koon ja sen perusteella, kuinka vakavaa niiden osallistuminen rikkomiseen on suhteellisesti ollut.

307 Perusmääräksi on Dansk Rørindustrin, LR A/S:n ja LR GmbH:n osalta vahvistettu 5 miljoonaa euroa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on myös korostanut, että ABB:n osalta perusmääränä on käytetty 50:tä miljoonaa sen huomioon ottamiseksi, että ABB on kyseessä olevalla alalla yksi Euroopan suurimmista konserneista.

308 Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut, että ABB:n osalta käytettyä perusmäärää on sen jälkeen, kun sitä on korotettu rikkomisen keston perusteella, vieläkin korotettu 50 prosentilla raskauttavien olosuhteiden, kuten sen, että se on ollut kartellin johtohahmo, perusteella.

309 Lisäksi Dansk Rørindustrin, LR A/S:n ja LR GmbH:n osalta tältä osin käytetyt prosenttiosuudet on vahvistettu huomattavasti alhaisemmiksi sen perusteella, että niillä on ollut vähäisempi rooli kartellissa, kuten muun muassa asiassa Lögstör Rør vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 306 kohdasta ilmenee.

310 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on asiassa Dansk Rørindustri vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 210 kohdassa, asiassa LR AF 1998

vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 298 kohdassa ja asiassa Lögstör Rör vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 304 kohdassa tekemättä oikeudellista virhettä todennut, että kun otetaan huomioon kaikki merkitykselliset tekijät, jotka on huomioitu, Dansk Rørindustriin, LR A/S:ään ja LR A/S GmbH:hon sovelletun lähtökohdan ja ABB:hen sovelletun lähtökohdan välinen ero on objektiivisesti tarkasteltuna perusteltu.

311 Tämän toteamuksen pätevyyttä vahvistavat vielä riidanalaisen päätöksen sisältämät rikkomisen kestoja ja raskauttavia olosuhteita koskevat moninaiset painotukset, jotka ovat hyvin erilaiset sen mukaan, kuinka vakavaa kunkin kyseessä olevan yrityksen osallistuminen kilpailusääntöjen rikkomiseen on ollut.

312 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on perustellusti todennut erityisesti asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 442 kohdassa ja asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 278 kohdassa, tämän tuomion 240–243 kohdassa mainituista periaatteista seuraa, että komissio ei ole määrittäessään sakkoja kulloisenkin rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella velvollinen varmistamaan tapauksissa, joissa sakkoja määrätään useille yrityksille samasta rikkomisesta, että kunkin yrityksen osalta lasketut sakkojen lopulliset määrät heijastavat yritysten välisiä eroavaisuuksia näiden kokonaisliikevaihdon taikka kyseisen tuotteen markkinoita koskevan liikevaihdon osalta.

313 Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on oikeutetusti hylännyt Henss/Isoplus-konsernin esittämän lainvastaisuusväitteen siltä osin kuin se perustuu siihen, että suuntaviivat ovat lainvastaisia, koska yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu sen vuoksi, että suuntaviivojen sisältämä laskentatapa ei perustu kyseessä olevien yritysten liikevaihtoon.

- 314 Henss/Isoplus-konsernin tältä osin esittämää kumoamisperustetta ei näin ollen voida hyväksyä.
- 315 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on myös oikeutetusti päätellyt tämän tuomion 240–243 kohdassa mainittujen periaatteiden perusteella, ettei komissiota voida moittia siitä, että se on käyttänyt lähtökohtaa, joka on johtanut sellaiseen sakon lopulliseen määrään, joka on prosenttisuutena kokonaisliikevaihdosta tarkasteltuna suurempi kuin ABB:lle määrätty sakko.
- 316 Lisäksi tämän tuomion 306–310 kohdassa yhteenvedonomaaisesti esitettyjen perusteluiden kaltaisilla perusteilla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 303 ja 304 kohdassa hylännyt väitteen, jonka mukaan komissio ei ole ottanut riittävällä tavalla huomioon LR A/S:n relevanttia liikevaihtoa, mikä johti väitteen mukaan siihen, että tälle yritykselle määrättiin sakko, joka oli syrjivä kolmanteen luokkaan kuuluville yrityksille määrättyihin sakkoihin nähden.
- 317 LR A/S:n tältä osin esittämää kumoamisperustetta, siltä osin kuin se otetaan tutkittavaksi, ei näin ollen voida hyväksyä.
- 318 Kyseisen valittajan esittämää väitettä, joka koskee syrjintää neljänteen luokkaan kuuluviin yrityksiin nähden, ei voida tutkia tämän muutoksenhaun yhteydessä, koska tämän yrityksen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen toimitetusta kannekirjelmästä ilmenee, ettei siinä ole esitetty tällaista kumoamisperustetta.

- 319 Tämän tuomion 306–310 kohdassa mainituilla perusteilla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on voinut tekemättä minkäänlaista oikeudellista virhettä todeta myös, että näin määrätty sakot eivät ole kohtuuttomia.
- 320 Koska sakkojen määrän kohtuullisuutta arvioidessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin otti oikeudellisesti asianmukaisella tavalla huomioon kaikki ne tekijät, jotka ovat olennaisia arvioitaessa sitä, miten vakavana tiettyä menettelytapaa on pidettävä perustamissopimuksen 85 artiklan ja asetuksen N:o 17 15 artiklan valossa, eikä toisaalta ole osoitettu, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei olisi käsitellyt oikeudellisesti riittävällä tavalla kaikkia kantajan esittämiä väitteitä, joilla pyritään sakon poistamiseen tai alentamiseen, valittajien esittämiä väitteitä, joissa pyritään osoittamaan, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi ottanut tietyn tekijän huomioon riittämättömällä tavalla, ei voida tutkia muutoksenhaku-menettelyssä.
- 321 Dansk Rørindustri ja LR GmbH arvostelevat sitä, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ole kumonnut riidanalaista päätöstä sillä perusteella, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa tarkoitetun enimmäismäärän soveltamisesta sakon lopulliseen määrään on seurannut se, että tiettyjen yritysten osalta, joihin valittajat kuuluvat, absoluuttisesti tai suhteellisesti tarkasteltuina näiden yritysten etujen mukaiset perusmäärän muutokset eivät ole vaikuttaneet tähän lopulliseen määrään, koska ne on tehty enimmäismäärän ylittävän määrän osalta, vaikka muiden samaan kartelliin osallistuneiden yritysten osalta tällaiset muutokset ovat tosiasiallisesti heijastuneet niille määrätyn sakon lopulliseen määrään. Tällainen lopputulos on kyseisten valittajien mukaan yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastainen.
- 322 Tältä osin LR GmbH arvostelee sitä, että sen osalta verrattuna ABB:n kaltaisiin muihin yrityksiin suhteellisen lyhyeksi katsottu rikkomisen kesto ei ole vaikuttanut sen sakon lopulliseen määrään, vaikka Bruggin ja KE KELIT:n kaltaisten muiden

yritysten osalta näin on ollut, joten niiden sakon lopullista määrää ei ole tarvinnut alentaa asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa tarkoitetun enimmäismäärän tasolle. Dansk Rørindustri arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta erityisesti siitä, että rikkomisen keston osalta tehty alennus ei ole heijastunut sille määrätyn sakon lopulliseen määrään.

323 Kuten tämän tuomion 278–283 kohdasta ilmenee, tällaista tulosta ei voida arvostella yhdenvertaisen kohtelun periaatteen kannalta, koska se on pelkästään seurausta kyseisen enimmäismäärän soveltamisesta sakon lopulliseen määrään, sillä näiden valittajien osalta kyseinen enimmäismäärä ylittyi.

324 Lisäksi on tutkittava kolmea erityistä kumoamisperustetta, joiden mukaan yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta on loukattu.

325 LR A/S arvostelee ensimmäisessä kumoamisperusteessaan sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 308 kohdassa sen väitteen, jonka mukaan sakko on kohtuuton, koska komissio ei ottanut huomioon tämän kantajan mahdollisuuksia maksaa sakkoa ja vahvisti sen määrän niin suureksi, että sakko uhkasi sen olemassaoloa.

326 Tätä kumoamisperustetta ei voida hyväksyä.

327 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on nimittäin kyseisessä kohdassa todennut perustellusti, että komissio ei ole velvollinen ottamaan sakon suuruutta määrittäessään huomioon kyseessä olevan yrityksen rahoitusvajetta, sillä se merkitsisi perusteettoman kilpailuedun antamista niille yrityksille, jotka ovat vähiten sopeutuneita markkinatilanteeseen (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 96/82–102/82, 104/82, 105/82, 108/82 ja 110/82, IAZ International Belgium ym. v. komissio, tuomio 8.11.1983, Kok. 1983, s. 3369, 54 ja 55 kohta)

328 KE KELIT arvostelee toisessa kumoamisperusteessaan sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on asiassa KE KELIT vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 167, 169 ja 170 kohdassa todennut, ettei komissiota voida moittia siitä, että se korotti sille määrättyä sakkoa 10 prosentilla sen osalta todetun rikkomisen keston eli noin 15 kuukauden perusteella, vaikka jos tämä kesto olisi ollut 12 kuukautta, sakkoa ei olisi tämän perusteella korotettu.

329 Kyseisen valittajan mukaan suuntaviivojen 1 kohdan B alakohdan ensimmäisen alakohdan toisessa luetelmakohdassa tarkoitetun keskipitkän ajan kestävä rikkomuksen — eli yhdestä viiteen vuotta kestäneen rikkomuksen, jonka vuoksi tehtävän korotuksen enimmäismäärä voi olla 50 prosenttia — osalta korotus, joka johtuu kolmesta kuukaudesta, jotka ylittävät vuoden ajanjakson, jonka osalta ei ole määrätty lisämääristä, kuten suuntaviivojen 1 kohdan B alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisestä luetelmakohdasta ilmenee, olisi pitänyt laskea lineaarisesti kunkin ylityskuukauden osalta. Korotus olisi näin ollen 1,042 prosenttia kuukautta kohden, kun 50 prosenttia jaetaan 48 kuukaudelle, eli 3,126 prosenttia kolmen ylityskuukauden osalta.

- 330 Tätä lineaarista lähestymistapaa on kyseisen valittajan mukaan käytettävä yhdenvertaisen kohtelun periaatteen nojalla, jonka mukaan kartelliin osallistuneiden yritysten rikkomisen keston liittyvien erojen on heijastuttava sakon määrään.
- 331 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on lisäksi itsekin toiminut näin asiassa Dansk Rørindustri vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 214–216 kohdassa, kun se alensi sakkoa 1 prosentilla sellaista kuukautta kohden, jonka aikana rikkomista ei ollut sen mukaan näytetty toteen.
- 332 Tämän vuoksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kyseisen valittajan mukaan loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, kun se ei noudattanut tätä samaa lähestymistapaa KE KELIT:n osalta (ks. vastaavasti asia C-280/98 P, Weig v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9757, 63 kohta).
- 333 Tämä kumoamisperuste ei ole perusteltu.
- 334 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut asiassa KE KELIT vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 167–171 kohdassa, että KE KELIT:n osalta todettu rikkomisen kesto ei ollut suhteellisuusperiaatteen vastainen, koska komissio ei riidanalaisessa päätöksessä pohjautunut tällaiseen lineaariseen lähestymistapaan.
- 335 Kuten ilmenee riidanalaisen päätöksen 170 ja 178 kohdasta, joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin viittaa kyseisen valituksenalaisen tuomion 170 kohdassa,

komissio on ottanut kaikkien yritysten osalta huomioon ensinnäkin sen, että järjestelyt olivat aluksi epätäydellisiä ja niillä oli rajallinen vaikutus Tanskan markkinoiden ulkopuolella, toiseksi sen, että järjestelyt oli keskeytetty vuoden 1993 lopun ja vuoden 1994 alun välisenä aikana, ja kolmanneksi sen, että ne olivat kehittyneimmillään vasta yhteisönlaajuisessa kartellissa, joka toimi vuosina 1994 ja 1995.

336 Kun otetaan huomioon komission laaja harkintavalta sakkojen määrän määrittämisen alalla, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin saattoi oikeudellista virhettä tekemättä todeta, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ei loukattu, kun sakkoa korotettiin KE KELIT:n syyksi luetun rikkomisen keston vuoksi.

337 KE KELIT:n sen väitteen osalta, joka koskee asiassa Dansk Rørindustri vastaan komissio annettua valituksenalaista tuomiota, on todettava, että yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä todellakin ilmenee, että täyden harkintavallan käyttäminen sakkojen määrää määritettäessä ei saa johtaa syrjintään niiden yritysten välillä, jotka ovat osallistuneet perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastaiseen sopimukseen, ja että jos ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin aikoo yhden kyseessä olevan yrityksen osalta nimenomaisesti poiketa komission käyttämästä laskentatavasta, jota se ei ole kyseenalaistanut, sen on perusteltava tämä valituksenalaisessa tuomiossa (ks. erityisesti asia C-338/00 P, Volkswagen v. komissio, tuomio 18.9.2003, Kok. 2003, s. I-9189, 146 kohta).

338 Tätä periaatetta ei voida kuitenkaan soveltaa käsiteltävänä olevassa asiassa, koska on kiistatonta, ettei KE KELIT:lle määrätyn sakon määrää ole määrittänyt ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin täyden harkintavaltansa puitteissa vaan komissio riidanalaisessa päätöksessä.

- 339 Lisäksi asiassa Dansk Rørindustri vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 55 ja 215 kohdasta yhdessä luettuina ilmenee, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien ole aikunut poiketa komission laskentatavasta vaan on päinvastoin halunnut taata sen, että tämän tuomion 335 kohdassa mainitut, komission rikkomisen kestoja arvioidessaan huomioon ottamat kolme tekijää heijastuvat Dansk Rørindustrin osalta todetussa ajanjaksossa.
- 340 Ei ole myöskään osoitettu, että KE KELIT:n tilannetta voitaisiin verrata Dansk Rørindustrin tilanteeseen, erityisesti koska kyseessä on KE KELIT:n osalta suuntaviivojen 1 kohdan B alakohdassa tarkoitettu keskipitkän ajan eli yhdestä viiteen vuoteen kestävä rikkominen, kun taas Dansk Rørindustrita syytetään samassa kohdassa tarkoitettua pitkäaikaisesta eli yli viisi vuotta kestävästä rikkomisesta.
- 341 Neljännessä kumoamisperusteessaan Brugg arvostelee asiassa Brugg Rohrssysteme vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 149–157 kohtaa.
- 342 Bruggin mukaan komissio valitsi sakon laskemisen erityiseksi lähtökohdaksi kolmannen ja neljännen luokan yritysten osalta sinänsä asianmukaisen suhdeluvun viiden suhde yhteen.
- 343 Koska kolmannen luokan yritysten osalta käytetty perusmäärä ylitti jo asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa tarkoitetun 10 prosentin enimmäismäärän, tämä suhdeluku hylättiin, kun tätä määrää alennettiin enimmäismäärän tasolle.

344 Kyseisen valittajan mukaan myös neljännen luokan yritysten osalta käytettyä perusmäärää olisi näin ollen pitänyt alentaa, jotta laskemisen tässä vaiheessa olisi voitu käyttää edelleen suhdelukua viiden suhde yhteen.

345 Tämä kumoamisperuste on hylättävä.

346 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on oikeutetusti hylännyt tämän perusteen sillä asiassa Brugg Rohrsysteme vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 155 kohdassa mainitulla perusteella, ettei syynä ole pidettävä sitä, että kolmannen luokan yritysten osalta huomioon otetuksi lähtökohdaksi ovat tulleet määrät, joita oli alennettava asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa tarkoitetun enimmäismäärän, joka on 10 prosenttia liikevaihdosta, huomioon ottamiseksi, kun tällainen alennus ei ole ollut tarpeen neljännen luokan yritysten osalta. Tämä erilainen kohtelu on nimittäin vain välitön seuraus sakoille kyseisessä asetuksessa asetetusta enimmäismäärästä, jonka laillisuutta ei ole kyseenalaistettu ja jota ilmiselvästikin sovelletaan ainoastaan tilanteessa, jossa aiotun sakon määrä olisi ylittänyt 10 prosenttia kyseessä olevan yrityksen liikevaihdosta, kuten tämän tuomion 278–283 kohdassa todetaan.

347 Edellä esitetystä seuraa, että valittajien esittämät kumoamisperusteet, joiden mukaan suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu, on hylättävä kokonaisuudessaan.

c) Henss/Isoplus-konsernin esittämät kumoamisperusteet, joiden mukaan puolustautumisoikeuksia on loukattu raskauttavia olosuhteita arvioitaessa

348 Henss/Isoplus-konserni väittää ensimmäisen kumoamisperusteensa kolmannessa osassa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 474–481 kohdassa hylännyt lainvastaisuusväitteen, joka on esitetty suuntaviivoista ja erityisesti niiden 2 kohdan toisesta luetelmakohdasta, jossa säädetään perusmäärän korottamisesta ”raskauttavien olosuhteiden perusteella, esimerkiksi — — kieltäytyminen kaikesta yhteistyöstä tai jopa pyrkimys estää tutkimukset”.

349 Kyseisen valittajan mukaan suuntaviivat merkitsevät tältä osin puolustautumisoikeuksien loukkaamista, ja niitä ei voida tämän vuoksi soveltaa siihen, koska tätä raskauttavaa olosuhdetta sovelletaan heti, kun yritys käyttää puolustautumisoikeuksiaan, ja erityisesti jos se kieltäytyy oikeuskäytännön mukaisesti toimittamasta tietoja asetuksen N:o 17/11 artiklan mukaisesti sillä perusteella, että ne ovat sen kannalta raskauttavia.

350 Tätä väitettä ei voida hyväksyä.

351 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on oikeutetusti todennut asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 475 kohdassa, yrityksen käyttäytyminen hallinnollisen menettelyn aikana voi kuulua tekijöihin, jotka on otettava huomioon vahvistettaessa sakkojen määrää (ks. erityisesti asia C-298/98 P, Finnboard v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-10157, 56 kohta).

- 352 Kuten kyseisen valituksenalaisen tuomion 478 kohdasta ilmenee, suuntaviivojen 2 kohdan toinen luettelukohta on ymmärrettävä siten, että yritykselle, joka kiistää komission kannan eikä harjoita komission kanssa muuta yhteistyötä kuin mihin se on velvollinen asetuksen N:o 17 nojalla, ei voida tämän vuoksi määrätä korotettua sakkoa (ks. em. asia Finnboard v. komissio, tuomion 58 kohta).
- 353 Tämän vuoksi raskauttavaa olosuhdetta, jonka muodostaa kieltäytyminen kaikesta yhteistyöstä tai jopa pyrkimys estää tutkimukset, ei voida soveltaa tilanteessa, jossa ainoastaan käytetään puolustautumisoikeuksia.
- 354 Lisäksi Henss/Isoplus-konserni väittää kolmannen kumoamisperusteensa toisessa osassa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 555–565 kohdassa todennut, että sen perustavanlaatuista oikeutta puolustautua ei ole loukattu, kun komissio on käyttänyt sitä vastaan raskauttavana olosuhteena sitä, että se olisi pyrkinyt erehdyttämään komissiota kyseessä olevan konsernin yritysten välisten tosiasiallisten suhteiden osalta.
- 355 Kyseisen valittajan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut virheellisesti, että komissio saattoi moittia kyseistä valittajaa siitä, että se oli kiistänyt yhtiöoikeudellisten suhteiden olemassaolon eikä ollut paljastanut eri yritysten välisiä ehdottoman luottamuksellisia suhteita.
- 356 Toimiessaan näin Henss/Isoplus-konserni oli omien sanojensa mukaan ainoastaan käyttänyt puolustautumisoikeuttaan, joten komissio ei voinut käyttää näitä tosiseikkoja raskauttavina olosuhteina sitä vastaan.

- 357 Tämä väite perustuu kyseisen valituksenalaisen tuomion 556–560 kohdan virheelliseen tulkintaan.
- 358 Näissä kohdissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, että sen lisäksi, että kyseinen konserni riitautti hallinnollisen menettelyn aikana komission tosiseikkojen arvioinnin ja oikeudellisen arvion, se myös toimitti komissiolle puutteellisia ja osittain virheellisiä tietoja.
- 359 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päätyi tähän lopputulokseen sille toimitettujen todisteiden lähtökohtaisesti itsenäisen arvioinnin jälkeen ja erityisesti tutkittuaan tietojensaantipyynnöihin annettuja vastauksia sekä Henss/Isoplus-konsernin väitetiedoksiannosta tekemiä huomautuksia.
- 360 Lisäksi toisin kuin kyseinen valittaja esittää, asiassa HFB ym. vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 557 kohta ei merkitse sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi todennut, että valittajalle osoitettu asetuksen N:o 17/11 artiklassa tarkoitettu tietojensaantipyynnö sisältäisi kysymyksen, joka koski erityisesti kyseisen konsernin yritysten välisiä luottamuksellisia suhteita, joista komission ei tarvinnut tietää eikä se voinutkaan tietää.
- 361 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ainoastaan todennut, että vastauksena yleisempään kysymykseen, jolla kyseessä olevaa kantajaa on pyydetty erittelemään kaikki kilpailijayritysten kanssa pitämiinsä kokouksiin liittyvät seikat ja erityisesti näihin kokouksiin osallistuneiden henkilöiden nimet, yritykset ja tehtävät, kyseinen kantaja on toimittanut tiettyjä puutteellisia ja osittain virheellisiä tietoja.

362 Näin ollen tämä toteamus ei ilmeisestikään ole tältä osin millään lailla ristiriidassa oikeudenkäyntiasiakirjojen kanssa. Tämän vuoksi Henss/Isoplus-konsernin seitsemän kumoamisperusteensa osana esittämä väite menettelyvirheestä on hylättävä.

363 Edellä esitetyn perusteella Henss/Isoplus-konsernin esittämät kumoamisperusteet, joiden mukaan puolustautumisoikeuksia on loukattu raskauttavia olosuhteita arvioitaessa, on hylättävä.

d) LR A/S:n esittämä kumoamisperuste, jonka mukaan lieventäviä olosuhteita ei ole otettu huomioon

364 LR A/S arvostelee kolmannessa kumoamisperusteessaan sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 336–346 kohdassa, että komissio on voinut oikeutetusti katsoa, ettei sen osalta ole otettava huomioon mitään lieventävää olosuhdetta.

365 Tältä osin LR A/S väittää aluksi, että sille olisi pitänyt myöntää alennus seuraavien lieventävien olosuhteiden vuoksi:

— sen asema oli alisteinen ABB:hen nähden, joka oli kaukolämmityksen alalla suurin ja ainoa monikansallinen konserni sekä kartellin johtohahmo

— ABB on painostanut sitä taloudellisesti, jotta se osallistuisi kartelliin ja jotta se toimeenpanisi kartellin tekemät päätökset

— rikkomiset, joista ABB:tä syytettiin, olivat vakavampia kuin ne, joista LR A/S:ää syytettiin.

366 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on oikeutetusti todennut kyseisen valituksenalaisen tuomion 338 kohdassa, ettei lieventävänä seikkana voida pitää sitä, että kyseinen kantaja on keskisuuri yritys.

367 Erityisesti siltä osin kuin kyse on LR A/S:n asemasta ABB:hen nähden, LR A/S väittää, että toisin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi kyseisen tuomion 339 kohdassa, velvollisuus määrittää sille määrätyn sakon määrä kaikkien yksittäisten merkityksellisten seikkojen perusteella edellytti sitä, että painostus, jota ABB oli harjoittanut muihin kartelliin osallistuneisiin yrityksiin, kuten LR A/S:ään nähden, johtaa LR A/S:lle määrättävän sakon alentamiseen eikä pelkästään ABB:lle määrättävän sakon korottamiseen.

368 Sen mukaan ABB:lle määrättävän sakon korottaminen ei takaa sitä, että sakko heijastelee mahdollisia eroja LR A/S:n tilanteen ja muiden sellaisten yritysten tilanteen välillä, joihin ei ole kohdistettu tällaista painostusta tai joihin sitä on kohdistettu vähemmän, ja johtaa kyseisen valittajan systemaattiseen syrjintään näihin yrityksiin nähden.

- 369 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta ei voida moittia tämän kanneperusteen hylkäämisestä, sillä LR A/S olisi voinut ilmoittaa kohtaamastaan painostuksesta toimivaltaisille viranomaisille ja tehdä komissiolle kantelun asetuksen N:o 17 3 artiklan mukaisesti sen sijaan, että se osallistui kartelliin.
- 370 Tällainen painostus ei nimittäin vaikuta lainkaan kyseisen valittajan toteuttaman kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaoloon ja vakavuuteen.
- 371 LR A/S riitauttaa lopuksi asiassa LR AF 1998 vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 345 kohdan, jossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, ettei sitä, että tämä kantaja otti käyttöön ohjelman toiminnan saattamiseksi yhteisön oikeuden mukaiseksi, voitu pitää sakon alentamiseen johtavana lieventävänä olosuhteena. Sen mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei näin ollen ottanut huomioon vakiintunutta käytäntöä.
- 372 Tätä väitettä ei voida hyväksyä.
- 373 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole nimittäin tehnyt oikeudellista virhettä, kun se on todennut kyseisen tuomion kyseisessä kohdassa, että vaikka on merkityksellistä, että LR A/S toteutti toimenpiteitä estääkseen uusien yhteisön kilpailuoikeuden vastaisten rikkomisten toteutumisen vastaisuudessa henkilöstönsä toimesta, ei tämä kuitenkaan muuta sitä tosiasiaa, että tässä tapauksessa rikkominen on todettu tapahtuneeksi. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut oikeutetusti, että tämä ei sellaisenaan velvoittanut komissiota alentamaan tälle kantajalle määrättävän sakon määrää lieventävien olosuhteiden perusteella.

374 Edellä esitetyn perusteella on todettava, että tutkittu kumoamisperuste on hylättävä.

e) Henss/Isoplus-konsernin ja LR A/S:n esittämät kumoamisperusteet, joiden mukaan niiden yhteistyötä hallinnollisen menettelyn aikana ei ole otettu huomioon tai se on otettu huomioon riittämättömällä tavalla

375 Henss/Isoplus-konserni arvostelee kolmannen kumoamisperusteensa ensimmäisessä osassa sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 607–623 kohdassa, että komissio on oikeutetusti jättänyt alentamatta sakon määrää yhteistyötiedonannon perusteella ja että näin ollen komissio ei ole rikkonut asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohtaa.

376 Tältä osin Henss/Isoplus-konserni arvostelee ensinnäkin sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut kyseisen valituksenalaisen tuomion 609–610 kohdassa, että komissio on oikeutetusti jättänyt alentamatta kyseisen konsernin sakon määrää suuntaviivojen 3 kohdan kuudennen luetelmakohdan nojalla sillä perusteella, että tällaisen alennuksen edellytyksenä on, että kyseessä on yhteistyötiedonannon soveltamisalaan kuulumaton rikkominen, vaikka kyseessä oleva kartelli kuuluu selvästi tähän soveltamisalaan, sellaisena kuin se kuvataan tämän tiedonannon A kohdan 1 alakohdassa.

377 Tämän A kohdan 1 alakohdan sanamuodosta ei Henss/Isoplus-konsernin mukaan ilmene, että kyseistä tiedonantoa sovellettaisiin yksinomaan tällaisiin kilpailusääntöjen rikkomisiin.

- 378 Sen mukaan yhteistyötiedonannosta ei ilmene myöskään, että komissio voisi ottaa huomioon tunnustukset tai osittaisen yhteistyön ainoastaan tämän tiedonannon perusteella. Näin rajoittava tulkinta on sen mukaan joka tapauksessa EIOS:n 6 artiklan ja yhteisön oikeuden yleisen syyttömyysolettaman periaatteen vastainen.
- 379 Henss/Isoplus-konsernin väitteet tältä osin perustuvat kyseisen valituksenalaisen tuomion 609 ja 610 kohdan virheelliseen tulkintaan.
- 380 Suuntaviivojen 3 kohdan kuudennen luetelmakohdan tulkinnan perusteella, johon ei liity oikeudellista virhettä, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on nimittäin ainoastaan todennut, että siinä tarkoitettua erityistä lieventävää olosuhdetta sovelletaan ainoastaan kilpailusääntöjen rikkomisiin, jotka eivät kuulu yhteistyötiedonannon soveltamisalaan.
- 381 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut, on kiistatonta, että käsiteltävänä olevassa asiassa on kyse kartellista ja tämän vuoksi kilpailusääntöjen rikkomisesta, joka kuuluu kyseisen tiedonannon soveltamisalaan.
- 382 Tämän vuoksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on oikeutetusti todennut, ettei komissiota voida moittia siitä, ettei se ole ottanut huomioon kyseisen valittajan yhteistyötä tällaisena lieventävänä olosuhteena.

383 Henss/Isoplus-konserni väittää tämän jälkeen, että kyseisen tuomion 615 kohdan viimeistä lausetta rasittaa menettelyvirhe siltä osin kuin oikeudenkäyntiasiakirjoista ilmenee, että vastauksessaan väitetiedoksiantoon kaikki tähän konserniin kuuluvat yritykset olivat tunnustaneet osallistuneensa yhteisönlaajuiseen kartelliin vuoden 1994 lopun ja vuoden 1996 alun välisenä aikana.

384 Tällä väitteellään kyseinen valittaja arvostelee lähinnä sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien on todennut, että se, että kyseisen konsernin kyseessä olevat yritykset kiistivät väitetiedoksiannosta esittämässään huomautuksissa osallistuneensa kartelliin, ei koskenut ainoastaan ajanjaksoa ennen vuoden 1994 lokakuuta vaan koko todetun rikkomisen kesto.

385 Henss/Isoplus-konsernin tältä osin yhteisöjen tuomioistuimessa esittämien väitteiden perusteella ei voida mitenkään osoittaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien olisi tältä osin jättänyt ottamatta huomioon väitetiedoksiantoon annetun vastauksen sisällön, kun se on tulkinnut sitä siten, että tässä asiakirjassa tämän konsernin kyseessä olevat yritykset ovat kiistäneet osallistuneensa kartelliin koko sen olemassaoloaikana.

386 Oikeudenkäyntiasiakirjoista ei näin ollen ilmene, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamukset olisivat tältä osin aineellisesti virheelliset.

- 387 Henss/Isoplus-konserni väittää vielä, että toisin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin sen mukaan totesi, komissiolla oli velvollisuus yhteistyötiedonannon D kohdan nojalla myöntää sille huomattava sakon määrän alennus.
- 388 Toisin kuin tämän tiedonannon B ja C kohdan mukaan, alennuksen saaminen kyseisen D kohdan mukaan ei edellytä pysyvää ja täysimääräistä yhteistyötä, vaan edellytyksenä on ainoastaan se, että yritys toimittaa ennen väitetiedoksiannon lähettämistä tiettyjä tietoja taikka asiakirjoja tai muita todisteita, joiden avulla voidaan varmistua kilpailusääntöjen rikkomisesta.
- 389 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on myöntänyt asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 617 kohdassa, myös komissio on myöntänyt kuulemistilaisuudessa ja riidanalaisen päätöksen 110 ja 180 perustelukappaleessa, että valittajien yhteistyö ja tunnustukset, vaikka ne olivat ainoastaan osittaisia, täyttivät lähtökohtaisesti yhteistyötiedonannon D kohdan 2 alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa mainitut soveltamisedellytykset.
- 390 Henss/Isoplus-konsernin mukaan sille ei voida kieltäytyä myöntämästä tätä alennusta raskauttavien olosuhteiden vuoksi tai siksi, ettei se ole puolustautumisoi-keuksiaan käyttäessään ilmoittanut komissiolle tiettyjä seikkoja, siksi, että se on antanut komissiolle virheellisiä tietoja, tai siksi, että se on kiistänyt tiettyjä tosiseikkoja.

391 Tämä väite on hylättävä.

392 Kuten kyseinen valittaja toteaa, asiassa HFB ym. vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 617 kohdasta seuraa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut sen toimineen yhteistyössä, vaikka yhteistyö ei ollutkaan ratkaisevaa, ja tehneen tunnustuksia, vaikka ne olivat osittaisia.

393 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kuitenkin oikeutetusti ja tekemättä oikeudellista virhettä, jota voitaisiin arvostella muutoksenhakuvaiheessa, todennut, että komission ei näiden kyseisen kantajan toimittamien tietojen perusteella, joista voi lähtökohtaisesti ilmetä seikkoja, joiden vuoksi sakon määrää voidaan alentaa yhteistyötiedonannon D kohdan 2 kohdan nojalla, ole välttämättä tarvinnut myöntää tälle kantajalle alennusta tämän tiedonannon nojalla.

394 Komissiolla on nimittäin tältä osin harkintavaltaa, mikä ilmenee jo kyseisen 2 kohdan sanamuodosta ja erityisesti johdantosanoista "Näin voidaan menetellä erityisesti — —".

395 Lisäksi ja ennen kaikkea alennus yhteistyötiedonannon nojalla on perusteltu ainoastaan, kun toimitettujen tietojen ja kyseessä olevan yrityksen käyttäytymisen yleisemminkin voidaan katsoa osoittavan, että yritys on harjoittanut todellista yhteistyötä.

- 396 Kuten yhteistyön käsitteestä, sellaisena kuin sitä on selitetty yhteistyötiedonannossa ja erityisesti tämän tiedonannon johdannossa ja D kohdan 1 kohdassa, seuraa, alennus voidaan myöntää kyseisen tiedonannon perusteella yksinomaan, jos kyseessä olevan yrityksen käyttäytyminen ilmentää tällaista yhteistyöhenkeä.
- 397 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut kyseisen valituksenalaisen tuomion 618 ja 622 kohdassa, käsiteltävänä olevassa asiassa Henss/Isoplus-konserni, joka on toimittanut puutteellisia ja osittain virheellisiä tietoja, ei voi vedota tällaiseen käyttäytymiseen.
- 398 Toisin kuin kyseinen valittaja väittää, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei näin ollen ole loukannut väitettyä rikosoikeudellista periaatetta, jonka mukaan tunnustuksen, vaikka se olisi ainoastaan osittainen, on väistämättä johdettava sakon alentamiseen, eikä puolustautumisoikeuksia tai ne bis in idem -periaatetta.
- 399 Sakon määrän alentamisen osalta, jonka tarkoituksena on palkita yritys hallinnollisen menettelyn aikaisesta toiminnasta, jonka avulla komissio on voinut todeta rikkomisen helpommin ja mahdollisesti saanut sen loppumaan, olisi absurdia, kuten komissiokin väittää, että se veloitettaisiin myöntämään tällainen alennus, jos tätä tavoitetta ei voida saavuttaa kyseisen toiminnan avulla, vaan tämä toiminta on päinvastoin estänyt sen.

400 Kuten tämän tuomion 358–362 kohdassa todetaan, Henss/Isoplus ei voi käsiteltävänä olevan asian tilanteessa väittää, että sen puolustautumisoikeuksia olisi loukattu.

401 Kyseistä valittajaa ei ole nimittäin veloitettu minkäänlaiseen yhteistyöhön tai tunnustukseen. Puolustautumisoikeudet eivät myöskään merkitse oikeutta ilmoittaa puutteellisia ja osittain virheellisiä tietoja.

402 Ne bis in idem -periaatteen loukkaamista, vaikka se perustuisi siihen, että kyseinen käyttäytyminen on otettu huomioon jo raskauttavana olosuhteena, ei voida myöskään todeta tapahtuneen.

403 Sitä, että yritystä ei ole palkittu yhteistyöstä, jonka avulla komissio ei ole voinut todeta rikkomista helpommin ja mahdollisesti saanut sitä loppumaan, ei voida pitää seuraamuksena, joka lisää rangaistusta, jonka raskauttavan olosuhteen toteaminen aiheuttaa.

404 Neljännessä kumoamisperusteessaan LR A/S väittää, että asiassa LR AF 1998 vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 359–370 kohtaa rasittaa

oikeudellinen virhe siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on hyväksynyt niissä sakon alennuksen tason, jonka komissio on myöntänyt tämän valittajan hallinnollisen menettelyn aikana harjoittaman yhteistyön perusteella, eli 30 prosenttia, vaikka kyseisen valittajan mukaan sillä oli oikeus tämän perusteella suurempaan alennukseen.

405 Ensinnäkin kuten tämän tuomion 191–196 kohdassa todetaan vastauksena tämän valittajan toiseen kumoamisperusteeseen, tämä ei voinut perustaa perusteltua luottamusta komission väitettyyn päätöskäytäntöön, sellaisena kuin se oli yhteistyön toteutuessa ja joka tässä tapauksessa olisi ollut edullisempi kuin yhteistyötiedonanto.

406 Tämän vuoksi LR A/S:n neljäs kumoamisperuste on hylättävä siltä osin kuin sillä riitautetaan tällaisella perusteella kyseisen valituksenalaisen tuomion 361 ja 366 kohta.

407 Kyseinen valittaja väittää toiseksi, että sille olisi pitänyt myöntää suurempi alennus, koska se oli ensimmäinen yhteistyötä komission kanssa harjoittanut yritys, mikä sai muut yritykset harjoittamaan yhteistyötä.

408 Tältä osin on riittävää todeta, että kyseisen valituksenalaisen tuomion 363–365 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut tosiseikkojen itsenäisen arvioinnin jälkeen, että LR A/S:lle yhteistyön vuoksi myönnetty

alennuksen määrä oli asianmukainen erityisesti, koska riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, ettei komissio ollut valmis myöntämään 50 prosentin sakon määrän alennusta yrityksille, jotka eivät toimittaneet sille tietoja ennen tietojensaantipyynnön vastaanottamista, ja että on kiistatonta, että kyseinen valittaja toimitti asiakirjoja komissiolle vasta vastaanotettuaan komissiolta tällaisen pyynnön.

409 Kolmanneksi LR A/S arvostelee sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on hylännyt saman tuomion 368 kohdassa sen väitteen, jonka mukaan sillä oli oikeus saada vapautus sakoista tarkastusten jälkeiseltä ajalta, koska se oli ensimmäinen yritys, joka paljasti kartellin jatkaneen toimintaansa komission tarkastusten jälkeen.

410 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kyseisessä valituksenalaisen tuomion 368 kohdassa esittämä perustelu, jonka mukaan rikkomista ja näin ollen alennusta on yhteistyötä arvioitaessa tarkasteltava kokonaisuutena, ei LR A/S:n mukaan ole määräävä eikä estä tämän suuremman alennuksen myöntämistä.

411 Tältä osin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut tekemättä oikeudellista virhettä, jota voitaisiin arvostella muutoksenhakuvaiheessa, että kartellitoiminnan jatkaminen erityisesti tarkastusten toteuttamisen jälkeen on erottamaton osa rikkomista ja että sitä on pitänyt arvioida yhteistyötiedonantoa sovellettaessa yhtenä kokonaisuutena.

- 412 LR A/S:n riitauttaman alennuksen määrän osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 368 kohdassa esittämiä perusteluja, jotka perustuvat yhteistyötiedonantoon, ei rasita mikään oikeudellinen virhe kyseisen tiedonannon tulkinnan osalta. Tämän vuoksi tätä kumoamisperustetta ei voida hyväksyä.
- 413 LR A/S väittää neljänneksi, että kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 240–245 kohdassa, että ABB:n oli voitava saada yli 30 prosentin alennus, koska se, toisin kuin erityisesti LR A/S, ei ole kiistänyt pääasiallisten tosiseikkojen paikkansapitävyyttä väitetiedoksiannon vastaanottamisen jälkeen, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on määrännyt LR A/S:lle seuraamuksen pelkästä puolustautumisoikeuksien käytöstä. Tämän vuoksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on sen mukaan loukannut erityisesti EIOS:n 6 artiklassa vahvistettuja peruseriaatteita ja lisäksi kohdellut sitä syrjivästi.
- 414 Asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 243 kohdasta ilmenee kuitenkin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on viitannut riidanalaisen päätöksen 26 perustelukappaleen toiseen kohtaan ja 27 perustelukappaleen viidenteen kohtaan ja todennut, että toisin kuin ABB, LR A/S on väittänyt, että ennen vuotta 1994 kartelli ei toiminut Tanskan markkinoiden ulkopuolella ja lisäksi että kartelli ei ollut jatkuva. Se kielsi myös osallistuneensa Powerpipen eliminoimiseen tähänneisiin toimiin tai toimeenpanneensa näitä seuraamuksia.
- 415 Tässä tilanteessa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta ei voida arvostella minkäänlaisesta LR A/S:n syrjimisestä ABB:hen nähden.

- 416 Toisin kuin LR A/S väittää, sitä ei ole rangaistu ABB:hen nähden pelkästään siksi, että se on käyttänyt puolustautumisoikeuksiaan.
- 417 Käsiteltävänä olevassa asiassa ABB on nimittäin toisin kuin LR A/S:n kaltaiset muut yritykset, jättänyt käyttämättä oikeuttaan riitauttaa komission toteamia pääasiallisia tosiseikkoja ja komission toteamuksia ja on tältä osin toiminut täysimääräisesti yhteistyössä komission kanssa voidakseen saada ylimääräisen sakon määrän alennuksen.
- 418 Kyseessä on näin ollen ABB:n vapaa valinta, jonka vuoksi komissio on kohdellut tätä yritystä suotuisasti.
- 419 LR A/S:kin olisi voinut tehdä näin. Tästä ei seuraa, että kun komissio ei myöntänyt ylimääräistä alennusta LR A/S:lle sillä perusteella, että se ei päättänyt toimia tällä tavoin, tämän yrityksen olisi pitänyt antaa EIOS:n 6 artiklan vastaisesti todistus seuraamuksen uhalla tai että sitä olisi rangaistu pelkästään siksi, että se on käyttänyt puolustautumisoikeuksiaan.

420 Edellä esitetyn perusteella LR A/S:n esittämä neljäs kumoamisperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

D Kumoamisperusteet, jotka koskevat oikeutta tulla kuulluksi ja perusteluvelvollisuutta

1) Kumoamisperusteet, joiden mukaan oikeutta tulla kuulluksi on loukattu

421 Kumoamisperusteissaan Dansk Rørindustri (kolmas peruste), Henss/Isoplus-konserni (kaksi ensimmäistä perustetta), KE KELIT (neljäs peruste), Brugg (kolmas peruste) ja LR GmbH (neljäs peruste) arvostelevat sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on hylännyt niiden kanneperusteet, joiden mukaan niiden oikeutta tulla kuulluksi on loukattu, koska ne eivät voineet hallinnollisen menettelyn aikana ja erityisesti vastauksenaan väitetiedoksiantoon esittää näkemystään suunta-viivojen väitetystä taannehtivasta soveltamisesta käsiteltävänä olevassa asiassa, koska komissio ei ollut hallinnollisen menettelyn missään vaiheessa ilmoittanut aikomuksestaan soveltaa niitä.

422 Aluksi on todettava, kuten komissio on oikeutetusti väittänyt, että Dansk Rørindustrin tältä osin esittämää kumoamisperustetta ei ole esitetty ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, joten se on uusi peruste, ja se on tämän vuoksi jätettävä tutkimatta muutoksenhakuvaiheessa.

- 423 Vastauskirjelmässään tämä valittaja väittää, ettei kyseessä ole uusi peruste, koska se voidaan johtaa implisiittisesti sen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa sakon vahvistamisen osalta esittämistä kanneperusteista ja väitteistä.
- 424 Oikeudenkäyntiasiakirjoista ilmenee kuitenkin, ettei kyseinen valittaja ole ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esittämässään kannekirjelmässä eikä vastauskirjelmässä esittänyt kanneperustetta, joka liittyy oikeuteen tulla kuulluksi, jonkin muun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esittämänsä kanneperusteen tueksi.
- 425 Lisäksi on todettava, että tältä osin valituksessa ei mainita eikä sen perusteella voida yksilöidä kyseessä olevan valituksenalaisen tuomion arvosteltuja kohtia tai tuomion osaa.
- 426 On huomautettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan EY:n perustamissopimuksen 168 A artiklasta (josta on tullut EY 225 artikla), yhteisöjen tuomioistuinten perussäännön 51 artiklan ensimmäisestä kohdasta ja yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 112 artiklan 1 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohdasta seuraa, että valituksessa on ilmoitettava täsmällisesti sekä se, miltä kaikilta osin tuomion kumoamista vaaditaan, että ne oikeudelliset perusteet, joihin erityisesti halutaan vedota tämän vaatimuksen tueksi, uhalla, että valitusta tai kyseistä perustetta ei muuten oteta tutkittavaksi (ks. erityisesti em. yhdistetyt asiat *Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio*, tuomion 497 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 427 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on hylännyt samoilla perusteilla *Henss/Isoplus-konsernin, KE KELIT: n, Bruggin ja LR GmbH:n* tältä osin esittämät

kumoamisperusteet, lukuun ottamatta tiettyjä näitä valittajia koskevia seikkoja, joita käsitellään myöhemmin siltä osin kuin niitä arvostellaan nyt käsiteltävänä olevassa valituksessa, asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 310–322 kohdassa, asiassa KE KELIT vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 75–89 kohdassa, asiassa Brugg Rohrsysteme vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 82–98 kohdassa ja asiassa Lögstör Rör vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 192–206 kohdassa.

- 428 Kyseisissä valituksenalaisissa tuomioissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin huomautti ensin oikeutetusti, että yhteisöjen tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan silloin, kun komissio väitetiedoksiannossaan nimenomaisesti ilmoittaa aikovansa tutkia, onko yrityksille määrättävä sakkoja, ja kun se myös ilmoittaa ne tärkeimmät tosiseikat ja oikeudelliset seikat, jotka voivat johtaa sakon määräämiseen, kuten oletetun rikkomuksen vakavuuden ja keston sekä sen, että rikkomukseen on syyllistytty ”tahallaan tai tuottamuksesta”, se täyttää velvoitteensa kunnioittaa yritysten oikeutta tulla kuulluiksi. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on myös todennut oikeutetusti, että tällöin se antaa yrityksille tiedot, jotka ovat tarpeen, jotta ne voivat puolustautua paitsi sitä vastaan, että niiden vahvistetaan rikkoneen kilpailusääntöjä, myös sakkojen määräämistä vastaan (ks. vastaavasti erityisesti em. yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française* ym. v. komissio, tuomion 21 kohta).
- 429 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut tämän jälkeen, että väitetiedoksiannosta tarkasteltaessa on ilmennyt, että se sisältää kunkin kyseessä olevan valittajan osalta tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joiden perusteella komissio aikoi laskea kyseisille yrityksille määrättävän sakon määrän, ja todennut tämän perusteella, että tältä osin näiden valittajien oikeutta tulla kuulluksi on kunnioitettu asianmukaisella tavalla.
- 430 Todisteiden eli kullekin valittajalle osoitetun väitetiedoksiannon arvioinnin osalta yhteisöjen tuomioistuin valvoo muutoksenhakuvaiheessa ainoastaan sitä, onko nämä todisteet otettu huomioon vääristyneellä tavalla (ks. erityisesti em. asia *Mag Instrument* v. SMHV, tuomion 39 kohta).

- 431 Henss/Isoplus-konsernin, KE KELIT:n, Bruggin ja LR GmbH:n väitteillä ei pyritä osoittamaan tällaista todisteiden huomioon ottamista vääristyneellä tavalla, joten kyseessä olevien valituksenalaisten tuomioiden tätä osaa ei voida arvostella.
- 432 Kyseiset valittajat väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on todennut, että kullekin valittajalle osoitettu väitetiedoksianto sisälsi riittävästi seikkoja, jotta oikeutta tulla kuulluksi oli kunnioitettu, ja että tästä johtui, että käsiteltävänä olevassa asiassa muuta ei edellytetty tämän oikeuden kunnioittamiseksi ja että tämän vuoksi komission ei tarvinnut hallinnollisen menettelyn aikana ilmoittaa kyseisille valittajille aikomuksesta soveltaa uutta sakkojen laskentatapaa.
- 433 Kyseiset valittavat väittävät, että käsiteltävänä olevassa asiassa aikomus soveltaa suuntaviivoja olisi pitänyt mainita hallinnollisen menettelyn aikana, koska nämä säännöt merkitsivät sakkojen laskentatapaa koskevaa perustavanlaatuista uudistusta ja koska kyse oli lisäksi taannehtivasta soveltamisesta. Tässä tilanteessa tämä tieto oli näiden valittajien mukaan niiden puolustuksen kannalta välttämätön sakkojen laskemista koskevan kysymyksen osalta.
- 434 Tältä osin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien on huomauttanut oikeutetusti, että yhteisöjen tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan se, että määrättäväksi aiottujen sakkojen suuruudesta ilmoitettaisiin ennen kuin yritykset ovat voineet esittää huomautuksensa niitä vastaan esitettyjen väitteiden johdosta, merkitsi sitä, että komission päätöstä ennakoitaisiin epäasianmukaisella tavalla (ks. em. asia Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 21 kohta ja em. asia Michelin v. komissio, tuomion 19 kohta).

435 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on lisäksi todennut oikeutetusti, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissio ei myöskään ole väitetiedoksiansnossa velvollinen ilmoittamaan siitä, että se mahdollisesti muuttaa politiikkaansa sakkojen tason osalta, koska tällainen mahdollisuus on sidoksissa kilpailupolitiikan yleisiin näkökohtiin, joilla ei ole suoraa yhteyttä kysymyksessä olevien asioiden erityisolosuhteisiin (ks. em. yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française* ym. v. komissio, tuomion 22 kohta).

436 Suuntaviivat sisältävät todellakin uuden sakkojen laskentatavan, joka merkitsee asiassa merkittävää uudistusta erityisesti niissä laskemisen lähtökohdaksi vahvistettujen perusmäärien — vaikkakin suhteellisen ja joustavan — tariffioinnin osalta.

437 Kuten suuntaviivojen lainvastaisuutta koskevien kumoamisperusteiden hylkäämisestä seuraa ja kuten tämän tuomion 250–253 kohdassa todetaan, tämä uusi laskentatapa perustuu kuitenkin yhä asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa vahvistettuihin sitoviin rikkomisen vakavuutta ja kestoa koskeviin perusteisiin, ja tässä laskentatavassa lähinnä täsmennetään, millä tavoin komissio aikoo soveltaa näitä perusteita sakkojen määrää määrittäessään.

438 Suuntaviivat todellakin sisältävät tältä osin merkittäviä täsmennyksiä, ja voi olla toivottavaa, että komissio ilmoittaisi yrityksille tällaisista täsmennyksistä, kunhan tämä ei merkitse sitä, että se ennakoisi päätöstään epäasianmukaisella tavalla.

439 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut oikeutetusti, oikeus tulla kuulluksi sakkojen määrän laskemisen osalta ei kata sitä, kuinka komissio aikoo soveltaa rikkomisen vakavuutta ja kestoa koskevia pakottavia perusteita sakkojen määrää määrittäessään.

440 Kyseisten valittajien sen väitteen osalta, jonka mukaan niillä oli oikeus tulla kuulluksi siltä osin kuin komissio aikoi soveltaa suuntaviivoja taannehtivasti, on todettava, että kuten tämän tuomion 231 kohdassa todetaan, suuntaviivojen sisältämä uusi laskentatapa oli niiden kannalta kohtuullisesti ennakoitavissa kyseisten rikkomisten toteuttamishetkellä. Näissä olosuhteissa valittajat eivät voi vedota oikeuteen tulla kuulluksi suuntaviivojen taannehtivan soveltamisen osalta. Myös tämä kumoamisperuste on näin ollen hylättävä.

441 Tämän jälkeen on käsiteltävä joitakin yksittäisiä väitteitä, joita tietyt valittajat ovat esittäneet niiden kumoamisperusteidensa tueksi, jotka koskevat oikeutta tulla kuulluksi.

442 Henss/Isoplus-konserni arvostelee sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 312 kohdassa, että sakkojen määrän määrittämisen osalta yritykset saavat puolustautumisoikeuksiensa osalta ylimääräiset takeet, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella on täysi harkintavalta lausua asiasta ja se voi erityisesti poistaa sakon tai alentaa sitä asetuksen N:o 17 17 artiklan nojalla.

443 Kyseisen valittajan mukaan sillä on kyseisen asetuksen nojalla oikeus saada asiansa käsitellyksi kahdessa toimielimessä, joilla on täysi harkintavalta, eli komissiossa ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, eikä siltä näin ollen voida evätä asian käsittelyä toisella tasolla loukkaamalla sen oikeutta tulla kuulluksi sakon laskemisen osalta. Hallinnollisessa menettelyssä tapahtunutta puolustautumisoikeuksien loukkaamista ei voida korjata ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käytävässä oikeudenkäynnissä.

444 Tämä kumoamisperuste ei ole perusteltu.

445 Kuten komissio on huomauttanut, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut asiassa HFB ym. vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 312 kohdassa oikeutetusti yksinomaan, että sen täysi toimivalta sakkojen osalta merkitsee ylimääräisiä takeita. Se ei ole todennut tai vihjannut, kuten Henss/Isoplus-konserni väittää, että kyse olisi komission hallinnollisen menettelyn muodostaman tason korvaamisesta, minkä avulla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voisi korjata hallinnollisen menettelyn aikana tapahtuneen puolustautumisoikeuksien loukkaamisen.

446 Kyseinen valittaja väittää lisäksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on hylännyt sen kanneperusteen, jonka mukaan oikeutta tulla kuulluksi on loukattu, koska sitä vastaan on todettu erityisesti suuntaviivojen 2 kohdan toisessa luetelmakohdassa tarkoitettu raskauttava olosuhde — eli kieltäytyminen kaikesta yhteistyöstä tai jopa pyrkimys estää tutkimukset — ilman, että sille olisi ilmoitettu, että komissio aikoo toimia näin, ja tämän vuoksi ilman, että sitä olisi kuultu tältä osin.

- 447 Tältä osin on riittävää todeta, että tätä väitettä ei voida hyväksyä, koska oikeudenkäyntiasiakirjoista ilmenee, että tätä seikkaa ei ilmiselvästikään voitu mainita väitetiedoksiannossa, sillä se on esiintynyt juuri hallinnollisen menettelyn tässä vaiheessa eli Henss/Isoplus-konsernin vastauksessa kyseiseen väitetiedoksiannontoon ja jatkunut tämän jälkeen.
- 448 Brugg arvostelee sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi asiassa Brugg Rohrsysteme vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 97 kohdassa sen väitteen, jonka mukaan komissio antoi kuulemistilaisuuden aikana tämän valittajan ymmärtää, että sakko määritettäisiin sen relevantin liikevaihdon perusteella. Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi kyseisessä kohdassa, komissio oli sen mukaan kysynyt Bruggia kuulemistilaisuudessa nimenomaisesti vahvistamaan kyseisen liikevaihdon. Komissio ei sen mukaan ilmaissut missään vaiheessa tekevänsä päätöksensä suuntaviivojen perusteella.
- 449 Tältä osin on riittävää todeta, että tällä kumoamisperusteella kyseinen valittaja pyrkii kyseenalaistamaan, pelkän väitteen avulla, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteuttaman tosiseikkojen arvioinnin, joka ei muutoin kuin sen osalta, että todisteet on otettu huomioon vääristyneellä tavalla, ole oikeudellinen kysymys, joka sellaisenaan kuuluisi yhteisöjen tuomioistuimen valvonnan piiriin.
- 450 Koska kyseinen valittaja ei kuitenkaan esitä mitään väitettä, jolla pyrittäisiin osoittamaan, että kyseessä olevat asiassa Brugg Rohrsysteme vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 94–97 kohdassa tarkastellut todisteet on otettu huomioon vääristyneellä tavalla, tämä kumoamisperuste on hylättävä.

2) Kumoamisperusteet, joiden mukaan perusteluvelvollisuutta on laiminlyöty sakkojen laskemisen osalta

451 Kumoamisperusteissaan KE KELIT (viides peruste), LR A/S (toinen peruste) ja LR GmbH (kolmas peruste) arvostelevat sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien totesi niiden osalta asiassa KE KELIT vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 205 kohdassa, asiassa LR AF 1998 vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 390 kohdassa ja asiassa Lögstör Rör vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 374 kohdassa, että komission ei tarvinnut riidanalaisessa päätöksessä ilmoittaa nimenomaisesti, sovelsiko se käsiteltävänä olevassa asiassa suuntaviivoja ja millä perusteilla.

452 KE KELIT ja LR GmbH väittävät, että kun otetaan huomioon suuntaviivoilla sakkojen laskentatapaan tehtyjen muutosten merkittävyys, tämän muutoksen syyt ja suuntaviivojen taannehtiva soveltaminen käsiteltävänä olevassa asiassa olisi pitänyt ilmoittaa nimenomaisesti riidanalaisessa päätöksessä. LR A/S väittää, että tämä päätös olisi pitänyt perustella suuntaviivojen ja yhteistyötiedonannon taannehtivan soveltamisen osalta.

453 Tältä osin on huomautettava aluksi, että yhteisöjen tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perusteluvelvollisuuden laajuutta koskeva kysymys on oikeudellinen kysymys, joka muutoksenhaun yhteydessä kuuluu yhteisöjen tuomioistuimen valvontavallan alaisuuteen, koska päätöksen laillisuusvalvonnassa, jota yhteisöjen tuomioistuin tässä yhteydessä harjoittaa, on välttämättä otettava huomioon ne tosiseikat, joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on perustanut johtopäätöksensä siitä, ovatko perustelut riittävät vai puutteelliset (ks. vastaavasti asia C-188/96 P, komissio v. V, tuomio 20.11.1997, Kok. 1997, s. I-6561, 24 kohta).

454 Kyseisten valittajien esittämän sen kumoamisperusteen osalta, jonka mukaan riidanalaisen päätöksen olisi pitänyt sisältää perustelut suuntaviivojen taannehtivan soveltamisen osalta, on palautettava mieliin, että tämän tuomion 231 kohdassa todetaan, että suuntaviivojen sisältämä uusi laskentatapa oli kohtuullisesti kyseessä olevien yritysten ennakoitavissa kyseessä olevien rikkomisten toteuttamishetkellä. Näissä olosuhteissa suuntaviivojen taannehtiva soveltaminen ei edellytä erityisiä perusteluja. Näin ollen myös tämä väite on hylättävä.

455 Myös LR A/S:n esittämä kumoamisperuste, jonka mukaan perusteluvelvoitetta on laiminlyöty yhteistyötiedonannon taannehtivan soveltamisen osalta, on hylättävä.

456 Tämän tuomion 227–231 kohdassa mainituilla perusteilla yhteistyötiedonanto, vaikka oletettaisiin, että se on vaikuttanut määrättyjen sakkojen tasoon korottavasti, oli kohtuullisesti kyseessä olevan valittajan kaltaisten yritysten ennakoitavissa kyseessä olevien rikkomisten toteuttamishetkellä, joten taannehtivuuskiellon periaatetta ei ole loukattu, kun tätä tiedonantoa on sovellettu ennen sen antamista toteutettuihin kilpailusääntöjen rikkomisiin.

457 Tämän vuoksi riidanalaisen päätöksen ei tarvinnut sisältää perusteluja yhteistyötiedonannon taannehtivan soveltamisen osalta.

- 458 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi asiassa KE KELIT vastaan komissio, asiassa LR AF 1998 vastaan komissio ja asiassa Lögstör Rör vastaan komissio antamissaan valituksenalaisissa tuomioissa, että komissiota ei voida arvostella siitä, ettei se ilmoittanut nimenomaisesti tapauksessa sovellettavia oikeussääntöjä ja erityisesti suuntaviivojen soveltamista.
- 459 Valituksenalaisista tuomioista ja erityisesti asiassa LR AF 1998 vastaan komissio annetun valituksenalaisen tuomion 209 kohdasta ilmenee, että komissio ei hallinnollisen menettelyn missään vaiheessa ilmoittanut aikovansa soveltaa suuntaviivoja.
- 460 Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, ettei siinä mainita suuntaviivoja kertaakaan nimenomaisesti.
- 461 On huomautettava, että suuntaviivat ovat yleisesti sovellettavia käytäntesääntöjä, joita komission on lähtökohtaisesti sovellettava. Tästä seuraa, että riidanalaisen päätöksen kaltaisen päätöksen, jossa sovelletaan suuntaviivoja, laillisuutta voidaan arvioida suuntaviivojen kannalta, kuten tämän tuomion 211 kohdassa todetaan.
- 462 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan velvollisuudella perustella yksittäistapausta koskeva päätös on tarkoitus antaa yhteisöjen tuomioistuimelle mahdollisuus tutkia

päätöksen laillisuus sekä antaa asianosaiselle riittävät tiedot sen arvioimiseksi, onko päätös asianmukainen vai onko se mahdollisesti virheellinen, jolloin sen pätevyys voidaan riitauttaa (ks. erityisesti asia C-199/99 P, Corus UK v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok. 2003, s. I-11177, 145 kohta).

463 Perustelut on näin ollen ilmoitettava asianosaiselle samaan aikaan kuin sille vastainen päätös. Perustelujen puuttumista ei voida korjata sillä, että asianosainen saa päätöksen perustelut tietoonsa yhteisöjen tuomioistuimessa käytävän oikeudenkäyntimenettelyn aikana (asia 195/80, Michel v. parlamentti, tuomio 26.11.1981, Kok. 1981, s. 2861, 22 kohta).

464 Tästä seuraa, että on tarkistettava, tiesivätkö yritykset riidanalaisen päätöksen tekohetkellä riittävän varmasti sen, että sakkojen laskeminen tältä osin oli toteutettu uuden suuntaviivojen mukaisen laskentatavan perusteella, jotta ne voivat halutessaan riitauttaa tämän päätöksen laillisuuden suuntaviivoihin nähden.

465 Valituksenalaisissa tuomioissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut oikeutetusti, että perusteluvelvollisuus riippuu asiayhteydestä ja kyseessä olevaa asiaa säätelevien sääntöjen kokonaisuudesta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päätteli tämän perusteella, että komission ei tarvinnut ilmoittaa nimenomaisesti, sovelsiko se käsiteltävänä olevassa asiassa suuntaviivoja ja millä perusteilla, koska suuntaviivojen johdanto-osassa todetaan, että ”sakon uusi laskutapa perustuu tästedes jäljempänä esitettyyn kaavaan”. Komissio sitoutui näin ollen soveltamaan suuntaviivoja, kun se määrittää kilpailusääntöjen rikkomisen vuoksi määrättävien sakkojen määrää.

- 466 On kuitenkin todettava, että edeltävässä kohdassa lainatussa suuntaviivojen johdanto-osan kohdassa ei ilmoiteta selvästi ja yksiselitteisesti, että siinä on tarkoitus määrittää suuntaviivojen ajallinen soveltamisala siten, että tämä soveltamisala kattaa käsiteltävänä olevassa asiassa kyseessä olevien kaltaiset kilpailusääntöjen rikkomiset, jotka ovat tapahtuneet ennen näiden suuntaviivojen antamista.
- 467 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ainakin asiassa *Lögstör Rör* vastaan komissio antamansa valituksenalaisen tuomion 375 kohdassa todennut, että komissio on joka tapauksessa asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdan soveltamiseen liittyvissä riidanalaisen päätöksen perusteluissa, erityisesti päätöksen 163–168 perustelukappaleessa, nimenomaisesti toistanut sakkojen määrän laskemista koskevat toteamukset, jotka vastaavat suuntaviivojen perustelukappaleissa esitettyjä toteamuksia.
- 468 Kaikkien riidanalaisen päätöksen sakkojen laskemista koskevien perusteluiden, eli päätöksen 168–183 perustelukappaleen tutkiminen vahvistaa sen, että kyseessä olevien yritysten oli kohtuullisesti ymmärrettävä kyseinen päätös siten, että siinä sovellettiin niiden osalta suuntaviivoja ja niissä tarkoitettua uutta laskentatapaa.
- 469 Näissä olosuhteissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on voinut todeta, että riidanalaisen päätöksen perustelut olivat riittävät.

- 470 Tämän vuoksi KE KELIT:n, LR A/S:n ja LR GmbH:n esittämät kumoamisperusteet, joiden mukaan perusteluvollisuutta oli laiminlyöty sakkojen laskemisen osalta, on hylättävä.

VII Oikeudenkäyntikulut

- 471 Yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdan mukaan, jota tämän työjärjestyksen 118 artiklan nojalla sovelletaan muutoksenhakumenettelyyn, asian hävinnyt asianosainen veloitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska komissio on vaatinut, että Dansk Rørindustri, Henss/Isoplus-konserni, KE KELIT, LR A/S, Brugg, LR GmbH ja ABB veloitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, ja koska nämä ovat hävinneet asian, ne on veloitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Näillä perusteilla yhteisöjen tuomioistuin (suuri jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

- 1) **Asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ja C-213/02 P yhdistetään tuomion antamista varten.**

- 2) **Valitukset hylätään.**

- 3) **Dansk Rørindustri A/S, Isoplus Fernwärmetechnik Vertriebsgesellschaft mbH, Isoplus Fernwärmetechnik Gesellschaft mbH, Isoplus Fernwärmetechnik GmbH, KE KELIT Kunststoffwerk GmbH, LR af 1998 A/S, Brugg Rohrsysteme GmbH, LR af 1998 (Deutschland) GmbH ja ABB Asea Brown Boveri Ltd velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.**

Allekirjoitukset